

MUNZUR
ÜNİVERSİTESİ
2008

ISSN: 2636-7815
VOLUME: 11 ISSUE: 1
YEAR:2022

MUNZUR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

MUNZUR UNIVERSITY
JOURNAL OF
SOCIAL SCIENCES

0428 213 17 94

musbid@munzur.edu.tr

MUNZUR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

ISSN: 2636-7815

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tusbd>

Editör

Doç.Dr. Murat KORUNUR

Dr.Öğr. Üyesi Salih BAŞKUTLU

Yardımcı Editör

Dr. Öğr. Üyesi Akar DOĞAN

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Ahmet Evren ERGİNAL Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet TAŞĞIN Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Arslan TOPAKKAYA Erciyes Üniversitesi

Prof. Dr. Cenk GÜRAY Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Hasan AYDIN Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Prof. Dr. Hüseyin TÜRK Ardahan Üniversitesi

Prof. Dr. İbrahim KAYA Dokuz Eylül Üniversitesi

Prof. Dr. Mutlu DEVECİ Fırat Üniversitesi

Prof. Dr. Oğuzhan SEVİM Atatürk Üniversitesi

Doç. Dr. Ahmet Ayhan KOYUNCU Afyon Kocatepe Üniversitesi

Doç. Dr. Fettah KUZU Gaziantep Üniversitesi

Doç. Dr. İbrahim TOSUN Munzur Üniversitesi

Doç. Dr. Murat GÖKALP Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Doç. Dr. Sabit MENTEŞE Munzur Üniversitesi

Doç. Dr. Tuncay SAYGIN Adnan Menderes Üniversitesi

Doç. Dr. Ufuk ERDEM Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Aziz ALTI Munzur Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül DEMİR Munzur Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Besim Can ZIRH Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Cihan TUNCER Ardahan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Erinç ASLANBOĞA Galatasaray Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Emrah AKDAMAR Bandırma Onyediy Eylöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Güçlü ATEŞOĞLU Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hasan CUŞA Munzur Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İlyas ÖZDEMİR Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Öner TOLAN Ardahan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Sami PATACI Ardahan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tahir KARAKAŞ Munzur Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Vedi TEMİZKAN Munzur Üniversitesi

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Arzu KARACA
Prof. Dr. Erdal AÇIKSES
Prof. Dr. Erdal YILDIRIM
Prof. Dr. Fethi YILMAZ
Prof. Dr. Murat Cem DEMİR
Prof. Dr. Mustafa AKSOY
Prof. Dr. Nuran CIKCIKOĞLU YILDIRIM
Prof. Dr. Ülkü ÖZBEY
Doç. Dr. Sabit MENTEŞE
Doç. Dr. Şahin YEDEK
Dr. Öğr. Üyesi Orhan ÖRS
Dr. Öğr. Üyesi Sevim ERŞAHİN KARAKAŞ
Dr. Öğr. Üyesi Zeynel ÇILGIN

İÇİNDEKİLER

Araştırma Makaleler

Adem KIZKAPAN

1935 Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre Sivas Vilayetinin Nüfusu.....1-15

Necip YILDIZ

Doğuyla Batı Arasında Anadolu Mecmuası'nın Dünya Görüşü: Derginin Tarih, Siyaset ve Uygarlık Algısı.....16-38

Zeynep NEĞİŞ

About Verbal Adverbs That Formed by Combination of A Participle Suffix With A Case Suffix And -Gayda Suffix Used In Munyetu'l-Guzat.....39-50

Ömer Faruk TUTAR / Eyyub NACAR

Sporda Kibir (Hubris) Sendromu; Ölçek Geliştirme Çalışması.....51-59

Mustafa Necati ÇOBAN

The Relationship Between Democracy and Environmental Degradation: Panel Data Analysis on E-20 Countries.....60-80

Kitap İncelemeleri

Tamer YILDIRIM

Hill, Cristopher. *Lenin ve Rus Devrimi*.....81-86

Eren ŞAHİN

Milor, Vedat. *Devleti Geri Getirmek: Türkiye ve Fransa'da Planlama ve Ekonomik Kalkınma Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma*.....87-92

Makale Bilgisi

Makale Geliş Tarihi: 25.03.2022

Makale Kabul Tarihi: 14.04.2022

1935 Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre Sivas Vilayetinin Nüfusu

Adem KIZKAPAN*

Öz

Sivas, Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nin doğu kesiminde yer alır. Tarihi süreç boyunca önemli bir yere sahiptir. Sivas kuzey-güney ve doğu-batı yolları için önemli bir kavşak noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'nin yüzölçümü bakımından en büyük ikinci ilidir. Cumhuriyet döneminde ilk nüfus sayımı 28 Ekim 1927 tarihinde yapılmıştır. "Umumi Nüfus Tahriri" adı altında 63 vilayet, 328 kazâ ve 39.901 köy sayılmıştır. Toplam nüfus 13.648.270 kişi olarak belirlenmiştir. Sivas vilayetinin nüfusu 329.551 kişidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci nüfus sayımı 20 Ekim 1935 tarihinde yapılmıştır. Türkiye'nin toplam nüfusunun 16.158.018 olduğu tespit edilmiştir. Sivas'ın nüfusu ise 432.996 kişidir. Bu çalışmada 20 Ekim 1935 tarihinde yapılan ikinci nüfus sayımı sonuçlarına göre Sivas vilayetinin nüfusu hakkında bazı bilgiler sunulmuştur. Bu kapsamda Sivas ve ilçelerinin genel nüfusu, Sivas şehir merkezi ve Sivas vilayetinin genelinin nüfusu nitelik ve nicelik açısından incelenmiştir. Nüfus yoğunluğu, yaş grupları, sağlık durumları, okuryazarlık, medeni durumları, dini inançları, ana dilleri, meslek grupları başlıkları altında sayı ve duruma ilişkin bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sivas, Nüfus, Türkiye, Cumhuriyet, 1935, Sayım.

Sivas Population According to 1935 Century Results**Abstract**

Sivas province at the eastern part of the central Anatolia region of Turkey. It has important place throughout the historical process. Sivas is important junction point for north-south and east –west roads. It is the second largest city in Turkey in terms of area. The first

*Öğr. Gör. Munzur Üniversitesi Tunceli MYO Tunceli/Türkiye, kapanadem1@gmail.com ORCID ID:0000 – 0002 – 4666 – 0878.

census was made on 28 October 1927 in the republican period. 63 provinces, 328 districts and 39,901 villages were counted under the name of the general population census. The total population was determined as 13.648.270 people. The population of Sivas province is 329.551 people. The second census of the republic of Turkey was held on 20 October 1935. It has been determined that the total population of Turkey is 16.158.018. Sivas has a population of 432.996 people. Some information about the population of Sivas based on the October 20, 1935 census is present in this study. In this context, the general population of Sivas City center and the population of Sivas province were examined in terms of quality and quantity. It has been tried to give information about the number and situation under the headings of population density, age groups, health status, literacy, marital status, religious beliefs, mother tongue, occupational groups.

Keywords: Sivas, Population, Turkey, Republic, 1935, Census.

Giriş

Arapça *nefs* kelimesinin çoğulu olan nüfus *nefis*; *ruh can hayat* anlamında kullanılmakta ve bir bölgede yaşayan bireyleri ifade eden bir kavrama karşılık geldiği gibi ikamet eden sakinler için kullanılan bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır (Bozkurt, 2007: 293). Nüfus sayımı ise ülke nüfusunun nitel ve nicel durumunu belirlemek için belirli sürelerle yapılan işleme denilmektedir (Doğan, 2021: 209). Nüfus sayımını bütün bireylerin nüfus ile alakalı bilgilerinin toplanması, işlenmesi ve bu verilerin yayınlaması olarak belirtmek de mümkündür (Tuğluoğlu, 2012: 59).

Tarihte bilinen ilk nüfus sayımının M.Ö. 3800 yılında Mezopotamya’da, ikinci sayımın ise Mısır’da M.Ö. 2650-2134 tarihleri arasında Mısır’da yapıldığı bilinmektedir. Daha sonraları ise Çin, Yunanistan bölgelerinde, Roma İmparatorluğunda nüfus sayımı yapılmıştır (Özekmekçi, 2020: 11).

Osmanlı döneminde ilk nüfus sayımı II. Mahmut zamanında 1827 ve 1831 yıllarında askeri ve mali ihtiyaçları belirlemek amacıyla yapılmıştır (Demirel, 1998: 59). İstatistiki anlamda ilk gelişme 1831 yılında yapılan sayımın sonuçlarının toplanması için Ceride Nezareti kurulmuştur. 1881 yılında Nüfus Sicili Nizamnamesi yürürlüğe girmiş, nüfus işlerini yürütmek üzere 1884 yılında “*Sicili Nüfus Ahali İdare-i Umumiyesi*” kurulmuştur (Çakmak, 2009: 90). 1891 yılında Bab-ı Ali İstatistik Encümeni Nizamnamesi’ne göre İstanbul’da Merkezi İstatistik Encümeni kurulmuş ve bu hizmetler kanuna uygun hale getirilmiştir (Kasap, 2003: 2). 1914 tarihinde çıkarılan 1929 Sayılı Sicil-i Nüfus Kanunu’yla nüfus sistemi ileri bir noktaya taşınmaya çalışılmıştır (Çimen, 2012: 184).

Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında iç ve dış siyasette yapılması gerekli olan işlerin ön planda olduğu görülmektedir. Bu sebeple nüfus sayımı yapılamamıştır. Başbakan İsmet

İnönü'nün gerekli desteği vermesi ile ilk sayım için hazırlıklar yapılmaya başlanmıştır (Kodal, 2009: 241). 1926 yılında İstatistik Umum Müdürlüğü kurulmuş (Tamer ve Bozbeyoğlu, 2004: 74) ve müdür olarak ise Belçikalı Camille Jackquart getirilmiştir. 2 Haziran 1926'da çıkartılan 896 sayılı İlk Genel Nüfus Sayım Kanunu kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir. 28 Ekim 1927 tarihinde ise ilk nüfus sayımı gerçekleşmiştir (Yedek ve Sertel, 2018: 301). Nüfusun 13.648.270 kişi olduğu tespit edilirken bu nüfusun %23,5'nin şehirlerde, %76,5'nin ise kırsal alanda yaşadığı ortaya konulmuştur (Kodal, 2008: 84). Sayım sabah 08.00'de başlamış akşam top atışı ile sona ermiştir. Sayım süresi boyunca dışarı çıkılmayacağı önceden duyurulmuştur. Sayıma katılmayanlara cezai işlem uygulanacağı beyan edilmiştir (Sertel, 2014: 272). Okuma – yazma bilen kişi sayısının az olması sebebiyle hakimler hariç kamuda çalışan okuma yazma bilen memurlar görevlendirilmiştir. 52.276 memurun bu sayımda görev yaptığı tespit edilmiştir (Çakmak, 2013: 37).

29 Mayıs 1934 tarihinde 2465 Sayılı Kanun kabul edilerek 1935 yılında nüfus sayımının yapılması kararı alınmıştır (BİGD, 1936). 20 Ekim 1935 tarihinde ise nüfus sayımı yapılmıştır. Tüm vilayetlerde olduğu gibi Sivas vilayetinde de sayım gerçekleşmiştir.

Sivas tarihi süreç içerisinde önemli bir yere sahip bir şehir olarak karşımıza çıkmaktadır. İç Anadolu'nun doğu bölgesinde yer almaktadır. Yüzölçümü 28.488 km² alana sahip olan şehir; doğuda Erzincan, batıda Yozgat, kuzeyde Giresun, Ordu, Tokat, güneyde Malatya, Maraş ve Kayseri illeri ile çevrilidir. İlin denizden yüksekliği 1275 m.'dir (Ünal, 1997: 4).

Cumhuriyetin ilanından önce Sivas'ın Aziziye (Pınarbaşı), Divriği, Darende, Kangal, Şarkışla, Gürün, Koçhisar, Yıldızeli, Zara, Suşehri ilçeleri bulunmaktadır. Aziziye 1927 yılında Kayseri'ye bağlanmıştır. 1934 yılında Şebinkarahisar vilayeti ilçe olunca ona bağlı Suşehri ve Koyulhisar ilçeleri Sivas'a bağlanmıştır. Darende Malatya'ya bağlanmıştır. 1944 yılında İmranlı, 1953 yılında Gemerek Sivas'a bağlanmıştır. 1990 yılında Akıncılar, Altınyayla, Doğanşar, Gölova ve Ulaş nahiyeleri ilçe olmuştur ve ilçe sayısı 17'ye yükselmiştir (Ünal, 1997: 203). 1935 yılındaki ilçeleri şunlardır: Divriği, Gürün, Hafik, Kangal, Koyulhisar, Suşehri, Şarkışla, Yıldızeli, Zara'dır (BİGD, 1937: 5).

Nüfus Yoğunluğu

Osmanlı Devleti'nde yapılan ilk nüfus sayımlarında Sivas merkez nüfusu berat ehli, dul-kadın ve kiracı zimmiler haricinde 1827 yılında 3634 hane, 1831 yılında ise 3847 hane tespit edilmiştir. Hanelerde ortalama 5 kişi bulunduğu varsayılırsa askerî gruplar, dul kadınlar, kiracı

zimmiler haricindeki nüfusun 1827 yılında yaklaşık 18.170, 1831 yılında bu rakamın 19.235 olduğu tespit edilmiştir (Demirel, 1998: 59).

1890'lı yıllarda Sivas, Amasya, Tokat, Karahisar sancaklarında toplam 1.086.015 kişi olduğu beyan edilmiştir (Cuinet, 1892: 617). Hicri 12 Zilhicce 1310 (M.14 Temmuz 1893) tarihli belgeye göre Sivas nüfusunun 892.201 olduğu, Müslüman nüfusunun 735.489 iken Müslüman olmayan kesimin ise 156.712 kişi olduğu bilinmektedir (BOA, 1893). 1901 tarihinde Fransız arşiv kaynaklarına göre Sivas'ın merkez nüfusunun 48.000 olduğu dile getirilmiştir (Kodaman, 1986: 176). 1903 Sivas vilayet salnamesine göre ise Sivas nüfusu 476.446 kişi olduğu beyan edilmiştir (Ünal, 2004: 8).

Cumhuriyet döneminde 1927 nüfus sayımından sonra ikinci nüfus sayımı 1935 yılında yapılmıştır. Türkiye'nin toplam nüfusunun ikinci sayım sonucunda 2.509.748 kişinin birinci sayıma oranla fazla olduğu tespit edilmiştir. Sivas vilayetinin nüfusu ise bu sonuçlara göre 103.445 kişi artmıştır (BVIUM, 1929: 2-12, BİGD, 1936: 4-6). Cumhuriyetin ilanından önce yaşanan savaşlar sebebiyle oluşan can kayıplarının ister istemez sonraki dönemleri de olumsuz manada etkilediği görülmektedir. Bu süre zarfında erkek nüfusun cephede bulunması doğumların az ölümlerin ise çok olmasına yol açmıştır (Doğan, 2011: 299).

1935 yılı nüfus sayımına göre Sivas şehir merkezi ve ilçe merkezinde yaşayan erkeklerin sayısı 33.606 iken kadınların sayısının ise 31.512 olduğu görülür toplam sayının 65.118 kişi olduğu belirlenmiştir. Bu sayının merkeze bağlı nahiye ve köyler ile ilçelere bağlı olan nahiye ve köylerde ise erkeklerin toplam sayısının 178.341, kadınların sayısının ise 189.537 kişi olduğu görülmektedir. Vilayet genelinde nahiye ve köylerde olan kadın ve erkeklerin toplam sayısının 367.878 kişi olduğu tespit edilmiştir. Sivas vilayeti genelinde toplam erkek sayısının 211.947, vilayet genelinde kadınların toplam sayısı ise 221.049 kişidir. Toplam nüfusun ise 432.996 kişi olduğu resmi belgelere yansımıştır. Nahiye ve köyler yaşayan sayısı 367.878 dir. Toplam nüfus içerisinde kadınların oranı %51,1 iken bu oran erkeklerde % 48,9 olarak görülmektedir. Sayımın yapıldığı yıl Sivas'ın yüz ölçümü 26.740 km² dir ve km² düşen nüfusun 17 kişi olduğu tespit edilmiştir (BİGD, 1937: 5).

Kazalar	Şehirde			Nahiye ve Köylerde			Toplam			Yüzölçümü (km ²)	Nüfus Yoğunluğu
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam		
Merkez	17.444	16.446	33.890	16.583	17.019	33.602	34.027	33.465	67.492	3.960	17
Yüzde (%)	51,5	48,5	100	49,4	56,6	100	50,4	49,6	100	-	-

Divriği	3.038	2.872	5.910	14.741	13.823	28.564	17.779	16.695	34.474	2.635	13
Yüzde (%)	51,4	48,6	100	51,6	48,4	100	51,6	48,4	100	-	-
Gürün	2.088	2.381	4.469	8.197	8.823	17.020	10.285	11.204	21.489	1.715	13
Yüzde (%)	46,7	53,3	100	48,2	51,8	100	47,9	52,1	100	-	-
Hafik	1.208	774	1.982	20.708	24.063	44.771	21.916	24.837	46.753	3.445	14
Yüzde (%)	60,9	59,1	100	46,3	53,7	100	46,9	53,1	100	-	-
Kangal	1.029	958	1.987	21.781	19.985	41.766	22.810	20.943	43.753	3.950	11
Yüzde (%)	51,8	48,2	100	52,2	47,8	100	52,1	47,9	100	-	-
Koyulhisar	1.041	1.095	2.136	9.150	10.447	19.597	10.191	11.542	21.733	1.050	21
Yüzde (%)	48,7	51,3	100	46,7	53,3	100	46,9	53,1	100	-	-
Suşehri	1.449	1.598	3.037	13.506	15.360	28.866	14.955	16.948	31.903	1.065	30
Yüzde (%)	47,7	52,3	100	46,8	53,2	100	46,9	53,1	100	-	-
Şarkışla	1.525	1.651	3.176	26.433	28.467	54.900	27.958	30.118	58.076	3.425	17
Yüzde (%)	48,0	52,0	100	48,1	51,9	100	48,1	51,9	100	-	-
Yıldızeli	1.325	1.259	2.584	21.610	23.125	44.735	22.935	24.384	47.319	2.315	20
Yüzde (%)	51,3	48,7	100	48,3	51,7	100	48,5	51,5	100	-	-
Zara	3.459	2.488	5.947	25.632	28.425	54.057	29.091	30.913	60.004	3.180	19
Yüzde (%)	58,2	41,8	100	47,4	52,6	100	48,5	51,5	100	-	-
Toplam	33.606	31.512	65.118	178.341	189.537	367.878	211.947	221.049	432.996	26.740	16
Yüzde (%)	51,6	48,4	100	48,5	51,5	100	48,9	51,1	100	-	-

Yaş Grupları

Sivas şehir merkezinde (*Merkez nahiye ve köyler dahil değil*) yaş grupları sıralamasında en fazla 0-9 yaş aralığında birey bulunurken en az ise 70 yaş ve üstü grupta kişilerin olduğu görülmektedir. Genç nüfus çoğunlukta iken yaşlı nüfusun gençlere göre az olduğu dikkat çekmektedir. Sivas merkezde erkeklerin sayısının 17.444 kadınların sayısının ise 16.446 kişi olduğu tespit edilmiştir. Merkezde bulunan toplam nüfusun ise 33.890 kişi olduğu ortaya konulmuştur.

Cinsiyet	0-9	10-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70+	Toplam
Erkek	4.890	3.226	3.979	2.443	1.152	896	577	281	17.444
Kadın	4.497	2.784	2.502	2.426	1.657	1.265	824	491	16.446
Toplam	9.387	6.010	6.481	4.869	2.809	2.161	1.401	772	33.890

Şehir merkezinde olduğu gibi vilayet genelinde de genç nüfusun yüksek olduğu görülmektedir.

Tabloya göre en fazla kişinin olduğu kesim 0-9 yaş aralığında; en az kişi ise 70 yaş ve üstü grupta yer almaktadır. Genç nüfus yaşlı nüfusa oranla oldukça fazladır. Sivas vilayet genelinde 211.794 erkek bulunurken kadınların sayısının 220.839 kişi olduğu tespit edilmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında sağlık hizmetleri alanında önemli gelişmelerin yaşanması, anne ve çocuk sağlığına önem verilmesi, çocuk sahibi olmanın teşvik edilmesi sebebiyle nüfusun artmaya başladığı bilinmektedir (Çiftçi, 2009: 27).

Sivas Vilayet Geneli Yaş Grupları (BİGD, 1937: 92)									
Cinsiyet	0-9	10-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70+	Toplam
Erkek	82.369	36.374	33.927	26.966	12.446	8.695	6.076	4.941	211.794
Kadın	71.802	30.490	35.893	30.341	20.257	14.761	10.473	6.822	220.839
Toplam	154.171	66.864	69.820	57.307	32.703	23.456	16.549	11.763	432.633

Sayım defterinin sonradan bulunması sebebiyle 153 erkek 210 kadın toplam 363 kişi tablolara eklenmemiştir.

Sağlık Durumları

1935 nüfus sayımına göre Sivas merkezinde bulunan erkeklerin %97,7 sağlam iken, % 2,3 sakat olduğu bilinmektedir. Kadınların % 98,5'inin sakat olmadığı, %1,5'inin sakat olduğu ortaya konulmuştur. Kadın ve erkeklerden meydana gelen şehir merkezindeki nüfusun toplamının % 98,1'i sağlam iken %1,9'unun sakat olduğu kayıt altına alınmıştır.

Sivas Merkez Nüfusunun Sağlık Durumu (BİGD, 1937: 36)			
Sağlık Durumu	Erkek	Kadın	Toplam
Sağlam	17.051	16.193	33.244
Yüzde (%)	97,7	98,5	98,1
Sakat olan	393	253	646
Yüzde (%)	2,3	1,5	1,9
Toplam	17.444	16.446	33.890

Sivas merkez nüfusunun %1,9'unu oluşturan sakatların kendi içinde ayırımına baktığımızda, kör 113 (% 16,8) kişi, bir kolu çolak 135 (%20,1) kişi, iki kolu çolak 22 (%3,3) kişi, bir ayağı total 232 (%34,6) kişi, iki ayağı total 32 (% 4,8), sağır ve dilsiz 83 (%12,4), kambur 23 (%3,4), kötürüm 26 (%3,9), müteaddid (birçok) 1 (% 0,1), diğer sakatlıklar 4 (%0,6) kişidir. 409 Erkek ve 262 kadının sağlık durumları açısından engel teşkil ettiği tespit edilmiştir. Kadın ve erkeklerden meydana gelen toplam engelli insan sayısının 671 kişi olduğu ortaya konulmuştur (BİGD, 1937: 46).

Sivas Vilayet Genelinin Sağlık Durumu (BİGD, 1937: 96)			
Sağlık Durumu	Erkek	Kadın	Toplam
Sağlam	206.082	216.466	422.548
Yüzde (%)	97,3	98,0	97,7
Sakat olan	5.712	4.373	10.085
Yüzde (%)	2,7	2,0	2,3

Toplam	211.794	220.839	432.633
--------	---------	---------	---------

Sivas vilayeti genelinde erkeklerin %97,3'ü sağlam iken %2,7'sinin sakat olduğu kadınların %98'i sağlıklı iken %2'sinin sakat olduğu ortaya konulmuştur. Toplam nüfusun %97,7'sinin sağlam, %2,3'ünün sakat olduğu nüfus sayımında tespit edilmiştir.

Sivas vilayeti genelinde 1541 (%14,7) kör, bir kolu çolak 1645 (%15,8) kişi, iki kolu çolak 213 (%2) kişi, bir ayağı total 3943 (%37,7) kişi, iki ayağı total 763 (%7,3) kişi, sağır ve dilsiz sayısı 1171 (%11,2) kişi, kambur 392 (%3,8) kişi, kötürüm 549 (%5,3) kişi, müteaddit (birçok) 31 (%0,3) kişi, diğer sakatlıklardan olan kişi sayısının 201 (%1,9) olduğu tespit edilmiştir (BİGD, 1937: 106).

Okuryazarlık

Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim alanında önemli yenilikler yapılmaya başlanmıştır. İlk olarak 3 Mart 1924 yılında Tevhid-i Tedrisât kanunu çıkarılmış, Latin Alfabesi kabul edilmiş, Millet Mektepleri, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu, mahalle mektepleri, köy okulları açılmıştır, 1933 yılında üniversite reformu yapılmıştır, öğretmen okulları açılarak eğitim alanında önemli yenilikler hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Yapılan bu yenilikler kısa sürede etkisini göstermese de daha sonraki aşamada okuma-yazma oranının artmasına yol açacaktır (Yuca, 2011: 15).

Sivas şehir merkezinde okuma yazma bilen erkeklerin oranının %41,2, kadınların oranının ise %16,8 olduğu ortalama oranın ise %29,3 olduğu görülmektedir. Okuma yazma bilmeyen erkeklerin oranının %58,5, kadınların ise %82,9 olduğu tespit edilmiştir. Okuma yazma bilmeyenlerin toplam oranı ise %70,4 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde okuma yazma bilmeyen oranının oldukça fazla olduğu görülmektedir. Okuma yazma bilmeyen kadınların oranı erkeklere oranla daha yüksektir.

Sivas Merkez Nüfusunun Tahsil Durumu (BİGD, 1937: 36)						
Tahsil Durumu	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek (%)	Kadın (%)	Toplam (%)
Okuma yazma bilen	7.188	2.756	9.944	41,2	16,8	29,3
Yalnız okuma bilen	47	52	99	0,3	0,3	0,3
Okuma yazma bilmeyen	10.209	13.638	23.847	58,5	82,9	70,4
Toplam	17.444	16.446	33.890	100	100	100

Şehir merkezinde olduğu gibi Sivas vilayeti genelinde okuma yazma bilmeyen kişi sayısının oldukça fazla olduğu görülmektedir. Okuma yazma oranın kadınlarda daha düşük olduğu görülmektedir. Vilayet genelinde okuma yazma bilenlerin sayısı 36.185 kişi, okuma

yazma bilmeyenlerin sayısı ise 395.671 kişi olarak tespit edilmiştir. Vilayet genelinde 777 kişi ise yalnızca okuma bilmektedir. Okuma yazma bilmeyen oranlarının oldukça yüksek olması eğitim seviyesinin düşük olduğunu göstermektedir.

Sivas Vilayet Geneli Okuma Oranı (BİGD, 1937: 96)						
Tahsil Durumu	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek (%o)	Kadın (%o)	Toplam (%o)
Okuma yazma bilen	30.388	5.847	36.185	143,2	26,5	83,6
Yalnız okuma bilen	573	204	777	2,7	0,9	1,8
Okuma yazma bilmeyen	180.883	214.788	395.671	854,1	972,6	914,6
Toplam	211.794	220.839	432.633	1000,0	1000,0	1000,0

1935 nüfus sayımına göre Türkiye nüfusunun %84,4 okuma yazma bilmezken, okuma yazma bilenlerin oranı %15,3, yalnız okuma bilenlerin oranı ise %0,3'tür (BİGD, 1935: 201). Sivas'ta okuma yazma bilenlerin ortalaması Türkiye ortalamasının altında kaldığı görülürken okuma yazma bilmeyenlerin oranı ise Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir.

Medeni Durumları

Sivas Merkez Medeni Durum (BİGD, 1937: 201)						
Medeni Hal	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek (%)	Kadın (%)	Toplam (%)
Bekar	9.730	7.719	17.449	55,8	46,9	51,5
Evli	7.496	6.299	13.795	43,0	38,3	40,7
Dul	167	2.344	2.511	0,9	14,3	7,4
Boşanmış	34	72	106	0,2	0,4	0,3
Meçhul	17	12	29	0,1	0,1	0,1
Toplam	17.444	16.446	33.890	100	100	100

Medeni durumlarına bakıldığında Sivas merkezde bekar sayısının evlilerden fazla olduğu görülmektedir. Erkek bekar sayısının kadın bekar sayısından fazla olduğu tespit edilmiştir. Verilen sayılara göre dul kadın sayısının, erkek dul sayısından fazladır. Boşanmış kadın sayısının, boşanmış erkek sayısından fazladır. Bekarların oranı %51,5 iken, evlilerin oranı %40,7, dulların oranı %7,4, boşanmışların oranı ise %0,3 karşılık gelmektedir.

Sivas Vilayet Geneli Medeni Durum (BİGD, 1937: 96)						
Medeni Hal	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek (%)	Kadın (%)	Toplam (%)
Bekar	126.759	104.551	221.310	59,9	47,3	58,5
Evli	81.663	89.960	171.623	38,5	40,7	39,7
Dul	2.674	24.944	27.618	1,3	11,3	6,4

Boşanmış	208	590	798	0,1	0,3	0,1
Meçhul	490	794	1.284	0,2	0,4	0,3
Toplam	211.794	220.839	432.633	100	100	100

Şehir merkezinde olduğu gibi tüm vilayet genelinde bekar kişilerin sayısı evli kişilerden 49.687 kişi fazladır. Kadın evli ve bekar sayısı erkeklere oranla fazladır. Kadın dul sayısının 24.944 gibi çok yüksek bir sayıda olduğu dikkat çekerken erkeklerde bu sayının 2.674 olduğu tespit edilmiştir. Sivas vilayet genelinde bekarların oranı %58,5, evlilerin oranının ise %39,7, dulların oranı %6,4, boşanmışların oranı ise %0,1 olduğu tespit edilmiştir.

1935 yılında Türkiye’ de toplam 16.157.450 kişi bulunurken bunların %52 bekar, %40 evli, %7,2 si dul, %0,3 boşanmış, %0,5 inin durumu bilinmemektedir (BİGD, 1935: 36). Sivas’ta bekarların oranı Türkiye ortalamasının üstünde iken, evlilerin ortalaması Türkiye ortalamasına yakındır. Dulların ve boşanmışların ortalaması ise Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır.

Sivas vilayetinde evlilik ilişkileri toplumumuzun aile yapısıyla benzerlik gösterdiği tespit edilmektedir. Tabloda verilen dul ve boşanmış oranının o zamanki şartlar ve koşullar altında değerlendirilmesinin daha uygun olacağı günümüzdeki boşanma olayları ile benzer şekilde değerlendirilmemesi gerektiği bilinmelidir.

Dini İnanç

1935 sayımlarına göre Sivas şehir halkının %95’i Müslüman %3,5 ise Hristiyan olduğu görülmektedir. Müslüman olan kişilerin sayısı 32.724 iken Hristiyanların sayısı ise 1.161 kişidir.

Sivas Merkez Dini Açından (BİGD, 1937: 97)						
Dini	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek (%)	Kadın (%)	Toplam (%)
İslam	16.917	15.807	32.724	97,0	96,1	96,5
Hristiyan	523	638	1.161	3	3,9	3,5
Musevi	3	-	3	-	-	-
Dinsiz	-	1	1	-	-	-
Meçhul	1	-	1	-	-	-
Toplam	17.444	16.446	33.890	100	100	100

Sivas Vilayet Geneli Dini Açından (BİGD, 1937: 36)

Dini	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek (%)	Kadın (%)	Toplam (%)
İslam	209.769	218.691	428.460	990,5	990,3	990,4
Hristiyan	2.006	2.140	4.146	9,4	9,7	9,6
Musevi	6	1	7	0,0	-	-
Dinsiz	12	7	19	0,1	-	-
Meçhul	1	-	1	-	-	-
Toplam	211.794	220.839	432.633	1000,0	1000,0	1000,0

Sivas vilayeti genelinde bulunan 432.633 kişiden 428.640 kişinin Müslüman, 4.146 kişinin Hristiyan, 7 kişinin Musevi, 19 kişinin ise dinsiz olduğu 1 kişinin durumunun bilinmediği tespit edilmiştir. Vilayet sınırları içerisinde Müslümanların yanı sıra sayıları az da olsa Hristiyan ve Yahudi vatandaşların oldukları tespit edilmiştir. Farklı inanç ve toplulukların Sivas vilayetinde kendilerine yer bulduğu görülmektedir.

1935 sayımına göre Türkiye nüfusunun %98,3 Müslüman iken (BİGD, 1935: 192) Sivas'ın oranı ise %99' unun Müslüman olduğu görülmektedir.

Ana Diller

1935 nüfus sayımına göre Sivas merkezde 32.556 kişinin ana dili Türkçe olduğu tespit edilmiştir. 969 kişi Ermenice, 276 kişi Kürtçe, 11 kişi Arapça, 9 kişinin Tatarca konuştuğu bilinmektedir. Aşağıdaki tabloda konuşulan diller ve kişi sayıları ayrıntılı bir şekilde verilmiştir.

Ana Diller Sivas Merkez (BİGD, 1937: 37)						
Ana Diller	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek (%)	Kadın (%)	Toplam (%)
Türkçe	16.785	15.771	32.556	962,2	958,9	960,6
Acemce	1	-	1	0,1	-	-
Almanca	3	1	4	0,1	0,1	0,1
Arapça	5	6	11	0,3	0,4	0,3
Boşnakça	-	1	1	-	0,1	-
Çekoslovakca	1	1	2	0,1	0,1	0,1
Çerkezce	20	13	33	1,1	0,8	1,0
Ermenice	427	542	969	24,5	32,9	28,6
Fransızca	1	2	3	0,1	0,1	0,1
Gürcüce	2	-	2	0,1	-	0,1
Kürtçe	181	95	276	10,3	5,8	8,1
Lazca	1	-	1	0,1	-	0,0
Lehçe	1	1	2	0,1	0,1	0,1
Macarca	2	2	4	0,1	0,1	0,1

Rumca	4	-	4	0,2	-	0,1
Ruşça	2	4	6	0,1	0,2	0,2
Tatarca	5	4	9	0,3	0,2	0,3
Yahudice	2	-	2	0,1	-	0,1
Meçhul	1	3	4	0,1	0,2	0,1
Toplam	17.444	16.446	33.890	1000.0	1000.0	1000.0

Ana Diller Sivas Vilayet Geneli (BİGD, 1937: 97)						
Ana diller	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek (%o)	Kadın (%o)	Toplam (%o)
Türkçe	182.119	189.925	372.044	859,9	860,0	860,0
Abazaca		3	3			
Acemce	4	2	6			
Almanca	3	1	4			
Arapça	11	8	19			0,1
Arnavutça	37	1	38	0,2		
Boşnakça	186	156	342	0,9	0,7	0,8
Çekoslavakça	1	2	3			
Çerkezce	2768	2945	5713	13,1	13,4	13,2
Ermenice	1481	1613	3094	7,0	7,3	7,1
Fransızca	1	2	3	0,3		0,1
Gürcüce	60		60			
İspanyolca	1		1			
Kürtçe	24.817	25.913	50.730	117,2	117,4	117,3
Lazca	35		35	0,2		0,1
Lehçe	1	4	5			
Macarca	3	3	6			
Rumca	19	2	21	0,1		0,1
Ruşça	9	9	18		0,1	0,1
Sırpça	73	72	145	0,3	0,3	0,3
Tatarca	22	11	33	0,1	0,1	0,1
Yahudice	5	3	8			
Saire	98	109	207	0,5	0,5	0,5
Meçhul	38	53	91	0,2	0,2	0,2
Toplam	211. 794	220. 839	432. 633	1000,0	1000,0	1000,0

Vilayet genelinde konuşulan diller içerisinde ilk sırada Türkçe gelirken daha sonra sırasıyla Kürtçe, Çerkezce, Ermenice' nin geldiği bilinmektedir. Bu dillerden başka farklı dilleri konuşan insanların varlığı dikkat çekmektedir. Abazaca, Arnavutça, İspanyolca, Sırpça gibi

dillerin ise Sivas merkezde konuşan kişilerin olmadığı fakat merkezin dışında kalan yerlerde konuşulduğu tespit edilmiştir. Dil açısından zenginlik olduğu görülmektedir.

Türkiye ortalamasına göre nüfusun %86 (BİGD, 1937: 135) bir kesimin konuştuğu dil Türkçedir. Sivas'ta bu oran %86'ya tekabül etmektedir. Sivas ortalamasıyla Türkiye ortalaması oranının aynı olduğu görülmektedir.

Meslek Grupları

Bir yerleşim yerinde icra edilen meslek dalları o bölgenin gelişmişlik düzeyini göstermesi açısından önemlidir. Mevcut tablolara bakıldığında mesleksiz veya mesleği bilinmeyenlerin oranının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bunun temel nedenleri arasında Kurtuluş Savaşı sonrasında meydana gelen ekonomik çöküntü ve toplumsal sıkıntılardır (Yuca 2011: 19).

Sivas merkezde meslek grupları içerisinde mesleksiz veya mesleği bilinmeyenlerin sayısının 24.048 kişi olduğu dikkat çekmektedir. Sanayide çalışanların sayısı 3.291, genel idare ve serbest meslek çalışanı sayısı 2.585, tarım sektöründe 1.690 kişi, ticaret sektöründe 1.225 kişi, nakliye ve ulaşım hizmetlerinde 788 kişi, şahsi hizmetlerde 263 kişinin çalıştığı tespit edilmiştir.

Meslek Grupları Sivas Merkez (BİGD, 1937: 135)						
Meslekler	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek (%)	Kadın (%)	Toplam (%)
Tarım	1.344	346	1.690	7,7	2,1	4,9
Sanayi	3.082	209	3.291	17,7	1,3	10,0
Ticaret	1.189	36	1.225	6,8	0,2	3,6
Nakliye ulaşım	780	8	788	4,5	0,1	2,3
Genel idare hizmetler ve serbest meslek	2.466	119	2.585	14,1	0,7	7,6
Şahsi hizmetler	76	187	263	0,4	1,1	0,7
Mesleksiz veya mesleği bilinmeyenler	8.507	15.541	24.048	48,8	94,5	70,9
Toplam	17.444	16.446	33.890	100,0	100,0	100,0

Sivas vilayet genelinde tarım sektöründe çalışan sayının 219.283 kişi olduğu, mesleksiz veya mesleği bilinmeyenlerin sayısının 189.695 olduğu dikkat çekmektedir. Sivas vilayeti genelinde nüfusun kırsal kesimde yaşadığı tarım işleri ile uğraştığı görülmektedir. Yani toplam nüfusun %50,7 tarım meslek grubu içerisinde yer aldığı görülmektedir. %43,9'unun mesleksiz veya mesleğinin bilinmediği tespit edilirken %3'lük bir kesimin sanayi hizmetinde olduğu,

%1,4'ünün ise genel idare hizmetleri serbest meslek grubunda bulunduğu, %0,6'lık kesimin ticaret, %0,3 kesimin ise nakliye ve ulaşım işleriyle uğraştığı tespit edilmiştir.

Sivas Vilayet Geneli Meslek Grupları (BİGD, 1937: 99)						
Meslekler	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek (%)	Kadın (%)	Toplam (%)
Tarım	108.063	111.220	219.283	51,0	50,3	50,7
Sanayi	12.223	748	12.971	5,7	0,3	3,0
Ticaret	2.451	129	2.590	1,2	0,1	0,6
Nakliye ulaşım	1,470	23	1.493	0,7	0,0	0,3
Genel idare hizmetler ve serbest meslek	5.912	159	6.071	2,8	0,1	1,4
Şahsi hizmetler	147	383	530	0,1	0,2	0,1
Mesleksiz veya mesleği bilinmeyenler	81.518	108.177	189.695	38,5	49,9	43,9
Toplam	211.794	220.839	432.633	100,0	100,0	100,0

Cumhuriyetin ilk yıllarında yeterince sanayi gelişmediğinden dolayı sanayide çalışan insan sayısının oldukça az olduğu görülmektedir. Sivas vilayetinde sanayi meslek grubunda çalışan sayısı 12.971 kişidir. 22 Ekim 1939 tarihinde Sivas Cer Atölyesi açılmış ve bu doğrultuda sanayi meslek dalında çalışan sayısı artmıştır. Aynı zamanda bu fabrikanın açılması ile birlikte kırsal kesimden ve çevre vilayetlerden gelen insan sayısında artış olduğu tespit edilmiştir (Özpay ve Akpınar, 2020: 3).

1935 nüfus sayım sonuçlarına göre Türkiye nüfusunun %40,1'i tarım, %4,1'i sanayi, %1,3'ü ticaret, % 0,7'si nakliye ve ulaşım, sektörlerinde; %2,5'i genel idare hizmet ve serbest mesleklerde, %0,3'ü şahsi hizmetlerde %51'i mesleksiz veya mesleği olmayan sınıf içerisinde yer almaktadır (BİGD, 1937: 307). Sivas'ta tarım sektöründe uğraşanların oranı Türkiye ortalamasının %10 üzerindedir. Meslek grupları içerisinde yer alan diğer gruplar Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır.

Sonuç

Cumhuriyetin ilanından önce 1911-1922 arasındaki süreçte meydana gelen savaşlar sebebiyle Anadolu coğrafyasında çok sayıda insan hayatını kaybetmiştir. Yaşanılan bu olumsuz gelişmeler her alanda olduğu gibi nüfusu da etkilemiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra iç ve dış siyasette yer alan sorunlar sebebiyle ancak 1927 yılında ilk nüfus sayımı yapılabilmektedir. İkinci nüfus sayımı ise 1935 yılında yapılmıştır. Bu çalışmada Sivas vilayetine nüfusu nitelik ve nicelik açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Sivas vilayetine nüfusu ikinci sayımda

432.996 kişidir. Sivas şehir merkezi ile merkeze bağlı nahiye ve köylerde nüfusun birbirine yakın olduğu görülmektedir. Sivas vilayeti genelinde kadınların sayısının erkeklerin sayısından 9.102 kişi fazla olduğu tespit edilmiştir. Toplam nüfus içerisinde kadınların oranı erkeklerden %2,2 fazladır. Zara, Şarkışla, Yıldızeli, Hafik ilçelerinde nüfusun fazla olduğu görülmektedir. Sivas vilayet genelinde genç nüfusun fazlalığı dikkat çekmektedir. 0-9 yaş arası nüfus fazla iken 70 yaş ve üstü yaş aralığında olan insan sayısının az olduğu tespit edilmiştir. Sağlık durumları açısından nüfusun % 97,7' si sağlıklı iken % 2,3 ünde bir sakatlık söz konusu olduğu tespit edilmiştir. Sakatlık açısından ilk sırada bir ayağı total olanlar yer alırken sonra bir kolu olmayanlar ve kör olanların varlığı dikkat çekmektedir. Okuma yazma bilmeyen oranının oldukça fazla olduğu (%91,4) görülmektedir. Okuma yazma bilenlerin oranı %8,3, yalnız okuma bilenlerin oranı %1.8'dir. Okuma yazma oranları açısından Türkiye ortalamasının gerisinde kaldığı tespit edilmiştir. Kadınların erkeklere oranla daha fazla okuma yazma bilmedikleri görülmektedir. Bekarların oranı evlilerden %18,8 fazladır. Bekarların oranı Türkiye ortalamasının üzerinde iken evlilerin oranı ise Türkiye ortalamasına yakın olduğu görülmektedir. Dul ve boşanmış oranı ise Türkiye ortalamasının altındadır. Sivas halkının %99 Müslümandır. Konuşulan diller arasında en yaygın dil ise Türkçedir. Türkçeden başka farklı dilleri konuşan insanların olduğu tespit edilmiştir. Kırsal kesim nüfusunun fazla olması sebebiyle halkın %50'si tarım sektöründe çalışmakta olup; bu oran Türkiye ortalamasının üzerindedir. Tarım sektörü dışında mesleksiz ve mesleği bilinmeyenlerin oranının oldukça yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Meslek grupları içerisinde yer alan sanayi, ticaret, nakliye, ulaşım, genel idare hizmetleri ve serbest meslek, şahsi hizmetlerde çalışanların toplam nüfus içerisindeki oranları %5,4'tür.

Kaynakça

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi.YPRK. AZN. 6/79-2.
- BİGD, Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü (1935). *1935 Genel Nüfus Sayımı*. Ulus Basımevi, Ankara.
- BİGD, Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü. (1936). *1935 Genel Nüfus Sayımı*. 1, Devlet Basımevi, İstanbul.
- BİGD, Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü. (1937). *1935 Genel Nüfus Sayımı*. Sivas Vilayeti, 51, Hüsnü Tabiat Basımevi, İstanbul.
- Bozkurt, N. (2007). Nüfus. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 33, İstanbul.
- BVİUM, Baş Vekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü. (1929). *1927 Umumi Nüfus Tahriri*. III, Başvekalet Müdevvenat Matbaası, Ankara.
- Cuinet, V. (1892). *La Turouie D' Asie*. Paris.

- Çakmak, F. (2009). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Nüfusu Kayıt Altına Almaya Yönelik Girişimler. *Çağdaş Türkiye Tarih Araştırmaları Dergisi*, VIII(18-19), 89-115.
- Çakmak, F. (2013). Cumhuriyet İdaresi'nin Nüfusu Kayıt Altına Alma Girişimlerine Bir Örnek: 1934 Yılı Nüfus Taraması. *Turkish Studies*, 8(7), 33- 48.
- Çiftçi, A. (2009). Türkiye'nin Nüfus Bilgileri Işığında Kâzım Karabekir'in Aile ve Nüfus Politikalarına İlişkin Görüşleri ve Bugünkü Durum. *Aile ve Toplum*, 11, 5(19), 25-39.
- Çimen, A. (2012). Sayım, Kayıt Düzeni ve Teşkilatlanma Açısından Osmanlı'da Nüfus Hizmetleri. *Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(3), 183-216.
- Demirel, Ö. (1998). *Osmanlı Dönemi Sivas Şehri ve Esnaf Teşkilatı*. Sivas.
- Doğan, M. (2011). Türkiye'de Uygulanan Nüfus Politikalarına Genel Bakış. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 23, 293-307.
- Doğan, N. (2021). 1935 Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre Van Nüfusu. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 208-225.
- Kasap, R. (2003). Cumhuriyetin 80.Yılında İstatistik Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 1-8.
- Kodal, T. (2008). Atatürk Döneminde Bodrumun Nüfus Yapısı (1923-1938). *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 77-100.
- Kodal, T. (2009). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Genel Nüfus Sayımında Çorum Vilayetine Nüfus Özellikleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 233-258.
- Kodaman, B. (1986). XX. Yüzyıl Başında Sivas Vilayeti (1901). *Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu*, 176.
- Özekmekçi, M. M. (2020). *İlk Osmanlı Nüfus Sayımları (1830-1850) ve İngiltere, ABD Nüfus Sayımları ile Mukayesesi* (Doktora Tezi). Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Özpay, G. A. ve Akpınar, E. (2020). Kültürel Mirasa Bir Örnek: Sivas Cer Atölyesi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 25 (44), 1-12.
- Sertel, S. (2014). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Genel Nüfus Sayımına Göre Dersim Bölgesinde Demografik Yapı. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1), 269-282.
- Tamer, A. ve Bozbeyoğlu, A. Ç. (2004). 1927 Nüfus Sayımının Türkiye'de Ulus Devlet İnşasındaki Yeri: Basında Yansımalar. *Nüfusbilim Dergisi*, 26, 73-88.
- Tuğluoğlu, F. (2012). Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Nüfus Sayımı 20 İlkteşrin 1935. *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Tarihi Dergisi*, XII(25), 55-78.
- Ünal, S. (1997). *XX. Yüzyıl Sivas Tarihi ve Günümüz İnanç Coğrafyası* (Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Ünal, S. (2004). XIX. ve XX. Yüzyıllarda Sivas'ın Demografik Yapısı. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IX(II).
- Yedek, Ş. ve Sertel, S. (2018). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre Mardin Nüfusu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11, 301-310.
- Yuca, S. (2011). Cumhuriyet Döneminin İlk Nüfus Sayımına Göre (1927) Muş İlinin Nüfus Özellikleri. *Akademik Bakış Dergisi*, 24, 1-31.

Makale Bilgisi

Makale Geliş Tarihi: 31.03.2022

Makale Kabul Tarihi: 09.05.2022

Doğuyla Batı Arasında Anadolu Mecmuası'nın Dünya Görüşü: Derginin Tarih, Siyaset ve Uygarlık Algısı

Necip YILDIZ*

Öz

Bu makalede, Anadolu Mecmuası'nın dünya görüşü, siyaset ve uygarlık algısı ele alınmıştır. Selçukluların Anadolu'yu fethiyle başlatılan bir Anadoluçuluk anlayışını savunan Anadolu Mecmuası, Türkçü ve modernist bir dergidir. Marksizme hararetle karşı olan dergi, Türk-İslam uygarlığının değerleriyle Batı uygarlığı arasında bir sentez yapmak istemektedir. Bilim, sanayi ve demokrasiye değer veren dergi, ilerlemeci ve kalkınmacıdır. Anadolu Mecmuası, bilimci olmakla birlikte pozitivist değildir. Cumhuriyetçi, halkçı, Anadoluçu, köycü olan dergi; eğitim anlayışında John Dewey'in pragmatist görüşlerine yakın durmaktadır. Dergide, dine sosyal ve kültürel bir değer atfedilmekle birlikte, tamamıyla dine dayalı bir toplum ya da siyaset görüşü reddedilmektedir. Din ile bilime iki ayrı, özerk alan olarak yaklaşan Kant'ın görüşleri dergide savunulmakta ve Türk inkılabı için en uygun yaklaşım olarak önerilmektedir. Ahmet Yesevi ve Yunus Emre çizgisinde, tasavvufa ve vahdet-i vücut anlayışına genel olarak pozitif yaklaşılan dergide, yer yer bâtinîliğe yaklaşan dinsel görüşlere rastlanılmaktadır. Dünya görüşü düzeyinde genel bir değerlendirme yapıldığında, dergide ulusun vatan ve hars birliği temelinde tanımlanması, ayrıca Türklük, İslam ve modernite arasında bir sentez yapılmak istenmesi noktasında derginin genel olarak Ziya Gökalp çizgisinde olduğu ve bugünkü ölçülerde yer yer sağ-Kemalizme yaklaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Anadolu Mecmuası, Milliyetçilik, Kemalizm, Anti-Marksizm, Anadoluçuluk

* Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, necipyildiz@ardahan.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-8587-713X.

The World View of The Journal Of Anatolia Between East And West: The Journal's Outlook On History, Politics And Civilization

Abstract

In this article, the Journal of Anatolia's world view, perception of politics and civilization are discussed. The Journal of Anatolia is a Turkist and modernist journal that advocates an understanding of Anatolianism that started with the Seljuk conquest of Anatolia. The journal, which is fiercely opposed to Marxism, wants to make a synthesis between the values of Turkish-Islamic civilization and Western civilization. Valuing science, industry and democracy, the journal is progressive and developmentalist. The Journal of Anatolia is pro-science but not positivist. The journal being republican, populist, Anatolianist, and pro-peasant, stands close to John Dewey's pragmatist views in terms of understanding of education. Although a social and cultural value is attributed to religion in the journal, a view of society or politics based entirely on religion is rejected. The views of Kant, who approached religion and science as two separate and autonomous fields are defended in the journal and recommended as the most appropriate approach for the Turkish revolution. In the journal where sufism and the understanding of unity of body are generally viewed positively along the lines of Ahmet Yesevi and Yunus Emre, religious views approaching esotericism are encountered from time to time. Making a general evaluation at the level of worldview, it has been concluded that the journal is generally in the line of Ziya Gökalp and is in parts close to right-wing Kemalism in today's standards in terms of defining the nation on the basis of homeland and moral unity, and also wanting to make a synthesis between Turkishness, Islam and modernity.

Keywords: Journal of Anatolia, Nationalism, Kemalism, Anti-Marxism, Anatolianism

Giriş

Dergiler, Cemil Meriç (2004:100) tarafından “hür tefekkürün kalesi” olarak nitelenmiştir. Kültür, uygarlık ve siyaset alanında üretilen pekçok orijinal görüş ve akım, ilk olarak dergi sayfalarında kendilerine yer bulmuştur. Türkiye’de özellikle II. Meşrutiyet sonrası hız kazanan dergiler, ideoloji ve kültür üretiminin üsleri durumunda olmuştur.

Kurtuluş Savaşı sonrası, Anadolu’da kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde, önde gelen dergilerden biri de *Anadolu Mecmuası* olmuştur.¹ Hilmi Ziya Ülken ve Mükrimin Halil Yinanç’ın öncülüğünde, Anadolu Komandit Neşriyat şirketi tarafından 1924-1925 döneminde 12 sayı yayımlanan *Anadolu Mecmuası*, Selçukluların Anadolu’yu fethiyle başlayan Anadolu Türklerinin tarih ve kültürünü araştırıp, bu alanda katkı sağlamak isteyen Türkçü bir dergidir.

İlgili literatüre bakıldığında, *Anadolu Mecmuası* ile ilgili çalışmaların çoğunlukla “tarih” odaklı olduğu ve derginin dünya görüşüne felsefi düzeyde yeterince değinilmediği görülmektedir. Bu eksikliği giderme bağlamında, makalemizin ana sorunsalı, *Anadolu*

¹ Anadoluculuk ve *Anadolu Mecmuası* ile ilgili genel bilgi için bkz. Uçman (1991), Tonga (2011), Dirican (2014), Çalen (2017).

Mecmuası'nın dünya görüşünün felsefi ve ideolojik düzeyde, ayrıntılı şekilde tespit edilmesidir. Dergideki yazılar birçok açıdan eleştiri süzgecinden geçirilerek, derginin temel değer ve kodlarının ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. *Anadolu Mecmuası*'nın dünya görüşünü tespit etme noktasında literatürde Dirican (2014) ve Çalen (2017) gibi çok kıymetli ve ufuk açıcı birkaç çalışma mevcut olmakla birlikte, *Anadolu Mecmuası*'nın uygarlık algısı ve dünya görüşünü Türkiye'deki ve dünyadaki kültürel ve felsefi kaynaklarla ilişkilendirerek ele alıp değerlendiren ilk kapsamlı çalışma, zannediyoruz bizim çalışmamızdır. Bu noktada makalemizin literatüre özgün katkılar sağlamasını umuyoruz.

Makalemizin ana gövdesini oluşturan aşağıdaki bölümde, *Anadolu Mecmuası*'nın dünya algısı ve uygarlık tasarımı ele alınıp değerlendirilecektir. Derginin dünya görüşünü incelemeye başlamadan önce, burada şu nokta vurgulanmalıdır ki, dergide yazarlar arasında görüş düzeyinde, özellikle ayrıntılarda bazen küçük bazı farklılıklar olsa da, esas konularda çok büyük bir benzerlik ve tutarlılık olduğu, yazarların derginin ana misyon ve dünya görüşüne sıkı bir bağlılık gösterdikleri gözlenmektedir. *Anadolu Mecmuası*'nın Cumhuriyet tarihinde kendine özgü bir "akım"ın öncüsü olabilmiş olmasında bu "takım çalışması"nın önemli bir etkisi olduğu muhakkaktır.

Anadolu Mecmuası'nın Dünya Algısı ve Uygarlık Tasarımı

Anadolu Mecmuası, Selçukluların Anadolu'yu fethini yeni bir uygarlığın başlangıcı olarak ele almaktadır. Selçukluların Anadolu'yu fethinden önceki Anadolu tarihiyle ilgilenmeyen, böylece hümanist Anadoluçuluktan² farklı olarak, Selçuklu sonrası Anadolu'yu kendisine temel alan dergi, Türk-İslam kültürü temelinde, modern Batı uygarlığının bilim, sanayi, demokrasi gibi değerlerini de işin içine katarak, kendince bir Doğu-Batı sentezini hedeflemektedir.

Bir Selçuklu tarihçisi olarak Mükrimin Halil'in, derginin tarih ve uygarlık algısına damgasını vurduğu söylenebilir. Anadolu'yu fethederek Türkleştiren Selçukluların Anadolu'da bir Türk uygarlığı inşa ettikleri, bugün o uygarlığı yeniden canlandırmamız gerektiği görüşü, derginin tarih ve uygarlık algısının merkezinde yer almaktadır.

² Anadoluçuluk akımı içinde daha seküler bir Anadoluçuluk türü olan ve Anadolu'da yaşamış, Eti, Yunan, Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı gibi tüm toplulukların hümanist bir bakış açısıyla benimsenmesi temelinde, Halikarnas Balıkcısı, Sabahattin Eyüboğlu ve Azra Erhat gibi isimlerin temsil ettiği "Mavi Anadoluçuluk" akımı için bkz. Deren (2009: 539-540).

Dergide Selçuklu'ya ne kadar olumlu bir bakış açısı varsa³, Osmanlı hakkında da o kadar olumsuz bir bakış açısı söz konusudur. Anadolu'yu ihmal eden bir İstanbul sultası ve müstemlekeci olarak nitelenen Osmanlı, Anadolu'nun esirleştirildiği bir kölelik dönemi olarak olumsuzlanmakta (İrfan Nâbî, 2011: 250-252); buna karşılık, Anadolu'nun yeniden öne çıkarılması gerektiği savunularak, yayın politikası düzeyinde dergide Selçuklu sonrası gelişmiş olan Anadolu uygarlıklarının eserlerinin incelenerek ortaya çıkarılması misyonunun üstlenileceği vurgulanmaktadır (Mehmed Halid, 2011e: 443-444).

Dergi, Batı'da oluşan moderniteyi, aşırıya kaçılmaması şartıyla, genel olarak benimsemektedir. Bu bağlamda dergide Fransız Devrimi, Sanayi Devrimi, milliyetçilik, halkçılık, demokrasi gibi değerler olumlanmaktadır. Batı'dan alınan kuramların bire bir değil, bize uyarlanmak suretiyle, öz benliğimizin süzgecinden geçirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.⁴

Din konusuna daha ziyade kültürel ve manevi bir değer olarak yaklaşılana dergide İslamcılığa ve İslam hukuku temelinde geliştirilecek bir siyasete gayet mesafeli yaklaşılmaktadır. Din ve bilim alanları birbirinden farklı, özerk alanlar olarak, saygıyla karşılanmakta; pozitivismde olduğu gibi din ile yarışmaya giren bir bilimcilik reddedilmektedir. Bu noktada Kant'ın felsefesi dergide övgüyle anılarak, Voltaire'in dinsiz pozitivismine alternatif olarak sunulmaktadır (Reşad Şemseddin, 2011b: 397).

Dergide ayrıca eğitim bağlamında John Dewey'in pragmatist görüşlerine de yer verilmekte ve onun eğitimde salt teori yerine pratiğe ağırlık veren "pragmatist" felsefesinden övgüyle söz edilmektedir. Bu çerçevede, dergi Anadolu'daki köy okullarında pratik bir eğitim verilmesi gerektiği görüşünü öne çıkarmaktadır.⁵

Dergide tasavvuf edebiyatıyla ilgili pek çok yazıda, vahdet-i vücud temelli bir aşk felsefesi işlenmekte, Ahmet Yesevi ve Yunus Emre tarzı mistik görüşlere yer verilmektedir.

3 Dergide, Anadolu tarihinin miladı olarak görülen, Selçukluların Anadolu'yu fethetmelerine tarihsel bakımdan büyük önem verilerek, bu konu derginin 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 no'lu sayılarında tarihçi Mükrimin Halil (2011a; 2011b) tarafından, ayrıntılı şekilde incelenmektedir.

⁴ Örneğin dergide Ziyaeddin Fahri (2011d: 419), kadın meseleleri bağlamında Fransa veya diğer Avrupa ülkelerindeki sosyolojik bulguların, bizim toplumumuza olduğu gibi uygulanamayacağını, bizim toplumsal yapı ve ihtiyaçlarımızla onların farklı olabileceğini; dolayısıyla bilimsel esasların, içinde üretildikleri muhitin ayrıntılarından arındırıldıktan/soyutlandıktan sonra dikkatlere sunulması gerektiğini ifade etmektedir. Burada akla ister istemez şu soru gelmektedir: Muhitin "yerel" ayrıntılarından arındırılmış bir "bilgi", nasıl canlı kalacak ya da bilimsel olarak geçerli olmaya/kalmaya nasıl devam edebilecek; bu konu elbette oldukça tartışmaya açıktır.

⁵ Dergide bu görüş Mehmed Emin (2011a: 55-57) tarafından geliştirilmektedir. Dewey'in eğitimin pratik hayatla iç içe olması gerektiği görüşü için bkz. Dewey (1938); *Anadolu Mecmuası*'nda Dewey ile ilgili yazılar için bkz. Ziyaeddin Fahri (2011c); *Anadolu Mecmuası*'nın eğitim konusunda John Dewey'in pragmatist görüşlerinden yararlanılması konusunda ise bkz. Dirican (2014: 394-395).

Dinin dışsal boyutları ve sofuluktan ziyade, aşk felsefesi vurgulanmakta ve insana değer veren, coşkulu bir yaşam tarzı öneriliyor görünmektedir. Hatta bu bağlamda yer yer bâtinîliğe doğru giden bir anlayışın dergi sayfalarında kendisine yer bulabildiği gözlenmektedir. Bu tür dinsel ve felsefi nüansların yakından incelenmesi, derginin dünya görüşünün tam olarak tespitinde önem taşımaktadır.

Aşağıda yer alan üç kısım boyunca, sırasıyla derginin tarih, coğrafya, dil, milliyetçilik ve uygarlık görüşü; siyaset felsefesi; din anlayışı ve ahlâk felsefesi ile dergide yer alan tasavvuf ve mistisizm edebiyatına ilişkin incelemeler ele alınacaktır.

Tarih, Coğrafya, Dil, Milliyetçilik ve Uygarlık Görüşü

Anadolu Mecmuası'nda, Selçuklu öncesi Anadolu tarihi konu dışı bırakılarak, Anadolu Uygarlık Tarihi, Selçuklu Türklerinin Anadolu'yu ele geçirmesiyle başlatılır (Mehmed Halid, 2011b: 283). Derginin çıkış maksadının ifade edildiği, Mehmed Halid (2011e: 443-444) tarafından yazılmış aşağıdaki Manifesto niteliğindeki metin, derginin Anadolu-merkezli tarih algısı ve dünya görüşü hakkında önemli ipuçları sunmaktadır:

“Anadolu Mecmuasının neşrinden maksat bir Anadolu ilmi ve bir Anadoluculuk mesleği vücuda getirmektir. İtiraf edelim ki, doğup büyüdüğümüz yurdu lâyıkiyle tanımıyoruz. Bu yurdun mazisine, tarihine vâkıf olmadığımız gibi şimdiki vaziyetinden, binaenaleyh istikbâlinde de bihaberiz. Bu amâ, vatan çocukları için elim bir günahdır ve hiçbirimiz bu günahın ağırlığını henüz omuzlarımızdan atmış değiliz.”

Derginin maksadının Türklerden önceki Anadolu tarihi olmadığı açıkça vurgulandıktan sonra, derginin asıl maksadının, Türklerle başlayan Anadolu tarihini araştırmak ve henüz yeterince tanımadığımız Türk uygarlığının verimlerinin ilmî usullerle herkese duyurulması olduğu vurgulanır:

“Anadolu'nun öğrenilmeye, bilinmeye değer bir tarihi vardır. Bu tarih, eski Anadolu tarihinden büsbütün ayrı olup Türklerin Anadolu'yu istilâsından başlar ve sinesinde büyük bir medeniyeti, büyük ve muhteşem bir Türk medeniyetini yetiştirir. (...) Anadolu Mecmuası bütün anâsır ve teferruatıyla işte bu medeniyeti ve onu ibdâ edenleri evvelâ kendimize, sonra bir ilim hâlinde herkese göstermek niyetindedir.” (Mehmed Halid, 2011e: 444).

Anadolu Mecmuası'ndaki yazılarda Anadolu tarihi, net bir şekilde Selçuklulardan Önce (S.Ö) ve Selçuklulardan Sonra (S.S) olarak ikiye ayrılmaktadır. Dergide, Selçuklularla başladığı söylenen (gerçek) Anadolu tarihi için Malazgirt Zaferinin tarihi olan 1071 işaret

edilmektedir. Bu tarih, Necib Âsım (2011b: 180-181) tarafından Anadolu'daki Türk uygarlık tarihinin “Miladı” olarak yüceltilmektedir.

Necib Âsım (2011b: 181), Malazgirt Zaferi'nin yaşandığı günden sonra Türklerin Anadolu'da hayret edilecek bir uygarlık kurdukları görüşünü, uygarlık anlayışının temeline yerleştirmekte ve o günü Milli Bayram Günü olmaya en layık gün olarak öne çıkarmaktadır. Derginin yazarlarından Hâmid Sadî (2011: 19), derginin, Selçukluların yurt kıldığı Anadolu'yu tanımaya verdiği kritik önemi dile getirirken, bu konuda kendilerine bilimi rehber edineceklerini ifade etmekte, Mehmed Halid (2011e: 443-444) ise Anadolu'daki her köşeyi, bucağı araştırıp, Selçuklu'dan beri Anadolu'da vücuda getirilmiş Türk uygarlığının her eserini titizlikle ortaya çıkaracaklarını dile getirmektedir.

Anadolu Mecmuası'nda toprak temelli milliyetçiliğin bir yansıması olarak, çok sayıda coğrafya yazısı bulunmaktadır. Bu yazıların hemen hepsi Anadolu coğrafyası üzerinedir. Ülkedeki iklim yapısından madencilğe, heyelanlardan beşerî yapıya kadar, pek çok farklı unsur bu yazılarda söz konusu edilip incelenmektedir.

Dergide Anadolu coğrafyası Anadolu'nun kaderi olarak, en ince ayrıntısına kadar çalışılmakta, bu konunun önemine sürekli vurgu yapılmaktadır. Dergide tarihle ilgili de çok sayıda yazı mevcut olup bunlar ağırlıklı olarak Selçuklu tarihi ve Anadolu'nun Selçuklular tarafından fethine ilişkindir. Sonuç olarak dergi, Anadolu'nun temelini, kurucu iki unsur olarak, Selçuklu tarihi ve Anadolu coğrafyasını yerleştirmektedir.

Burada, Anadolu'nun politik anlamına daha ayrıntılı şekilde değinmemiz yararlı olacaktır. Dirican (2014: 389) Anadolu'ya yaklaşımını ve başlıca temsilcilerini şu şekilde ortaya koymaktadır:

“Anadolu topraklarının Türk Milleti'nin asıl vatanı olduğunu ileri süren Anadoluçuluk, (...) Türk kimliğinin yeniden tanımlanması, hem de doğu ile batı arasında ilişki kurulması açısından stratejik bir noktadadır. Köklerinin bulunduğu topraklardan yeniden doğma fikrini, Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan bir ülkenin aydınları olarak Osmanlı münevverleri büyük bir ilgi ile karşılamışlardır. Özellikle Mükrimin Halil Yınanç, Remzi Oğuz Arık, Cevat Şakir Kabaağaçlı, Nurettin Topçu, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ve Hilmi Ziya Ülken bu hareketin önde gelen temsilcileri arasında sayılabilir.”

Dirican'ın hareketin temsilcileri olarak saydığı isimlere, Anadolu'ya önemli katkılar sağlamış olan Yahya Kemal de eklenmelidir.⁶ Anadolu'ya kademeli gelişimi ve zamanla

⁶ Yahya Kemal'in Anadolu'ya hareketi içindeki yeri ve harekete katkısı için bkz. Tonga (2011: 139).

bir Anadolu romantizmine evrilişi; tarihsel olarak, toprak kayıplarının yaşandığı Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı, sonrasında Batılı devletlere karşı kazanılan Milli Mücadele, Cumhuriyetin kuruluşu ve savaşlarla yıpranmış olan Anadolu'nun Cumhuriyet'in kalkınma hedeflerinde öncelikli bir konum ve değer kazanması ile ilişkilidir (Çalen, 2017: 92-93).

Selçuklu Türkleri tarafından fethedilen Anadolu'yu Anadolu Türklerinin “vatan”ı görmesi anlamında “Anadolucu” olan *Anadolu Mecmuası*'nda, Turancılığın açıkça reddedildiği ve bu reddedişte, derginin “millet” tanımının belirleyici bir etkisi olduğu gözlenmektedir. Nitekim dergide Mehmed Halid, Ziya Gökalp'i takip ederek, “millet”i vatan ve hars birliği temelinde tanımlamaktadır (Mehmed Halid, 2011c: 361). Dergide Türk kavimleri arasındaki dilsel ve kültürel ortaklığa önem verilmekle birlikte, tüm Türk ya da Turani kavimleri tek vatan altında birleştirmek isteyen Turancılık ideali, politik düzeyde hararetle reddedilmektedir.

Turancılığı reddetmekle birlikte, son tahlilde Anadolu Türkleri çerçevesinde geliştirilmiş bir Türkçülüğü savunmak noktasında dergi, açık bir şekilde Türk milliyetçisidir. Farabi ve İbn Sina gibi bilim insanı ve filozofların Türk olduğunun ifade edilmesi gibi vurguları da (Rauf Yekta, 2011: 14), hep bu bağlamda düşünmek gerekmektedir.

Dergi kavmi benzerliğin teşhisi noktasında dili esas alıyor görünmektedir. Bu noktada Hilmi Ziya'nın “Türkler ve Moğollar” adlı yazısında, Anadolu Türkleri ile Kırgızlar ve Türkmenler arasında dilsel bir yakınlık olduğu vurgulanırken, Moğollarla böyle bir yakınlık olmadığı dilsel bir karşılaştırmayla gösterilmektedir (Hilmi Ziya, 2011c: 189).⁷

Dergide Hilmi Ziya (2011b: 67) tarafından, Türk kültürünün, Türklerin mensup olmuş bulunduğu dinlerden bağımsız olarak, kendi içinde belli bir özerkliği ve sürekliliği olduğu görüşü savunulmaktadır. Bu görüş, millet ve milliyetçiliği kendi bağımsız, seküler düzleminde ele alan bir yaklaşım içermesiyle dikkat çekmektedir.

İmparatorluktan ulus-devlete geçiş bağlamında, her “ulus”un, kendi kültürel ve siyasi öncelikleri doğrultusunda kendi devletini yönetmesi gerektiği görüşünü, Ziyaeddin Fahri (2011b: 202), Ziya Gökalp'ten alıntılacağı aşağıdaki satırlarla olumlamaktadır:

“-İngilizler (...), İskoçya, Gal, İrlanda... ülkelerini fethederek İngiltere'ye ilhak ettiler. Fakat bu ilhak yalnız siyasi bir ilhaktan ibaretti. Hiçbir vakit İngilizler bu üç yabancı kavmin İngiliz cemiyetine, Anglo-Sakson milletine iltihak etmesine meydan vermediler.

⁷ Yazıda bu konuda şu tür örnekler verilmektedir: kuş kelimesi Türkmençe'de kuş, Kırgızca'da kuş ve Moğolca'da nama şeklindedir. Hava kelimesi Türkmençe'de hava, Kırgızca'da hava ve Moğolca'da ahur şeklindedir. İğne kelimesi, Türkmençe'de iğne, Kırgızca'da iyne ve Moğolca'da cao şeklindedir. Bütün bu örneklerle, Moğolca'nın Türkçe ile akrabalığı olmadığı ve radikal şekilde farklı olduğu gösterilmeye çalışılmaktadır.

Memleket sanki yine eskisi gibi yalnız İngilizlerden mürekkepmiş gibi münhasıran İngiliz menfaati ve İngiliz mefkûresi nokta-i nazarından idare olundu.”

İngilizlerin egemen ulus politikasına karşılık, Osmanlı'daki kozmopolitlik nedeniyle, tarihimizin “gayri millî” bir seyir takip edişini, Ziyaeddin Fahri (2011b: 202) eleştirmekte ve esefle karşılamaktadır.

Kültürel düzeyde Batıcı/modernist pek çok değeri savunan *Anadolu Mecmuası*, tarihsel olarak Anadolu'nun ele geçirilmesi bağlamında “fetih” politikalarını önemsemekte ve savunmaktadır. Bu açıdan dergide, yer yer Batı'yla çatışmacı bir ilişki biçimi ve söylemi de geliştirilebilmektedir. Bu bağlamda dergideki bazı epik şiirlerde ve yazılarda, Türk-İslam değerlerine “kimlik” noktasında ağırlık verilerek tarihsel bir “taraf” olma boyutu öne çıkarılmaktadır. Bu tür şiirlerde Batı'yla bir rekabet/düşmanlık ilişkisi kurgulandığı gözlenmektedir (hilâl-haç karşıtlığı). Örneğin, “*Kâfirler İslama kurarken pusu / İznik'te bozuldu salib ordusu*” (Hilmi Ziya, 2011a: 11) benzeri mısralarda, bu tür çatışmacı anlayışın bariz yansımaları görülebilmektedir.

Milli Mücadeleden henüz çıkmış bir ülkede, 1924-1925 döneminde yayımlanan dergideki bu tür çatışmacı vurgular; tarihsel temelde geliştirilmiş, uzun erimli uygarlık kimliğinin yanı sıra, ‘reel politik’ bir karşılığa da sahip görünmektedir.

Dergide milliyetçilikle ilişkili olarak, dil meselesine büyük önem verilmekte ve konuya derginin dünya görüşü çerçevesinde milliyetçi bir açıdan yaklaşılmaktadır. Dergideki yazılarda, yer yer (dilsel) Türkçülüğe işaret ettiği düşünülebilir, öz-Türkçe duyarlılığı gözlenmektedir. Örneğin Rıza Nur (2011: 92), şiir bahsinin geçtiği bir yazıda, şiir kelimesinden “duyuk” kelimesinin tercih edilmesi gerektiği görüşünü ifade etmektedir:

“Şiire Türkler ‘duyuk’ derler. Çok güzel bir kelimedir. Arapça şiirin manası da zaten budur. Türkler nasıl bir gafletle bu güzel kelimeyi bırakıp şiir kelimesini almışlardır, bilinmez!..”

Türkçe'nin sadeleştirilmesi noktasında, dergide Mehmed Halid (2011d: 420) Ömer Seyfettin'in çığır açıcı çabalarından büyük bir övgüyle söz etmektedir (Mehmed Halid, 2011d: 420). Dergide Ömer Seyfettin'in, isabetli bir benzetmeyle, Türkçe'nin bünyesinde “müşkül bir ameliyat” yaptığından söz edilmektedir ki bu ameliyatın, söz varlığı kadar, belki ondan da önce Gramer Bağımsızlığına ilişkin olduğuna işaret edilmektedir. Yani Türkçe'nin, Arapça ve Farsça'nın kurallarından arındırılarak, kendi bağımsızlığına kavuşması, Mehmed Halid (2011d: 420-421) tarafından Ömer Seyfettin'in öncü çabalarına bağlanmaktadır:

“ ‘Yeni lisan’ gibi acayip bir tabir ile anlatılmasına rağmen lisanımızın hürriyetini, her şeyden evvel Ömer Seyfettin’in bu hareketine borçluyuz. Merhum Ziya Gökalp’in bile ‘Turan’ manzumesinde henüz aruzun balçığından kurtulamadığı esnada Ömer Seyfeddin Türkçenin bünyesinde müşkül bir ameliyat yaptı. (...) Arap ve Acem kaidelerinden muâvenet beklemeksizin yazı yazılabileceğini de bilfiil gösterdi.”

Anadolu Mecmuası’ndaki yazılarda, derginin Türkçülüğüyle de paralel olarak, zaman zaman Doğu Anadolu ve Kürtler konusu da ele alınmaktadır. Bu yazılarda Doğu Anadolu’da yaşayanlarla ilgili oldukça tartışmalı ibareler kullanıldığı gözlenmektedir. Örneğin Şeyh Said isyanından sonra yazılmış olan bir yazıda Mehmed Emin (2011b: 404) şöyle demektedir:

“Şarkî Anadolu’da cahil bir kitle var ki, helâl ve haramı Türk’ün itikadına uymuyor, kazanç tarzı iptidaîdir, kalbini vatanına değil şu veya bu şeyhe yahut beye bağlamıştır. O itikat değişmelidir, onlar da Türk’le beraber yürüyebilmek için eline sapanı almalıdır, onlar da yine bir şeyhe tapmamalı, mahlûku ma’bûd yapmamalıdır. Onları bu seviyeye yükseltmek bizim vazifemizdir.”

Yazar, Türk inkılabının temelde Türkler göz önünde bulundurarak yapıldığı ve diğer etnisitelerin varlığıyla uyumlu bir şekilde inkılabın yürütülmesinde sıkıntı yaşandığı görüşünü ifade etmektedir (Mehmed Emin, 2011b: 403). Bu bağlamda, Şeyh Said isyanı sonrası, Doğu Anadolu’da yaşayanlar için tek yolun “Türk gibi düşünmek, Türk gibi duymak, Türk gibi inanmak” olduğu ifade edilmektedir (Mehmed Emin, 2011b: 403).

İfade edilen bu görüşler, Anadolu Mecmuasının, Doğu Anadolu’ya ve Kürt meselesine “Türkçü” bir bakış açısıyla yaklaştığını göstermektedir.

Dergideki yazılarda, uygarlığın dünya ölçeğindeki meselelerine sıklıkla yer verildiği ve Anadoluculuğun bölgesel bağlamının ötesinde, “evrensel” bir yaklaşımla, hem Doğu hem Batı’daki uygarlıkları yükselten ya da çökerten unsurların, eleştirel bir değerlendirme eşliğinde gündeme getirildiği gözlenmektedir.

Dergide, uygarlıkların başarılarını geçmişten gelen çabalara borçlu olduğumuz belirtilerek; örneğin, eğer modern anlamda kimya varsa ve ilerliyorsa bunu, Batı’da yoğun çalışmalarıyla simyayı kimya yapan Lavoisier’e borçlu olduğumuz, astronomideki gelişmeleri Copernicus, Newton, Kepler, Galileo’ya borçlu olduğunuz ifade edilmektedir (Reşad Şemseddin, 2011a: 214).

Bugün Goethe ya da insanüstü dehâyı temsil ettiği belirtilen Shakespeare gibi kişilerin artık yetişmediğini belirten Reşad Şemseddin (2011a: 214), bu durumun sebebi olarak niceliğin baskısı, maddecilik ve parayı göstermektedir (2011a: 215). Yazar, uygarlıkları geriletken temel etkenin, özgürlük anlayışının ve idealizmin yitirilmesi olduğunu dile getirmektedir (2011a: 217).

Reşad Şemseddin'in yazısında, Yunan ve Roma uygarlıklarının eserleri büyük bir hayranlık ile anlatıldıktan sonra, onların tarihin karanlık labirentleri içinde kaybolup gidişleri; yedeğinde bu kaybolup gidişin nedenlerini sorgulamayı kışkırtan birtakım imalarla, betimlenmektedir:

“Aristo'ya metafiziğini, Eflatun'a diyaloglarını halk ettiren, Homeros'a şiirlerini, Sofokles'e Antigone'u yazdıran, Panteon'u yaptıran, Perikles'e, Likorg'a kanunlarını vazettiren, Fidyas'a heykelini uyduran şaşaadar Yunan medeniyeti! Sezar'ın, Virgilius'un validesi muhteşem Roma medeniyeti! Ve daha nice nice medeniyetler! Hep tarihin korkunç ve karanlık labirentleri içinde kaybolup gidiyor...” (Reşad Şemseddin, 2011a: 215).

Uygarlıkları yıkılmaya götüren süreç, yazar tarafından, Roma ve ayrıca Abbasi uygarlığı bağlamında erdem ve özgürlük aşkı yerine haz düşkünlüğünün egemen olması ile ilişkilendirilmektedir (Reşad Şemseddin, 2011a: 216). Özgürlük aşkı ve kişinin bireysel varlığını aşan bir özgecilik duygusunun önemi vurgulanarak, bu duygunun Milli Mücadelenin de itici manevi gücü olduğu ifade edilmektedir (Reşad Şemseddin, 2011a: 216).

Anadolu Mecmuası'nda, Doğu ile Batı'nın kendi tarihsel özelliklerinden ve farklı gelişim seyirlerinden kaynaklanan farklı üstünlükleri olabileceği görüşü egemen görünmektedir. Bu bağlamda, Tagore'la ilgili bir yazıdan alıntılanığımız aşağıdaki satırlarda görülebileceği üzere, Batı maddi zenginliğin, Doğu ise kendine özgü birtakım erdemlerin sahibi olarak betimlenmekte ve bu ikisinin birleştirilebileceği ya da en azından birbirine yakınlaştırılabileceği ima edilmekte gibidir:

“Tagore Şark ile Garbın birbirine takarrüb etmesine [yaklaşmasına] taraftardır. Şairin mütalaâtına nazaran garbın medeniyetine rağmen nekayisi [eksiklikleri], şarkın fakrına [yoksulluğuna] rağmen hasâyisi [kendine özgü yönleri] vardır.” (Hasan Cemil, 2011: 307).

Yukarıdaki alıntının içeriğiyle paralel bir şekilde, *Anadolu Mecmuası*, yayın politikası noktasında hem Doğu hem Batı'ya ait değerlere birlikte yer vermekle, bu değerleri sentezlemeye gayret ettiği izlenimi vermektedir. Nitekim derginin sayfalarında, bir yanda Türk-İslam kültürü, öte yanda Batı kültürüne ait unsurlar bir arada işlenmekte ve farklı bağlamlarda

bazen Doğu/Türk-İslam kültürü, bazen ise Batı/Avrupa kültürü öne çıkarılıp övgü konusu yapılabilmektedir.

Söz konusu ettiğimiz bu kültürel ikilik derginin bir gerçeği olmakla birlikte, son tahlilde *Anadolu Mecmuası*, ülkemiz uygarlık ve kültürünün temelinde Selçuklu'yu (Türk-İslam kültürünü) görmektedir. Bu çerçevede dergide, 1923'te kurulan 'Anadolu Cumhuriyeti'nin, uygarlık konusunda Selçukluyu örnek alarak, Selçuklu uygarlığının özgün değerlerini, günümüz modern ulus-devletinin koşullarına (Modernizme) uyarlaması gerektiği görüşü savunulmaktadır. Makalemizin aşağıdaki kısmında, derginin siyaset felsefesi ele alınacaktır.

Siyaset Felsefesi

Dergide siyaset konusunda modernist bir bakış açısının egemen olduğu ve siyaset felsefesi noktasında Fransız Devrimi ve değerlerinden belirgin bir etkilenim olduğu rahatlıkla görülebilmektedir. Bu bağlamda dergide, cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık gibi değerler, Fransız Devrimi⁸ ve özellikle Jean Jacques Rousseau'dan⁹ ilham alarak formüle edilmiş görünmektedir.

Dergide eğitim politikaları konusunda görüşlerine yer verilen John Dewey'in pragmatizmi de derginin sosyal/politik felsefesinde önemli bir yere sahip görünmektedir.¹⁰ Derginin Dewey'den yola çıkarak köylülerin eğitimi bağlamında dile getirdiği görüşler, sonradan Köy Enstitülerine fikir düzeyinde kaynaklık etmiş olabilir gibi görünmektedir (Efendioğlu ve diğerleri, 2010: 56).

Sosyolog Ziya Gökalp, bir düşünür olarak, derginin en çok önemseydiği, ulus-devlet milliyetçiliği ve Anadolu-temelli Türkçülük bağlamında övgüyle andığı kişilerin başında gelmektedir. Özellikle "millet"i vatan ve hars birliğine sahip zümre olarak tanımlaması noktasında, Gökalp'in, yukarıda da değinildiği üzere, derginin önde gelen yazarlarından Mehmed Halid'in millet tanımını (Mehmed Halid, 2011c: 361) doğrudan etkilediği görülmektedir.

Dergi, dönemin koşulları içerisinde, siyasette "Anadolu inkılâbı" diye adlandırdığı Kemalist inkılaba ve onun milliyetçiliğine yakın durmaktadır; din konusunda dergi her ne kadar

⁸ Fransız Devrimi ve değerlerinin *Anadolu Mecmuası*'nın destek verdiği Kemalist rejimin mimarı Mustafa Kemal Atatürk'ü de yakından etkilediği bilinmektedir (Bu konuda bkz. Toprak, 2020: 17-18).

⁹ Rousseau'nun toplum ve yönetim anlayışı için bkz. Rousseau (2006: 23-52).

¹⁰ *Anadolu Mecmuası*'ndaki yazarların eğitim üzerine görüşlerinde Dewey etkisi için bkz. Yıldız (2021).

Kemalizme göre daha muhafazakâr¹¹ olsa da, genel hatlarıyla Anadolu inkılâbını olumladığı bir gerçektir. Nitekim dergide Kemalist devrim Ziyaeddin Fahri (2011a: 125) tarafından açıkça övülmektedir:

“Anadolu inkılâbı bütün dünya üzerinde bir harika tesirini yaptı. Birçok Garp muharriri Ankara'ya kadar seyahatle inkılâbın yakından şahidi olmak istediler ve memleketlerine döndükleri zaman bu hâdise hakkında uzun uzadıya neşriyatta bulundular.”

Siyaset sosyolojisine yaklaşım noktasında dergi modernizme yakın durmaktadır. Bu bağlamda, Batı uygarlığının belli başlı özellikleri Ziyaeddin Fahri (2011d: 446) tarafından şu şekilde karakterize edilmektedir:

“Garp medeniyeti sınaî olduğu kadar ilmîdir. Daha doğrusu sınaî olması ilmî olmasının tabîi bir neticesidir. Demokrasinin gittikçe artan kuvveti daha az karakteristik değildir. Sınaî ihtirâât ile tekâmül eden arz üzerindeki milletler de kendi kendisini idare etmek kabiliyeti hâsıl olmuş, hiç değilse milletleri idare eden hükûmet ve siyaset adamlarını kontrol hevesine düşmüş, bu suretle idarecilere bir noktayı düşündürmüştür: Yalnız halk için çalışmak değil, aynı zamanda ona bir hesap vermek lâzımdır.”

Dergide ekonomiye ve sınaî üretime çağdaş bir bakış açısıyla yaklaşılmaktadır; örneğin Sadri Edhem'in (2011: 243) nüfusun üretim için belli bölgelerde yoğunlaştırılması önerisi, makro düzeyde, modernist bir toplum ve sosyolojik yapıya sahip olma isteğiyle uyumludur. Dergide modernleşmeye vurgu yapan yazılarda genel olarak ilerlemeci/kalkınmacı bir anlayışın izlerini sürmek mümkündür.

1920'li yılların koşullarında, *Anadolu Mecmuası*'nın görüşleri ana doğrultu olarak modernist olmakla birlikte, dergi için politik anlamda “sağcı” ya da “solcu” demek pek uygun düşmeyebilir. Doğrusu, dönemin tek parti ortamı içerisinde henüz sağ-sol ayrışmalarının pek belirgin olmadığı bir dönemde, *Anadolu Mecmuası* için isabetle söylenebilecek tek kesinlikli yorum, kalkınma ve modernleşme yanlısı, milliyetçi bir dergi olduğudur.

Bununla birlikte, dergide yer yer ortaya çıkan sol/Marksizm karşıtlığı ve mukaddesatçı söylem, derginin (günümüz standartlarındaki) sağ-Kemalizme örtüşebilecek yanları olduğunu düşündürmektedir. Bu bağlamda dergide zaman zaman ideolojik yoğunluğu öne çıkan bazı yazılar dikkat çekmektedir.

¹¹ Karşılaştırmalı bir bakış açısıyla; dergide İslam'a yapılan göndermelerin, Kemalizme göre daha vurgulu, öte yandan Nurettin Topçu gibi isimlerin Anadoluçuluğuna göre ise daha az vurgulu olduğu söylenebilir.

Dergide sık değilse de, bazı yazılarda dozajı yüksek, iğneleyici birtakım siyasi polemiklere rastlanabilmektedir. Örneğin A. M. adlı yazar, “Aydınlıkta bir Zulmet” başlıklı yazısında (2011: 355), *Aydınlık* dergisinin aşağıdaki şiir/söz eşliğinde bir duvar ilanı ile eleştirmektedir:

Aydınlık çıktı

Kim ki, masal okumaktan bıktı

Aydınlığı okusun...

Memleketin bütün kalem sahiplerinin masal anlattığının söylenmesinin küstahlık olduğu ifade edildikten sonra, “Bolşevizm’in şiire verdiği son mükemmel! şekli duvar ilanlarına kadar geçiren, bu yabancı ruhlu mecmuanın mahiyetini göstermek zamanının artık geldiği kanaatindeyiz.” denilerek dergiye ideolojik düzeyde meydan okunmaktadır (A. M, 2011: 355).

Yazıda, *Aydınlık* dergisinin ideolojik eğilimi şu satırlarla teşhis edilmektedir:

“Aydınlık neyi müdafaa ediyor? Son nüshasının ilk sayfasında elinde Marx’ın objektifi ile arz-ı endam eden bir muharrir göreceksiniz. Sonra 7 Teşrinisânî [7 Kasım] Rus inkılabının faydaları hakkında Nerimanof imzalı bir yazı, kezâ mezkûr inkılâbın şiirini terennüm eden, hakikatte şiirden başka her şey olan bir nazım, daha sonra aynı kıratta yazılar ve imzalar... Bütün bunlar müdafaa edilen şeyi göstermeye çalışıyor: Marxizm.” (A. M, 2011: 355).

Derginin Sovyetçi bir eğilimde olduğu kanaati, “Moskof ruhlu birkaç gencin kendilerini Leningrad’da yaşatan o mevhûm hayalin sersemleten tesiriyle neşrettikleri mecmua” (A. M, 2011: 355) ifadesiyle dile getirilmektedir.

Dergide Türkiye bağlamında Marksizmin gündeme taşınmak istenmesine yazar sert bir tepki göstermekte ve bu girişimin, üstelik de “şuursuz” olarak adlandırdığı kişiler tarafından gündeme taşınmak istenmesini bir “felaket” olarak değerlendirmektedir (A. M, 2011: 355-356). Aşağıda yer alan dizeler, A. M (2011: 356) tarafından “çocuk kusuntuları” olarak nitelenip, “herhangi bir içtimaiyatçının nazariyesini bu şekilde sokmakla ne fayda gözetiliyor” değerlendirmesi eşliğinde, edebî değer noktasında “şiirin ezeli kudretine vurulmuş nankör ve âciz birer yumruktan başka bir şey değildir” denilerek eleştirilmektedir:

“Ey bizi

İstismar ateşiyle yakan

Yıllarca kanımızı akıtan canavar

Bizim yalnız

Bir bildiğimiz var:

Sınıf!...”

Sınıf temelli şiire olumsuz yaklaşmakta olan A. M. adlı yazarın “toplumcu gerçekçi” şiire ideolojik düzeyde esastan karşı olduğu anlaşılmaktadır. Şiire edebî nitelik açısından eleştiri getirilebileceği açık olmakla birlikte, yazarın yukarıdaki metne daha ziyade “politik” bir eleştiri getirdiği görülmektedir.

İktisadi düzeyde sınıf meselesi dergide dışlanırken, günümüzde siyasetbilimi ve sosyolojinin bağımsız konularından biri haline gelmiş olan “kadın” meselesine dergide epeyce yer ayrıldığı gözlenmektedir. Dergide bu konuya hem objektif (sosyolojik) hem de subjektif (beşerî) açıdan yaklaşmaktadır.

Kadın meselesiyle ilgili Batı'daki modern bulgu ve teorilerin bire bir alınmaması ve toplumumuza uyarlanması gerektiği (Ziyaeddin Fahri, 2011d: 419) belirtilen dergide; Türk kadını, övücü ve kişisel bir yaklaşımla, Haydar Necib (2011: 129) tarafından, uygar bir kadınının ideal prototipi olarak betimlenmektedir:

“Medenî bir kadında hangi vasıfları ararsanız mutlaka ve bilâ-istisna Anadolu kadını onları kendinde toplamıştır. Aşkta vefa, hayatta metânet, ahlâkta resânet, terbiyede an'neye hürmet ve âlâyışten içtinab Anadolu kadınının tabiî meziyetleridir. Zevki basit, idraki dar, nüfuz-ı nazarı az zannedilen Anadolu kadınının bilakis zevki mütekâmil, hadsleri kuvvetli ve zekâsı gibi idraki de geniştir.”

Aşağıdaki kısımda derginin din anlayışı, ahlâk felsefesi ve dergide yer alan tasavvuf ve mistisizm edebiyatı incelemeleri ele alınacaktır.

Din Anlayışı, Ahlâk Felsefesi, Tasavvuf ve Mistisizm

Dergide din ile ilgili konulardaki yaklaşım genel olarak olumlayıcı olmakla birlikte, derginin din merkezli bir dergi olmadığı ve esasta sekülerliği tercih ettiği söylenebilir. Dergide, Selçuklulardan beri Anadolu'daki Türk fetihlerine meşruiyet çerçevesi sağlama işlevi üstlenmiş bulunan İslam dini, tarihsel ve kültürel bir perspektiften yüceltilmektedir.

İslam'ın kurucu bir kimlik unsuru olarak benimsenmesinin yanında, dinin manevi boyutuna önem verilen dergide, yaşamın bütün boyutlarını düzenleyen “doktriner” bir din

anlayışı ise reddedilmektedir. Bu durum, o dönemdeki rejimin henüz tamamen laikleşmemiş ama giderek laikleşmekte olan din algısıyla temelde paralel bir seyir taşımaktadır.¹²

Dergide geleneksel din eleştirisi bağlamında; sarıklı hocaların köylülere hiçbir şey öğretmediği yorumu (Mehmed Emin, 2011a: 55), muhtemelen sarıklı hocaların Osmanlı'dan gelen kurumsal din ve ilim algısını halen temsil ediyor olmalarıyla ilişkilendirilebilir.

Anadolu Mecmuası'nda yayımlanmış yazılar arasında, kısmen 'şathiye' etkisi de taşıyan, Necmeddin Halil'in (2011: 18) "Put" adlı cüretkâr ve özgün şiiri; derginin din konusundaki zihniyet ortamına ilişkin ilginç ipuçları sağlaması noktasında fevkalade dikkat çekicidir. Şair, şiirde Tanrı'ya şu şekilde seslenmektedir:

Küçükken anlattılar, bilmiyorum sahi mi?

Sen tâ eski zamanda Hazret-i İbrahim'i

Nemrut'un attırdığı ateşte yakmamışsın.

(...)

O hâlde ulu Tanrı bir parça beni dinle:

(...)

Kudretin söylenilen kadar büyükse eğer

Bana da İbrahim'e verdiğin kuvveti ver

Kalbimdeki putu da ben kırıp parçalayım

Dünyada yalnız sana hasredilmiş kalayım.

Sen ki: "-Rabbim" demişsin, elbet âciz değilsin

Kudretin varsa göster, kâfir alnım eğilsin.

Bu şiirin, "Küçükken anlattılar, bilmiyorum sahi mi?" diye başlaması, "kuşku"ya işaret etmektedir. Ayrıca son iki dize, "kâfir" ifadesinin gerçek anlamda mı mecazi anlamda mı okunacağına bağlı olarak, inançsızlık veyahut güçlü bir kuşkuculuğa yorulabilir.

Dergide, din ile yaşam arasında güçlü bağlar olması gerektiği savunularak, yaşamdan kopuk dinsel fikirler eleştiri konusu yapılmaktadır. Bu bağlamda, orta çağda kaldığı söylenen,

¹² Bu bağlamda, dergi eğer 1920'lerin sonuna kadar yayın hayatında kalabilmiş olsaydı, din ve laiklik konularındaki tutumu daha radikalleşir miydi, bunu kestirebilmek elbette mümkün değildir. Ama şu kadarını söyleyelim ki dergideki yazılar 1924-1925 koşulları çerçevesinde kültürel/kimliksel düzeyde bir takım dinsel vurgular içermekle birlikte, dergi görece seküler bir dünya görüşüne sahiptir.

hayatın gerçeklerinden kopuk din ve din felsefesi İbn Haldun'un *Mukaddime*'sini tanıtan bir yazıda Z. F. (2011: 277) tarafından şöyle eleştirilmektedir:

“İslâmda felsefe; inkışafından [ortaya çıkmasından] inhitatına [gerilemesine] kadar kelâmî, felsefî sahalara inhisar etmiştir. Nazarî [teorik] ve amelî [pratik] hikmetlerden daha ziyade nazarîsine ehemmiyet veriliyor, mütefekkiyeler nasların, şerhlerin hâşiyelerin üzerinde bî-sûd [yararsız] mesâî sarf ediyordu. Hikmet-i ameliye nâmı altında içtimaî hayat ile güya alakâdar olan mütefekkirler, nihayet ortaya esassız, hayat ile alakâsız fikirler koyuyorlardı.”

Dergide dine ve dinî eserlere daha ziyade “kültür” ve “estetik” açısından yaklaşıldığını gösteren pek çok satır arasında şu satırlar oldukça karakteristiktir:

“9'uncu [milâdi 14'üncü] asır Türk nakışlarımız arasında 'Yeşil Kubbe içi' her hâlde çok sanatlı bir eserdir. Camekânlar içinde saklanmaya lâayık. Letâfetin, servetin, hayalin, sabrın bir mucizesi.. Bir şey ki, güya yalnız gözler için değil, burunlara rayihalar saçmak için de ibdâ edilmiş!..” (Şehabettin, 2011: 120).

Sonuç olarak, *Anadolu Mecmuası*'nda dine, kültürel ve manevi bir değer olarak, genel itibariyle olumlu yaklaşılmakla birlikte, skolastik temelde bir İslam anlayışına eleştirel yaklaşılmaktadır. Derginin din anlayışından sonra, aşağıdaki kısımda derginin ahlâk felsefesi ele alınacaktır.

Anadolu Mecmuası'nda, insan ve ahlâk felsefesi bağlamında, Ahmet Yesevi ve Yunus Emre gibi tasavvufçuların dinsel temelli hümanizmi yoğun şekilde yüceltilmekle birlikte, modernite ile ortaya çıkan koşullar daha ziyade Batılı kaynaklara yönelerek ele alınmaktadır. Bu bağlamda, hem ahlâk felsefesi hem de dinsel ve seküler bilme/davranma yolları arasındaki gerilimi çözme noktasında, Kant kritik bir figür olarak dergide dikkatlere sunulmaktadır.

Reşad Şemseddin'in (2011b: 396) ilgili yazısında, Kant'ın ahlâk felsefesine büyük önem verildiği görülmektedir:

“Alman milletinin mürebbisi ve Kant'ın nâmdar şakirdi ateşin Fichte de dâhil olduğu hâlde hiçbir feylesof yoktur ki, Kant'ın vücuda getirdiği binâ-yı ahlakî kadar bülend [yüce] ve rasîn [sağlam] bir felsefe-i ahlâkiyenin [ahlak felesfesinin] vaz' ve tesisine muvaffak olmuş bulunsun!”

Kant'ın, tarihte ilk kez olarak, din ile bilimin birbiriyle yarışmadan ve diğerine kendisini ispatlamak zorunda kalmadan iki bağımsız alan olarak kalması gerektiği yolundaki

düşüncesinin¹³ çok değerli olduğu, bu uzlaştırma girişiminin uygarlığın ilerlemesi ve insanlığın huzuru için en uygun yaklaşım olduğu ifade edilmektedir:

“Kant felsefesini tanıyan fert ve cemiyet hem ilmin kıymetine hürmetkâr hem de huzuru vicdandan nasibedar olacaktır. Kafası Kant sisteminin havâ-yı felsefisi [felsefi ortamı] içinde terbiye olmuş bir cemiyet dâhilinde ilmin ve medeniyetin nuruna çamur atmak isteyen sekter ruhlu bir klerikal sınıfla dinin kıymet ve mahiyetini tanımayan ‘dinsizlik softaları sınıfı’nın hudûs [var olması] ve hayatına katıyyen imkân yoktur.” (Reşad Şemseddin, 2011b: 397).

Bu alıntıda, “ilmin ve medeniyetin nuruna çamur atmak isteyen sekter ruhlu bir klerikal sınıf” ifadesi ile sekter bir klerikal sınıfın, dolayısıyla “teokrasi”nin olumsuzlanıyor olması, dergideki “seküler” tutumun en belirgin göstergelerinden biri olarak okunabilir. Derginin çıktığı yıllarda, devletin henüz laikliği resmen ilan etmemiş olduğu düşünüldüğünde, söz konusu ibarelerin taşıdığı içerik ve imaların, “laiklik” yönündeki tedrici bir yönelimin ipuçlarını taşıdığını düşünmek, kanaatimizce makul bir yaklaşım olacaktır. Nitekim yazının devamında, Kant’ın yapmak istediği inkılapların Türk inkılabının da yapmak istediği inkılaplar olduğu ifade edilerek, ikisi arasında bir uyuşma olduğundan söz edilmektedir (Reşad Şemseddin, 2011b: 397).

Reşad Şemseddin, Fransız pozitivismi¹⁴ ve onun dinsizliğe varan yaklaşım şekillerini önleme ve toplumsal hedeflerimize bizi daha sağlıklı ve hızlı şekilde ulaştırma potansiyeline sahip olacağını öngördüğü Kant’ı ve felsefesini önermektedir:

“Akla müstenit kadîm ilâhiyat ve terbiye edilen ve bunun netice-i zaruriyesi [zorunlu sonucu] olan taarruzlarla karşılaşarak dinsizliğe düşer olan eski nesiller eğer Fransa’dan ve Voltaire’den evvel Almanya’yı ve Kant’ı tanımış olsalardı (...) bugünkü cemiyetimiz belki de daha başka türlü bir hayat-ı inkişafa [gelişime] mazhar olmuş bulunacak ve bugün vâsıl olmak istediğimiz hedeflere dün daha evvel erişmiş bulunacaktık” (Reşad Şemseddin, 2011b: 397).

Bu alıntılarının da işaret ettiği üzere, dergide bilim ve dine ayrı ayrı değer veren bir yaklaşım önerilmektedir. Derginin genelindeki yazılarda, felsefi anlamda “materyalizm”e karşı,

¹³ Bilim ile dinin iki bağımsız alan olarak görülmesi fikri, Kant’ın saf akıl ile pratik akıl arasında yaptığı ayırım ile ilişkilidir; bu konuda bkz. Kant (2014; 2015).

¹⁴ Dergide felsefi maddecilik anlamında pozitivism reddedilmekle birlikte, bilimsel metodoloji anlamında pozitivist metot onaylanmaktadır. Örneğin Ziyaeddin Fahri (2011d: 417) “Anadolu Kadınlığı” adlı yazısında “Manevî hayata ait bilgileri kanunî esaslara bağlamaktan ibaret bir mefkûreyi güden içtimaiyat” ifadesi ile nitelediği modern sosyolojiye ve onun metoduna olumlu yaklaşmaktadır.

hayatın ve bilimin verilerini reddetmeyen, gerçekçi bir “idealizm” ve ahlâk anlayışının savunulduğu görülmektedir.

Dergide tasavvuf edebiyatı önemli bir yer kaplamaktadır. Dergideki edebiyat yazılarında, Mehmed Halid'in uzmanlık alanının da etkisiyle “halk tekke şiiri”nin ağırlığı fark edilmektedir. Dergideki şiir incelemelerinde, Gevherî, Hüdaî, Seyranî gibi halk şairlerine ve Necatî, Muhiî gibi Divan şairlerine yer verilmiştir. İncelenen kişilerin hemen hepsinin ortak özelliği, ister halk ister divan şiiri içinde yer alsınlar, tekke edebiyatına mensup olmalarıdır.

Dergideki edebiyat incelemelerinde, sufilik bağlamında, Hoca Ahmet Yesevi ve Yunus Emre gibi Türk tasavvufçularına ve ayrıca Hintli Rabindranath Tagore gibi mistik eğilimli kişilere büyük değer atfedildiği, aşk ve Tanrı sevgisine çok ayrıcalıklı bir yer verildiği gözlenmektedir.

Aşk, hakiki ve mecazi aşk olarak Doğulu bir perspektiften iki türlü tasvir edilerek (Mehmed Halid, 2011a: 171), tasavvufta mecazi aşkın yalnızca hakiki aşka ulaştıran bir “araç” olarak görüldüğü vurgulanmaktadır (Mehmed Halid, 2011a: 171).

Dergideki şiir incelemelerinde yer yer dinin dışsal boyutunu içsel boyutuna göre ikincil düzeyde konumlandıran, bâtinî denebilecek satırlara rastlanılmaktadır:

“Hak yolunun, aklın yorulduğu merhalesinden ötesine gitmek ancak ehl-i bâtna [ezoterizmden anlayanlara] nasiptir. Namaz, oruç gibi ibadetler buradan ilerisi için onlara meşy u hareket [ilerleme ve hareket] ruhsatı temin edemez. Bu itikat iledir ki Yunus Emre bazen zühde karşı isyan etmiştir. (...) Yunus Emre tarikat meydanına şeriat kapısından girilebileceğini imâ etmekle beraber tarikat meydanına girdikten sonra şeriat cihetinde bir şey kalmayacağını her zaman tekrar etmiştir.” (Mehmed Halid, 2011a: 207)

Dergide, tasavvuf bağlamında vahdet-i vücud görüşüne büyük önem verilmektedir. Mehmed Halid'in (2011a: 171) tasavvuf bağlamında aktardığı şu görüşler, dergide tasavvuf edebiyatı bağlamında sık sık aktarılan pan(en)teist görüşlerin tipik bir örneği durumundadır:

“Hakkın bir tezâhür sıfatıyla sudûru [meydana çıkması] bir emr-i vâki ise de Hakk'ın bütün sıfatlarıyla tecelligâhı insandır. Onun için insan kâinatın iptidası [başı] ve aynı zamanda intihâsıdır [sonudur]. Kâinatın kitabını açan insan ve kapayan yine insandır. (...) Şu hâlde insan bütün kâinatın fevkinde mütekemmildir [olgundur]. Mükevvenâtın [varlıkların] bütün cüzlerinden fazla Hakk'a yakındır. Binaenaleyh insandaki hakikat yahut insanın hakikati, bütün kâinatta olduğu gibi Hakk'ın hakikatidir.”

Derginin edebiyat anlayışında Türk-İslam edebiyatı kadar Batı edebiyatının da etkisi olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, dergide yayımlanan şiirlerde, bir yandan Türk halk şiiri, öte yandan özellikle Necib Fazıl'ın dergideki bazı şiirlerinde, Fransız simbolist şiirinin etkisi söz konusudur.¹⁵

Edebiyat incelemelerinde ve ilgili yazılarda Ahmet Yesevi, Yunus Emre, Tagore gibi Doğulu isimlerin yanında Dante, Goethe, Shakespeare gibi Batılı edebiyatçılara da bolca yer verilmesi, dergide Doğu-Batı dengesinin/sentezinin gözetilmeye çalışıldığını düşündürmektedir. Bu bağlamda denilebilir ki, *Anadolu Mecmuası*'nın edebiyat görüşü, Türk halk (tekke) edebiyatı ve modern Batı (özellikle Fransız) edebiyatının bir sentezi durumundadır.

Sonuç

Anadolu Mecmuası'nın toplam 12 sayısındaki bütün yazılar göz önünde bulundurulduğunda, derginin, dünya görüşü düzeyinde, materyalizme karşı çıkan, “idealist”, maneviyatçı, (b)ilimci; Turancılığa karşı olmakla birlikte Türkçü, Anadolu ve modernist bir dergi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anadolu Mecmuası'nda, uygarlıkları özgürlük aşkının ayakta tuttuğu görüşüne vurgu yapılmaktadır. Bu bağlamda, dergideki yazılarda, ‘Anadolu Cumhuriyeti’nin Selçuklu uygarlığını yeniden canlandırmak için, aşkla, idealizmle, cesaretle ve görev bilinciyle çalışması gerektiği vurgulanmaktadır.

Anadolu Mecmuası, moderniteyle ortaya çıkan milliyetçiliğin tarihsel bir sonucu olan ulus-devletlerin yarışmacı düzeni içerisinde rekabet edilmesi gerektiği görüşünden hareketle, bilim, sanayi ve demokrasi alanında ilerleme kaydetmemiz gerektiği görüşünü savunmaktadır.

Dergide, Doğu ve Türk-İslam değerlerinin ülkemiz insanlarının özünü teşkil ettiği görüşü esas alınmakla birlikte, bugünkü medeni değerleri taşıdığına inanılan Batı’dan da bilimsel, teknolojik, siyasal düzeyde pek çok değeri transfer etmemiz gerektiği, ama bunu yaparken aşırıya kaçmamamız ve özümüzü mutlaka korumamız gerektiği görüşü dillendirilmektedir.

Dergide Batı’yı önemseyen ve örnek alan ama Türk benliğini de yitirmek istemeyen duyarlılık biçimi, Kemalizmin Batı karşısında düşünsel ve politik düzeydeki ikili/ikircikli – aynı anda hem Batıcı hem Türkçü– bakış açısıyla genel olarak benzerlik taşıyor görünmektedir.

¹⁵ *Anadolu Mecmuası*'ndaki şiirlerin kültürel ve sosyo-politik bir analizi için bkz. Yıldız ve Soysüren (2021).

Dergide Necib Âsım'ın, Latin alfabesine geçilmesini savunanlara karşı çıkararak, 'milli benliğin korunması' gerekçesiyle Osmanlı/Arap alfabesinin dilimize göre reforme edilmesi gerektiği görüşünü savunması, yukarıda söz konusu ettiğimiz öz-benlik duyarlılığı bağlamında önemli bir gösterge olarak değerlendirilebilir.¹⁶ Gerçi dergide bu görüşü ifade eden Necib Âsım dışındaki diğer yazarların, alfabe konusunda tam olarak ne düşündüklerini bilmiyoruz.¹⁷

Tam da bu noktada, Batıcılığa yaklaşım bağlamında, *Anadolu Mecmuası* ile Kemalizm arasında bir karşılaştırma yapmak ilginç olabilir. Bu bağlamda belirtilmesi gereken ilk nokta şudur ki, Kemalizm Batıcılık konusunda *Anadolu Mecmuası*'na göre kuşkusuz daha radikaldir. Bununla birlikte, ideolojik anlamda Kemalizmin yaslandığı temel esaslardan biri, belki de en önde geleni olan Türkçülük, Kemalizmin Batı(cılık) karşısında zaman zaman (felsefi ve sosyolojik düzeyde) savunmacı bir konumda olmasına neden olmuş gibi görünmektedir.

Kemalizmin, sol ya da liberal kanattaki bazı daha radikal Batıcılardan farklı olarak, hem "Batıcı" hem de "Türkçü" oluşunun beraberinde getirdiği tarihsel/felsefi/pratik meseleler – Türkçülüğün, Asya, Doğu ve İslam'la olan tarihsel ilişkileri düşünüldüğünde– Kemalizmin hem uygarlık görüşü hem de reel politik düzeyde çözülmesi en zor "gerilim" noktalarını oluşturmaktadır, diyebiliriz.

Bütün bunlara rağmen Kemalizmin, görece muhafazakâr *Anadolu Mecmuası*'na kıyasla daha Batıcı olduğu muhakkaktır. Farklılıkları bir yana, Kemalizmle *Anadolu Mecmuası*'nın ortak noktalarından birisi de, her ikisinin de Turancı-olmayan "Türkçülüğü"dür diyebiliriz.

Türkçülüğün, Fransız Devriminden kaynaklanan bir milliyetçilik akımı olarak bizzat Batı'dan alınmış olması da elbette ilginç bir ironi olarak değerlendirilebilir. Milliyetçilik (Batıcılık), belki de Kemalizm ya da *Anadolu Mecmuası* nezdinde, Batı'nın silahıyla Batı'yı vurma isteği ya da refleksi olarak değerlendirilebilir. Bu konu, kanaatimizce yorumlanmaya açıktır.

¹⁶ Latin alfabesine geçilmesi konusunda Necib Âsım (1861-1935) dergide "Harflerimiz" adlı yazısında şöyle demektedir: "Harflerin menşei ve tekâmülü hakkında malûmatı olmayanlardır ki, bugün Latin harflerinin kabulüne taraftarlık ediyorlar. Garplılaşmak ve yenileşmek, milliyetimizden, millî an'anelerimizden tecerrüd etmek demek değildir. Üzerimizdeki Şark libâsını değiştirir ve Garplılaşmaya çalışırken bünyemizin müteessir olmamasına dikkat etmek borcumuzdur." (Necib Âsım, 2011a: 69).

¹⁷ Dergi, eğer Türkiye'de Latin alfabesine geçilme tarihi olan 1928'e kadar yayın hayatında kalabilmiş olsaydı, alfabe konusundaki tutumu nasıl olurdu, bunu bilebilmek elbette mümkün değildir. Derginin genel dünya görüşü ve tarzı düşünüldüğünde, ihtimaldir ki Latin alfabesine karşı çok radikal bir karşı çıkış olmazdı gibi bir izlenim edinmek mümkün görünmektedir, ama bu kanaatimiz elbette sadece bir spekülasyondan ibarettir. Bununla birlikte, derginin kültürel tarzı ve tavrıyla ilgili edindiğimiz genel izlenimi açıklamaları ve belirginleştirmesi noktasında, bu kanaatimizi paylaşmayı uygun buluyoruz.

Anadolu Mecmuası'yla Kemalizm arasında yapılabilecek politik ya da kültürel karşılaştırmalar kuşkusuz daha da etraflandırılabilir. Biz burada konuyu çok fazla dağıtmamak adına, yalnızca bu kadarını söylemekle yetiniyoruz. Bu konuda kuşkusuz daha ayrıntılı başka bir makale yazılması yararlı olabilir.

Siyaset felsefesi açısından yaptığımız analizlere göre, *Anadolu Mecmuası*, cumhuriyetçi, halkçı, köycü, milliyetçi ve anti-Marksisttir.¹⁸ Din-siyaset ilişkileri bağlamında dergi, dine doktriner İslamcılık açısından değil, kültürel ve manevi bir değer olarak yaklaşmaktadır.

Doğu/Batı ikiliği bağlamında, dergi tarihsel olarak Doğu'ya ait olduğumuz, ama Batı modernizminden de yoğun şekilde yararlanmamız gerektiği görüşüne yakın durmaktadır. Bilim konusunda ise dergide pozitivist olmayan ve dine de yer veren bir (b)ilimciliğin savunulduğu gözlenmektedir.

Anadolu Mecmuası'nda modernist bir doğrultuda, felsefe ve sosyoloji alanında Rousseau, Kant, Dewey, Gökâlöp gibi cumhuriyetçi ve sosyal sözleşmeciliğe yakın duran düşünürlerin görüşlerine doğrudan yahut dolaylı şekilde yer verildiği gözlenmektedir. Gökâlöp'in görüşlerinin dergi üzerinde özellikle etkili olduğu belirtilmelidir.

Dil ve edebiyat alanında sade Türkçeye vurgu yapılmakta; dergide yayımlanan şiirlerde çoğunlukla halk şiiri, bazen de Fransız şiir tarzına ağırlık verilmektedir. Dergide mistisizm ve tasavvufa olumlu yaklaşılırken, derginin sayfalarında sıklıkla Vahdet-i Vücutçu, yer yer de bâtinî görüşlere rastlanılmaktadır.

Genel bir değerlendirme yapıldığında, derginin çizgisinde Türk-İslam ve Batı uygarlığından alınan unsurların “eklektik” bir tutumla bir araya getirilmesi, dergide pek çok kere olumlanarak anılan Ziya Gökâlöp'in (1986: 63) “Türk milletindenim, İslam ümmetindenim, Garp medeniyetindenim” sözünü akla getirmektedir. Dergi ile ilgili olarak pek çok tema çerçevesinde yaptığımız incelemeler doğrultusunda, *Anadolu Mecmuası*'nın, Gökâlöp'i takip ederek, birbiriyle ciddi gerilim noktaları taşıyan üç unsuru – Türklük, İslam ve Modernizmi – dönemin tarihsel koşulları çerçevesinde sentezlemeye çalıştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynaklar

A. M. (2011). Aydınlıkta Bir Zulmet. *Anadolu Mecmuası*, 1(8), 355-356.

Anadolu Mecmuası. (2011). (Haz. Arslan Tekin, Ahmet Zeki İzgöer). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

¹⁸ *Anadolu Mecmuası*'nda “Köycülük ve Ekonomik Görüşler” bahsi için bkz. Atabay (2009: 518-527).

- Atabay, M. (2009). “Anadoluculuk”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik* içinde (Cilt 4, s. 515-532), Tanıl Bora (Editör). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çalen, M. K. (2017). Anadolu Tarih Tasavvuru: Yeni Vatan, Yeni Tarih, Yeni Millet. *Turkish History Education Journal*, 6(1), 75-99.
- Deren, S. (2009). “Türk Siyasal Düşüncesinde Anadolu İmgesi”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik* içinde (Cilt 4, s. 533-540), Tanıl Bora (Editör). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dewey, J. (1938), *Experience and Education*. New York: Macmillan Company.
- Dirican, R. (2014). Anadolu Mecmuası'nın Türk Düşünce Hayatı Açısından Değerlendirilmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 8(25-I), 387-398.
- Efendioğlu, A., Berkant, H.G., Arslantaş, Ö. (2010). John Dewey'in Türk Maarifi Hakkındaki Raporu ve Türk Eğitim Sistemi. 1. Ulusal Eğitim Programları ve Öğretim Kongresi Tam Metinler, 13-15 Mayıs 2010 (Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi ve Epöder işbirliğiyle), s. 54-60.
- Hâmid Sadî (2011). Menâzirü'l-Avâlim. *Anadolu Mecmuası*, 1(1), 19-23.
- Hasan Cemil (2011). Rabindranath Tagore. *Anadolu Mecmuası*, 1(7), 305-307.
- Haydar Necib (2011). Anadolu Kadını. *Anadolu Mecmuası*, 1(3), 129-130.
- Hilmi Ziya (2011a). İznik. *Anadolu Mecmuası*, 1(1), 10-13.
- (2011b). Anadolu Örfü ve Destanlar. *Anadolu Mecmuası*, 1(2), 64-67.
- (2011c). Türkler ve Moğollar. *Anadolu Mecmuası*, 1(5), 186-192.
- İrfan Nâbî (2011). Anadolu Cumhuriyetinin Maarif Mefkûresi. *Anadolu Mecmuası*, 1(6), 250-252.
- Kant, I. (2014). *Pratik Aklın Eleştirisi*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- (2015). *Arı Usun Eleştirisi*, İstanbul: İdea Yayınevi.
- Mehmed Emin (2011a). Anadolu’da Maarif Nasıl Taammüm Edebilir?. *Anadolu Mecmuası*, 1(2), 55-57.
- (2011b). İrtica Karşısında Gençlik. *Anadolu Mecmuası*, 1(9-10-11), 403-404.
- Mehmed Halid (2011a). Tasavvufî Halk Edebiyatımıza Dair Notlar Mukaddime. *Anadolu Mecmuası*, 1(4), 167-172; yazının devamı şu sayıdadır, 1(5), 207-209.
- (2011b). Maraş Tarihi (Muharriri Besim Atalay Bey). *Anadolu Mecmuası*, 1(7), 283-285.
- (2011c). Milliyetperverliğin Manası. *Anadolu Mecmuası*, 1(9-10-11), 361-364.
- (2011d). Türk Şiirinin Şekli ve Adları. *Anadolu Mecmuası*, 1(9-10-11), 420-422.
- (2011e). Hasbihâl. *Anadolu Mecmuası*, 1(12), 443-444.
- Meriç, C. (2004). *Bu Ülke*. İstanbul: İletişim.
- Mükrimin Halil (2011a). Milli Tarihimizin Mevzuu. *Anadolu Mecmuası*, 1(2), 58-63; yazının devamı şu sayıdadır, 1(3), 95-101.
- (2011b). Anadolu'nun Fethi. *Anadolu Mecmuası*, 1(4), 159-163; yazının devamı şu sayılardadır, 1(5), 218-225, 1(6), 234-236, 1(7), 301-304, 1(8), 344-346.
- Necib Âsım (2011a). Harflerimiz. *Anadolu Mecmuası*, 1(2), 68-69.
- (2011b). Millî Bayramımız. *Anadolu Mecmuası*, 1(5), 179-181.
- Necmeddin Halil (2011). Put. *Anadolu Mecmuası*, 1(1), 18.
- Öztürk, E. (2018). *Köy Enstitüleri*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Rauf Yekta (2011). Anadolu Musikişinasları Hakkında Tarihî Tetebbular: 1 Ladikli Mehmed Efendi. *Anadolu Mecmuası*, 1(1), 14-18.
- Reşad Şemseddin (2011a). Fauste Medeniyetinin Gurûbu. *Anadolu Mecmuası*, 1(5), 213-217.
- (2011b). Kant ve Felsefesi. *Anadolu Mecmuası*, 1(9-10-11), 394-398.
- Rıza Nur (2011). Türk Şiirinin Şekli ve Adları. *Anadolu Mecmuası*, 1(3), 91-94.
- Rousseau, J. J. (2006). *Toplum Sözleşmesi* (çev. Vedat Günyol). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sadri Edhem (2011). Sun'î Tekâsüf Noktaları. *Anadolu Mecmuası*, 1(6), 242-244.

- Şehabettin (2011). Konya'da Yeşil Kubbe. *Anadolu Mecmuası*, 1(3), 115-120.
- Tonga, N. (2011). Anadolu Mecmuası (1924-1925) ve Anadoluçuluk Fikri Üzerine Bir İnceleme. *Türk Yurdu*, 31(285), 138-142.
- Toprak, Z. (2020). *Atatürk - Kurucu Felsefenin Evrimi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Uçman, A. (1991). "Anadolu Mecmuası", *DİA* içinde (Cilt 3, s. 144-145). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yıldız, N. (2021). Anadolu Mecmuası'nda (1924-1925) Eğitim Ve Eğitim Politikalarına Yaklaşım: Cumhuriyetçilik, Anadoluçuluk Ve Pragmatizmin Dergideki Yansımaları. *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 129-144.
- Yıldız, N., Soysüren, H. (2021). Anadolu Mecmuası'nda (1924-1925) Yayımlanan Şiirlerin Sosyo-Politik Analizi: Ulus-Devlet, Milliyetçilik Ve Anadoluçuluğun Dergideki Görünümleri. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Bahar - sayı 27, 335-351.
- Z. F. (2011). Mukaddime. *Anadolu Mecmuası*, 1(6), 273-280.
- Ziya Gökalp (1986). *Türkçülüğün Esasları*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Ziyaeddin Fahri (2011a). Anadolu İnkılâbı. *Anadolu Mecmuası*, 1(3), 125-127.
- (2011b). Milliyet Meselesi. *Anadolu Mecmuası*, 1(5), 195-203.
- (2011c). John Dewey Felsefe ve Terbiyesi. *Anadolu Mecmuası*, 1(6), 253-259; yazının devamı şu sayılardadır, 1(7), 286-290 ve 1(8), 326-328.
- (2011d). Anadolu Kadınlığı 1. *Anadolu Mecmuası*, 1(9-10-11), 415-419; yazının devamı şu sayıdadır, 1(12), 445-448.

Makale Bilgisi

Makale Geliş Tarihi: 25.05.2022

Makale Kabul Tarihi: 11.06.2022

About Verbal Adverbs That Formed by Combination of A Participle Suffix With A Case Suffix And -Gayda Suffix Used In Munyetu'l-Guzat

Zeynep NEĞİŞ*

Abstract

Verbal adverbs, which are frequently used verbals in all of the historical periods and contemporary languages of Turkic, are of two forms: verbal adverbs with simple structure and verbal adverbs formed by the combination of two affixes. The verbal adverb suffixes that are formed by the combination of two affixes are usually formed by a participle suffix plus a case suffix and indicate the time when the action takes place, is taking place, or will take place. Since the first written texts of Turkish language, there are many stereotyped adverbial-verb affixes in this way. In this study, the suffix -Gayda, that in the Munyetu'l-Guzat, one of the Mamluk Kipchak language heirlooms, is discussed. First, it was checked whether this suffix is used in historical and contemporary Turkish dialects; important language works of historical dialects of Turkish and grammar books on these languages were scanned. To evaluate whether the suffix is an adverb suffix formed by combining two affixes, examples of verbal adverbs made in this way throughout history in Turkic languages have been examined. It has been checked from the manuscript for a typo. As a result, an evaluation was made on the -ghayda structure.

Keywords: Verbal adverbs, Kipchak Turkic, verbal, participle.

Sıfat-Fiil Kalıplaşmasıyla Oluşan Zarf-Fiiller ve Munyetu'l-Ğuzat'ta Kullanılan -ğayda Eki Üzerine

Öz

Türkçenin tarihî devirlerinin ve çağdaş dillerinin tamamında sıklıkla kullanılan fiilimsilerden olan zarf-fiiller, basit yapılı zarf-fiiller ve iki ekin birleşmesiyle oluşan zarf-fiiller olmak üzere şekil yönünden iki türdür. İki ekin birleşmesi ile oluşan zarf-fiiller genellikle bir sıfat-fiil eki ile bir hâl ekinin kalıplaşmasıyla oluşur ve eylemin gerçekleştiği, gerçekleşmekte olduğu veya gerçekleşeceği zamana işaret eder. Türkçenin ilk yazılı metinlerinden itibaren bu şekilde kalıplaşmış pek çok zarf-fiil eki bulunmaktadır. Bu çalışmada Memluk Kıpçakçası dil yadigarlarından olan Munyetu'l-Ğuzat isimli eserde yer alan -ğayda eki ele alınmıştır. Öncelikle tarihî ve çağdaş Türk şivelerinde bu ekin kullanılıp kullanılmadığı kontrol edilmiş, Türkçenin tarihî şivelerinin önemli dil yadigarları ve bu diller üzerine yazılan gramer kitapları taranmıştır. -ğayda ekinin, iki ekin birleşmesi ile meydana gelen bir zarf-fiil eki olup olmadığının değerlendirilebilmesi için tarih boyunca Türkçede bu şekilde yapılmış zarf-fiil örnekleri incelenmiştir. Bir yazım yanlışı olup olmadığı el yazmasından kontrol edilmiştir ve tüm bunların sonucunda -ğayda yapısının üzerine bir değerlendirmede bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Zarf-fiil, Kıpçak Türkçesi, fiilimsi, sıfat-fiil

Introduction

The word mamluk, which is derived from the Arabic verb "meleke" and used to mean a slave raised as a soldier, is a term for caucasian slaves who served as soldiers in the Islamic geography between the 9-19th centuries.

The Mamluk Kipchaks settled in the region called Deşt-i Kipchak in the 11th century and were included in the Mamluk system due to famine and drought over time but despite being Kipchaks, they rose to command positions and even became the dominant element of the Mamluk State after a while.

While the Kipchaks were ruling the state, the majority of the people consisted of Oghuz Turks and Arabs. Because of the different Turkic tribes that came to this region, the expression "mixed language" is also used for the Mamluk Kipchak. The dense Arab population caused many dictionaries to be written so that the people could understand the language of the state.

In this period, literary works (Translation of Gulistan), fiqh books (İrşadü'l-Müluk ve's-Selatin, Kitâb fi'l-Fıkh, Kitâb fi'l-Fıkh bi-Lisâni't-Türkî), horsemanship and archery books (Hulasa, Kitabü'l-Hayl, Munyetu'l-Ğuzat, Baytaratü'l-Vazih, Kitâb Mukaddime-i Ebu'l-Leysi's-Semerkindî), dictionaries and grammar books (Kitâbu'l-İdrâk li Lisâni'l-

Etrâk, Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî, Et-Tuhfetü'z-Zekiyye fi'l-Lûgati't-Türkiyye, Bûlgatü'l-Müştâk fî Lûgati't-Türk ve'l-Kıfçak, El-Kavânînü'l-Külliyye li-Zabti'l-Lûgati't-Türkiyye, Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lûgati't-Türkiyye) was written.

For this reason, various language elements from different periods of Turkish and from different Turkish-speaking areas appear in the language relics of the Mamluk Kipchaks. The subject of our study is to try to explain the suffix -Gayda, which is a suffix in Munyetu'l-Ġuzat but not encountered in other periods of Turkish.

Verbal Adverbs (Gerunds)

Verbal adverbs are verbs that act as adverbs without specifying the person and time in the sentence.

Since verbal adverbs are not used similarly to nouns, they do not take noun suffixes, and since they do not act as a predicate in the sentence, they do not take personal and tense suffixes.

Verbal adverb suffixes, which are used extensively in all historical and contemporary periods of Turkish, can be found in two types of forms.

The first of these is simple verbal adverb suffixes. These suffixes consist of one syllable. In the historical periods of Turkish, -A/-I/-U/-y and -p suffixes are included in this group.

The second one is the verbal adverb suffixes made by combining two suffixes. These suffixes can be formed by molding a verbal noun suffix and a case suffix, as in the -mak suffix, or it can also be the expanded form of the Verbal adverb suffix with the reinforcement suffix, as in the -BAn suffix.

These suffixes in historical Turkish dialects are as follows:

Verbal Adverb Suffixes Formed by Combining a Verbal Adjective Suffix and a Case Suffix¹

-ArçA /-UrçA: The suffix formed by merging -Ar/-Ir/-r/-Ur verbal adjective suffix and +çA equative case suffix is a verbal adverb suffix that makes adverbs of manner. It adds the meaning of "-casına (as if) or -dıği kadar (as well as that)" to the verb.

¹ The spelling and transcriptions of the sample sentences adhered to the texts quoted from the source.

*OTK. Öñräki är yugurça (<*yugur-ur+ça) ıdıp (T 25-26) “By kneading the vanguard soldiers”*

OU. K(a)ltı oğrıh kişice tuyumsuzun kelir k(a)ltıh arslan öküzüg börii koyınka öpünüü kelirçe. (M, III, 10-11, 7-10) “Like a thief, he sneaks in like a lion attacking an ox and a wolf attacking a sheep.” (Eraslan, 2012:394)

Xqa. Unarça ayayın yarı bir maija. (AH, 4) “Let me tell you as much as I can, help me.” (Eraslan, 2012:394)

Cha. ta’rif kıl-urça “as describing” (Argunşah, 2013:157)

-ArdA/-IrdA/-rdA/-UrdA: It’s a verbal adverb suffix formed by merging of -Ar/-Ir/-r/-Ur verbal adjective suffix and +dA ablative-locative case suffix is a verbal adverb suffix that expresses an action. It adds the meaning of -dığında (when) or -ken (while) to the verb.

OU. Bu buyan edgü kılınç küçinte közünürte ıgsız boluğ kinite sansar emgekintin ozmaqları bolzun! (U, II, 81, 68-69) “Thanks to these good deeds, may they be seemingly disease-free and then free from the torment of the marten!” (Eraslan, 2012:394)

Xqa. Tirigle tapındıj ötedıj haqım / ölürde muijadıp yidıj hem ğamım. (KB-1559) “While you were alive, you served and paid my due; while you were dying, you thought of and felt sorry for me.”

Khw. Hütba oqıyurda kirü keldiler. (NF, 171-7) “They came back while reciting the sermon.”

Kip. Taqı nefes alğay zemzem suwını içerde üç kez. (İMS 334b, 6) “While drinking Zamzam water, he will take three breaths.”

Cha. Çıkarda yoluqtı maija rüberü. (İsk. 211a2) “He met me on the way out.”; OAT. Qalarda qoparda yigit yirüñ ne yirdür?” (DK, D 231-6)

-ArGA/-UrGA: -ArGA/-UrGA verbal adverb suffix is formed by the merging of -Ar/-Ur verbal adjective suffix and +GA dative case suffix. It expresses actions that have a purpose. It adds the meaning of -mak için (so as to) to the verb.

Khw. Tilep tapmadı hiç furşat barurğa. (HŞ, 2008) “He never had a chance to wish and reach.”

Kip. Lā-büd öc *alurğa* düşmeninden vaqt bar. (GT 32b, 10) “Surely there is time to take revenge on your enemy.”

Cha. Vaşliijğa *yet-erge* yoktur imkân. “There is no way to rejoin you.” (Argunşah, 2013:157)

-dUKçaA: It’s a verbal adverb suffix formed by merging of -dUK verbal adjective suffix and +ça equative case suffix and expresses actions. It adds the meaning of “-dıkça” (as/according as) to the verb.

OU. *Qadğurduq[ça]* qası körtlem qavışığısayur men. (ETS, 4, 5-6) “As longing, my beautiful browed love, I want to come together.”

Kip. Tağı bir müddet bigler tapu-ğındın ili *tigdükçe* ol kitāb-ge meşğül boldı. (MG 5a, 5) “For a while, whenever he had the opportunity from serving the gentlemen he work on that book.”

OAT. “Ol tavuq *yumurdladuqça* bir sıçan anı oğurlardı. (ŞMT, 49a-2) “As that chicken lays eggs, a rat steals its eggs.” (Bayraktar, 2004:229)

-dUKta: It’s a verbal adverb suffix formed by merging of -dOK/-dUK verbal adjective suffix and +dA/+tA locative-ablative case suffix. Indicates that the main verb and the auxiliary verb occur at the same time. It adds the meaning of -ınca (when) or -diğında (when/as and when) to the verb.

OTK. [Kaşım] kagan *uçdokda* (BK D 13-14) “When my father Hakan passed away”

OU. Qaçan arslan oğl[ın] *körtükde* yalganturu sevinip yakın kelti. (Biogr. Hts. IV, Bl. R, 23-24) “When lionnes saw her cub, she licked herself and approached happily.”

Xqa. *Karıştukta* esri bileki kerek. (KB-2310) “When fighting, his wrist should be like a tiger's claw.”

Khw. “Kellüb Bení İsrā’ıl birle *barduqda* bir but taht üze olturur erdi. (RKE, 125v-9) “When Kellüb arrived with Bení İsrā’ıl, an idol was sitting on the throne.”

OAT. Nitekim su *bulunmaduqda* teyemmüm abdest yirine geçer. (MC.37b2) “When there is no water, tayammum replaces ablution.”

-GAnçA: It's a verbal adverb suffix formed by merging of -GAn verbal adjective suffix and +çA equative case suffix. It adds the meaning of -dığı kadar (insofar as) or -incaya kadar to the verb.

Kip. Yitkeninçe küçünḡ köngül yapkı. (GT 45a, 6) "Do peoples heart good as much as you can."

Cha. Küyide yol tapmasam düzaḥ sarı bar-ğança bar. "If I can't find the way in his village, go until arriving to hell." (Argunşah, 2013:154)

-GAndA: It's a verbal adverb suffix formed by merging of -GAn verbal adjective suffix and +dA locative-ablative case suffix. Also, can be as -AndA, -KAndA. It adds a meaning (-diğında, -dığı) that expresses time which is bound to a person.

Khw. Müsî 'âşâ birle urğanda suwlar ayrılıp derya tüpige tüşdi. (RKE, 115v-15) "When Moses struck with his staff, the waters parted and fell to the bottom of the sea."

Kip. Oğ atğanda ol sekiz yirde düşer. (H 44a, 7) "When he shoots an arrow, that arrow falls to eight different places."

Cha. Baysungur Mîrzâ pâdşâh bolğanda ok sêkkiz yaşar êrdi. (B 30a-13) "Baysungur Mirza was eighteen when he became the sultan."

OAT. Sen yuḥaru baḥanda ḥayr umma. (KBD, 867-5) "Don't expect goodness when you look up."

-GUçA: It's a verbal adverb suffix formed by merging of GU future tense verbal adjective suffix and +çA equative case suffix. It makes adverbs that indicate quantity and adds the meaning of -acak to verbs.

Xqa. Qarın toēğuça yi kamuğ yim içim. (KB-4769) "Eat enough food and drink till satiated."

Khw. Yegüçe keygüçe malım bar. (RKE, 79v-17) "I have enough to eat, enough to wear."

-mAzda: It's a verbal adverb suffix formed by merging of -mAz simple present tense verbal adjective suffix and +dA locative-ablative case suffix and it indicates that the main action is completed before the auxiliary action occurs. It's the equivalent of -madan/-meden suffix in Turkey Turkish.

Khw. Dāvūd kişi *körmesde* sarāydın çıktı. (RKE, 133v-20) “David left the palace without anyone *seeing* him.”

-mAsDIn/-mAzdIn/-mAsdAn/-mAzdAn: It’s a verbal adverb suffix formed by merging of -mAs/-mAz simple present tense verbal adjective suffix and +dAn/+dIn ablative case suffix. Indicates that the action in the main verb takes place before the action depicted by the verbal adverb. It’s the equivalent of -madan/-meden suffix in Turkey Turkish.

Khw. Kūnūt k̄alsa aṅsa rükū’da kişi / *kayıtmazdın* urğay sücūdğa başı (MM, 10a-6)² “If a person remembers that he did not recite the Kunut prayers while bowing, he should *kotow before returning.*”

Kip. Taḳı kim kim kesse bir kişining̃ ayaḳın ḥaṭā birle andan song̃ra anı öltürse *onḡalmazdan* ḥaṭā birle aning̃ içinde bir diyet vācib bolur barçalar ḳatında. (İMS 464a, 2) “If someone accidentally cuts someone's foot and accidentally kills them *before it gets better,* the price is obligatory.”

-mIşçA: It’s a verbal adverb suffix formed by merging of -mIş past tense verbal adjective suffix and +çA equative case suffix. It makes adverbs that indicate quantity and adds the meaning of -miş gibi (as if) or -diği kadar (as well as that) to verbs.

Xqa. Taṅda bulit örtense ewge yaḡı *kirmişçe* bolur. (DLT, I-251-8/10) “If the cloud turns red in the morning, it will be as if an enemy has entered the house.”

Khw. Küçüm *yitmişçe* köp ḥidmet ḳılayın. (HM-39) “Let me serve as much as I can.”

OAT. Dükelin *dutmuşça* müzd ü şevāb bulasın. (BH, 2-2) May you receive good deeds and rewards *as if you have held* all of them.”

-mIşdA: It’s a verbal adverb suffix formed by merging of -mIş past tense verbal adjective suffix and +dA locative-ablative case suffix. Makes adverbs that indicate the time and adds the meaning of -diği zaman (by the time/when) to verbs.

OU. Suv-ı *soğulmuş-ta* içser kiēer. (HK, (I), 17-18) “If someone drink the water *when it is cold,* they will be ruined.”

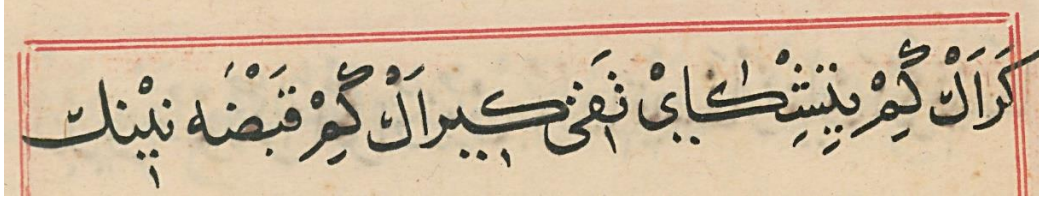
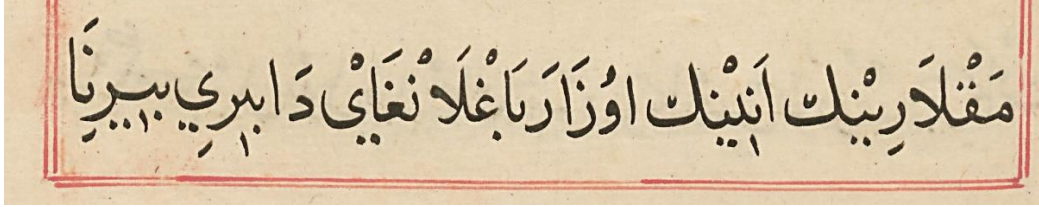
² The -mAs/-mAz verbal adjective suffix has also been used in other historical dialects together with the ablative suffix, but since it is generally functioning as a prepositional group that is formed by the combination of a verbal adjective and a preposition, there can be no question of merging of suffixes in here.

Xqa. Tilemişte bulsa tilegli neijin / yanut ılısa bolmaz canında öijin. (KB-2819) “If the seeker finds what he wants when he wants it, he will give his life in return when necessary.”

Khw. İhrām bağlamışda aydım. (NF, 276-4) “While tying the ihram, I said this.”

-ğayda

In Munyetu'l Ğuzat, an equestrian-archery book written in Mamluk Kipchak, there is an adverb-verb suffix in the form of -ğayda. As can be seen in the single example below, the suffix -GAY is formed by the combination of the future tense verbal adjective suffix and the -dA locative-ablative case suffix and adds the meaning of “-acağı zaman” (when it will happen).

Тақı бармақларинġ анинġ üzere *bağlanğay-da* biri birine kerek kim yitişgey. (MG 94a, 9) “When his fingers will be tied on it, they will touch each other.”

-GAY suffix is a verbal adjective suffix used since Gokturk texts. In Gokturk, Uyghur, Karahanlı, Khwarezm, and Chagatai Turkic texts, it is seen that the affix is functioning only as a future tense suffix: Kün orto yütürüp tün orto kanta negüde *bul-gay ol*. IB 24 “Where will he lose it in the middle of the day and find it at midnight?” (Tekin, 2003:189), *Örtengey sen ölgey sen tidi*. (Manich. Erzehler, II, 45) “You will burn, you will die, he said.” (Eraslan, 2012:344), *Bar-gay men*. (DLT III 236-7) “I will come.” (Hacıeminoğlu, 1996:177), *Tatmagay men HŞ-1733* “I will not taste.” *Aç-ma-ğay-mèn*. “I will not open.” (Argunşah,2013:166). Timurtaş says that the suffix not used in the OAT period appears as a future tense suffix only in a few examples (Timurtaş, 2012:125). In Kipchak Turkic, the affix is used as a verbal adjective suffix, albeit rarely, and used with the *üçün* preposition in a single sentence, besides the future tense function: *Ammā men anı öküş*

vaçtlarda kerih körer-men aning birle *meşgöl bolğay üçün*. (MG 58b1) “But I find it bad as he *will be busy* with it too much time.”, Yine nefes *çıkkay yiri* gin olğay. (BV 11a5) “The space *that breath will come out* will be wide.”, Ançağa tigrü kim eger tüş namâzını yalguz kılsa ikindi namâzını *kılğay vaqtında*... (İMS 318a1) “At the time starting to perform afternoon prayer, if he performs the evening prayer alone...”. In the examples above, we see that the +da case suffix, which is used with the -dA locative-ablative function, combines with verbal adjective suffixes since from the time of Old Turkish texts to form verbal adverbs.

Conclusion

Since the suffix -GAy is formed by the combination of the future tense verbal adjective suffix and the -dA locative case suffix, it is possible that it is one of the verbal adverbs formed as a result of the merging of the verbal adjectives and case suffixes that we encounter in every period of Turkish since the Old Turkish. In terms of meaning, -ğayda suffix makes adverbs that indicate when the action will be done in the future (-acağı zaman) because the -GAy verbal adjective suffix has a future tense expression. It is similar in form and meaning to the suffixes -dİktA, -gAndA, -mAzdA, -mİştA, which appear in all historical and contemporary branches of Turkish. All these suffixes are formed by the combination of a verbal adjective suffix and the locative-ablative case suffix and get a meaning according to the time of the verbal adjective. It is seen that the verbal adverbs formed by the combination of a verbal adjective and a case suffixes consist of present tense and past tense verbal adjective suffixes. It is noteworthy that -ğayda suffix, unlike other suffixes, is made with the future tense verbal adjective suffix.

It has been determined that the suffix does not appear in any of the historical dialects of Turkish, and even in Mamluk Kipchak, it's used only once in a single place of a single text. All these bring to mind the idea that there is a scribbling or translation error in the spelling of the word. However, examination of the manuscript shows that the probability of such a typo is slim.

The fact that the -ğayda suffix is not included in any other text indicates that there is a possibility of a typo. Although this suffix is only in a single sentence, we cannot reach a definite conclusion, but this spelling should be recorded so that if it is encountered once again in future studies or in language relics that belong to historical dialects, scientists who will research this spelling can find a record that this spelling has been mentioned in

another text before. If we do not record this singular example, if it is encountered in a different text in the future, it will be considered as a single example and maybe ignored and evaluated as a typo. For this reason, it is thought that the suffix, which is likely to be a verbal adverb suffix expressing the future tense, should be a source for future studies, taking into account the possibility of a spelling mistake.

Abbreviations

AH: Atebetü'l-Hakayık

B: Baburname

BH: Behcetü'l-Hada'ik fi Mev'izeti'l-Hala'ik

BV: Baytaratü'l-Vazih

Cha: Chagatai Turkic

DK: Book of Dede Korkut

DLT: Dîvânu Lugâti't-Türk

ETŞ: Eski Türk Şiiri

GT: Seyf-i Sarayî – Gülistan Tercümesi

H: Hulasa

HM: Horezmî-Muhabbet-nâme

HŞ: Hüsrev ü Şîrîn

IB: Irk Bitig

İMS: İrşadü'l-Müluk ve's-Selatin

İsk.: Sedd-i İşkenderî

KB: Kutadgu Bilig

KBD: Kadı Burhaneddin Divanı

Khw.: Khwarezm Turkish

Kip.: Kipchak Turkic

Xqa.: Karakhanid Turkic

KT: Kül Tigin inscription

MC: Miftâhu'l-Cenne

MG: Münyetü'l-Ġuzât

MM: Mu'înü'l-Mürîd

NF: Nehcü'l-Ferâdis

OAT: Old Anatolian Turkish

OTK.: Orkhon Turkic language

RKE: Nasîru'd-din Rabguzî-Kıŝâŝ Enbiyâ

S: South Face

Suv.: Suvarnaprabhâsa

ŞMT: Marzubannâme Tercümesi

T: Tonyukuk inscription

OU.: Old Uyghur

YE: Yûnus Emre Divanı

References

- Arat, R.R. (2003). *Kutadgu bilig*. Ankara: TTK Yayınları.
- Arat, R.R. (2006). *Atebetü'l-hakayık*. Ankara: TDK Yayınları.
- Arat, R.R. (2007). *Kutadgu bilig I metin*. Ankara: TDK Yayınları.
- Argunşah, M. (2013). *Çağatay Türkçesi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Banguoğlu, T. (2000). *Türkçenin grameri* (6. baskı). Ankara: TDK Yayınları.
- Bayraktar, N. (2004). *Türkçede fiilimsiler*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eckmann, J. (2003). *Çağatayca el kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ediskun, H. (2010). *Türk dilbilgisi sesbilgisi-biçimbilgisi-cümlebilgisi* (12. baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ercilasun, A.B. and Akkoyunlu, Z. (2015). *Dîvânu lugâti't-Türk giriş-metin-çeviri-notlar-dizin*. Ankara: TDK Yayınları.
- Erdal, M. (2004). *A Grammar of Old Turkic*. Leiden-Boston: Brill Handbook of Oriental Studies.

- Erdal, M. (1991). *Old Turkic Word Formation, a Functional Approach to the Lexicon, Vol. I-II*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Ergin, M. (2000). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım / Yayım / Tanıtım.
- Gencan, T. N. (2007). *Dilbilgisi*. Ankara: Tek Ağaç Eylül Yayıncılık.
- Gülsevin, G. (2011). *Eski Anadolu Türkçesinde ekler*. Ankara: TDK Yayınları.
- Güner, G. (2013). *Kıpçak Türkçesi grameri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (1996). *Karahanlı Türkçesi grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (1997). *Harezm Türkçesi ve grameri*. Ankara: İÜ Yayınları.
- Karamanlıoğlu, A. F. (1994). *Kıpçak Türkçesi grameri*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi grameri (şekil bilgisi)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Özkan, M., Esin, O. and Tören, H. (2001). *Yüksek öğretimde Türk dili yazılı ve sözlü anlatım*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Tekin, T. (2003). *Orhun Türkçesi grameri* (Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 9). İstanbul: Kitap Matbaası.
- Timurtaş, F. K. (2012). *Eski Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Kapı Yay.
- Toparlı, R. and Argunşah, M. (2014). *Mu'înü'l-mürîd*. Ankara: TDK Yayınları.
- Uğurlu, M. (1987). *Münyetü'l-guzât*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Makale Bilgisi

Makale Geliş Tarihi: 29.05.2022

Makale Kabul Tarihi: 07.06.2022

Sporda Kibir (Hubris) Sendromu; Ölçek Geliştirme ÇalışmasıÖmer Faruk TUTAR*
Eyyup NACAR****Öz**

Araştırmamızın amacı sportif etkinliklere katılan sporcuların kibir (hubris) sendromu düzeylerini ölçmek üzere geçerlilik ve güvenilirliği kanıtlanmış bir ölçek geliştirmektir. Ölçeğin geliştirilme sürecinde öncelikle sporda psiko-sosyal alanlarında görev yapan uzmanların görüşleri alınarak madde havuzu oluşturulmuştur. Madde havuzu ile beraber belirli demografik değişkenlere de karar verilmiştir. Uzman görüşlerinde onay alındıktan sonra taslak pilot çalışma ile test edilmiştir. Ardından çalışmanın asıl grubu olan aktif sporcular üzerinden veriler alınmıştır. Gelen sonuçlar ile beraber açıklayıcı faktör analizi yapılarak ölçeğin faktör yükleri, elenmesi gerek sorular, güvenilirlik düzeyi ve açıklanan varyans düzeyi belirlenmiştir. Doğrulayıcı faktör analizinden sonra, uyum iyiliği indeksinin ve ölçek faktör yapısının uygunluğu; Revizyon indeksleri ve artık değerler matrisi ile ölçeğin yapısında değişikliğe ihtiyaç olup olmadığı; Ölçek yapısının geçerlik ve güvenilirliği, faktörler arası korelasyon analizi, çıkarılan ortalama varyans, iç tutarlılık testi ve bileşik güvenilirlik testleriyle de ölçek yapısının geçerlilik ve güvenilirliği tespit edilecektir. Sonuç olarak 12 madde 3 alt boyuttan oluşan “Kibir (Hubris) Sendromu Ölçeği” geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Spor, Kibir, Hubris, Sendrom.

* Dr., Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, tutar10476549@hotmail.com, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-8084-6329>

** Prof. Dr., Fırat Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, enacar@firat.edu.tr, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-8470-3325>

Arrogance (Hubris) Syndrome in Sports; Scale Development Study

Abstract

The aim of our research is to develop a scale with proven validity and reliability to measure the Arrogance (Hubris) syndrome levels of athletes participating in sports activities. In the development process of the scale, first of all, an item pool was created by taking the opinions of experts working in the psycho-social fields of sports. Along with the item pool, certain demographic variables were also decided. After getting approval from expert opinions, the draft was tested with a pilot study. Then, data were obtained from active athletes, the main group of the study. The factor loads of the scale, the questions to be eliminated, the level of reliability and the level of explained variance were determined by performing explanatory factor analysis together with the results. As a result of confirmatory factor analysis, the suitability of the goodness of fit indices and the factor structure of the scale; whether a change is required in the scale structure with modification indices and residual value matrices; The validity and reliability of the scale structure were determined by correlational analyzes between the factors, the mean variance extracted, internal consistency tests and composite reliability tests. As a result, the “Arrogance (Hubris) Syndrome Scale” consisting of 12 items and 3 sub-dimensions was developed.

Keywords: Sport, Arrogance, Hubris, Syndrome.

Giriş

Hubris sözcüğü İngilizce'de aşırı gurur, kendini beğenme ve kibir anlamına gelir. Birçok farklı alan tarafından kullanılan bu sözcük, empati eksikliği ve duygusal kontrol eksikliği olarak tanımlandığında modern bilimde yerini bulmuştur. Gurur veya yüksek özgüven olarak tanımlanan hubris, modern çağda aşırı önyargı, kibir ve detaylara dikkat etmeden hareket etme olarak tanımlanmaktadır (Robinson vd., 2016). Kibir, insanları alçakgönüllülük ve güç hırsı arasında bitmeyen bir savaşa sürükleyen bir insan hatası, kişinin abartıldığı ve karşıdakinin küçük düşürüldüğü kırık bir ilişkide kişinin yüceltilmesinin kibirli davranışdır (Jakovljević, 2011). Kibir de zulüm ve aşağılamanın bir karışımı olarak gösterilir. Özellikle siyasi toplumlarda ahlaki ve siyasi tehlikeler yarattığının farkedilmektedir. Hubris sendromlu kişiler genellikle duygusal olarak tehdit altında hissederler ve herhangi bir eleştiriye bir tehdit olarak algırlar ve şiddete küstahça tepki verirler (Owen ve Davidson, 2009).

Hubris sendromu, yaşamın erken dönemlerinde ortaya çıkan çoğu kişilik bozukluğunun aksine, belirli bir süre boyunca sahiplenici davranışlarla kendini göstereceği için her yaşta görülen bir kavram olarak karşımıza çıkar (Rijsenbilt ve Commandeur, 2013). Güce bağlı bir sendrom olması sebebiyle gücün kaybolması ile de kendiliğinden ortadan kalkacağı düşünülmektedir. Öte yandan, bir kişide kibirden söz edebilmek için kişinin daha önce bir akıl hastalığının olmaması gerekir (Claxton ve ark., 2015).

İnsanlar rekabetçi bir kişiliğe sahip tek canlı olarak kabul edilir ve bunu gönüllü olarak tanır (Timuroğlu ve İşcan, 2008). Diğer canlıların hayatta kalma mücadelesinde birbirleriyle yarıştıkları iddia edilse de bu kavramı bir rekabet olarak adlandırmak güçtür. Yarışma denilince akla gelen ilk kavram spor kavramıdır. Sporun günümüze kadar gelen tanımlarında rekabet vurgusu sıklıkla kullanılmıştır (Erdemli, 2008). Sporun günümüz şartlarında geldiği noktada iki önemli faktör öne çıkıyor. Kibir sendromunu oluşturan faktörlerin başında da gelen güç ve başarı kavramlarıdır. En iyi sporcuların başarıları sayesinde toplumda tanınma, kabul görme ve ilgi odağı olma gibi durumlar ortaya çıkar. Sporcuların, antrenörlerin ve diğer tüm ünlü spor profesyonellerinin kariyerleri sona erdiğinde bile aşırı derecede ilgi, hayranlık ve pohpohlanma arzuları devam etmektedir. Bu bağlamda eşit ilgi göremeyen sporcular ile kariyerinin bitiminden sonra yeni bir yaşamı kabullenemeyen sporcular birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır (Bayrak ve Tunçkol, 2012).

Günümüzde spor branşlarında tanınırlığında vermiş olduğu duygular ile kibir durumu pek çok sporcuda görülmektedir. Bu durum popülerliğinde vermiş olduğu özgüvenle beraber toplumun görüp duyabileceği tüm ortamlarda kolayca ifade edilmektedir. Futbol branşının en önemli yıldızlarından olan Cristiano Ronaldo bir demecinde “Böyle bir olayın yaşanmasına tabii ki şaşırmadım. Çünkü ben yakışıklı, zengin ve müthiş bir futbolcuyum. Beni kıskanıyorlar. Bunun başka bir açıklaması olamaz.” kullandığı sözler kibir ve egonun bir göstergesidir. Bunun yanı sıra Eric Cantona “Manchester United’a transfer olmadan önce Sir Alex Ferguson’a ‘Benimle çalışacak kadar büyük bir teknik direktör müsün?’ diye sordum.”, Zlatan Ibrahimovic “Antrenman, Zlatan ne zaman isterse o zaman başlar” ve Seren Yalçın “Jean Tigana, futbol zekamın Platini’de bile olmadığını söylemiş. Doğru söylemiş. Bana geldi çok yeteneklisin dedi. Onu biliyorum, bilmediğim bir şey söyle dedim.” gibi tarihte yerini alan sporcuların sözleri sporun içinde kibirin ve egonun olduğunu ispatlamaktadır (Web1).

Yapılan literatür çalışmaları neticesinde sporun başarı ve güç faktörleri ile kibir kavramının bir bütün halinde ele alınabileceği gözlenmektedir. Literatüre bakıldığında sporcuların kibir sendromu düzeylerini belirleyecek kibir ile ilgili ölçek çalışmasının olmamasından dolayı sporda kibir (hubris) sendromu ölçeğinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Araştırmamızın amacı sportif etkinliklere katılan sporcuların kibir (hubris) düzeylerini ölçmek üzere geçerlilik ve güvenilirliği kanıtlanmış bir ölçek geliştirmektir. Ayrıca bu araştırma neticesinde ulusal ve uluslararası alan yazına yeni bir ölçek kazandırılması amaçlanmaktadır.

Ölçeğin geliştirilme sürecinde öncelikle sporda psiko-sosyal alanlarında görev yapan uzmanların görüşleri alınarak madde havuzu oluşturulmuştur. Madde havuzu ile beraber belirli demografik değişkenlere de karar verilmiştir. Uzman görüşlerinde onay alındıktan sonra taslak pilot çalışma ile test edilmiştir. Ardından çalışmanın asıl grubu olan aktif sporcular üzerinden veriler alınmıştır. Gelen sonuçlar ile beraber açıklayıcı faktör analizi yapılarak ölçeğin faktör yükleri, elenmesi gerek sorular, güvenilirlik düzeyi ve açıklanan varyans düzeyi belirlenecektir. Doğrulayıcı faktör analizinden sonra, uyum iyiliği indeksinin ve ölçek faktör yapısının uygunluğu; Revizyon indeksleri ve artık değerler matrisi ile ölçeğin yapısında değişikliğe ihtiyaç olup olmadığı; Ölçek yapısının geçerlik ve güvenilirliği, faktörler arası korelasyon analizi, çıkarılan ortalama varyans, iç tutarlılık testi ve bileşik güvenilirlik testleriyle de ölçek yapısının geçerlilik ve güvenilirliği tespit edilecektir.

Çalışmanın evrenini sportif etkinliklere katılan 18 yaş üstü lisanslı sporcular oluşturmaktadır. Örneklemini ise 2021-2022 yılında Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesinde eğitim gören 320 öğrenci katılmıştır. Öğrencilerin tümü aktif spor lisansına sahip olduklarını belirtmektedir. Dağıtılan anketler öğrenciler tarafından gönüllülük esası ile doldurulmuştur.

Oluşturulan ölçek taslağı uzman görüşleri neticesinde toplam 29 maddeden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra yaş, cinsiyet ve spor branşı gibi demografik özelliklerin belirlenmesini sağlayacak sorular sorulmuştur. Ölçeğin maddeleri 5'li likert tipi ile derecelendirilmeye çalışılmıştır. 5'li likert tipinde ki dereceler ise 1=Tamamen Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4=Katılıyorum ve 5=Tamamen Katılıyorum şeklinde ifade edilmektedir.

Araştırmamızda ki verilerin analizi için SPSS 24 paket programı ile IBM Amos 24 programlarından yararlanılmıştır. SPSS 24 paket programı ile açıklayıcı faktör analizi yapılarak ölçeğe ait temel faktörler belirlenmiştir. Ardından Amos 24 programı kullanılarak doğrulayıcı faktör analizi yapılarak ölçeğin son halini alması sağlanmıştır.

Bulgular

Araştırmada belirlenen verilerin faktör analizi doğrultusunda uygun olup olmamasını gösteren KMO (Kaiser-Meyer Olkin) değeri 0,702 olarak tespit edilmiştir. Belirlenen KMO değeri araştırmanın verilerinin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir. Yapılan faktör analizinde öncelikler değeri 1'den yüksek ve faktör yükü 0,32 den büyük veriler

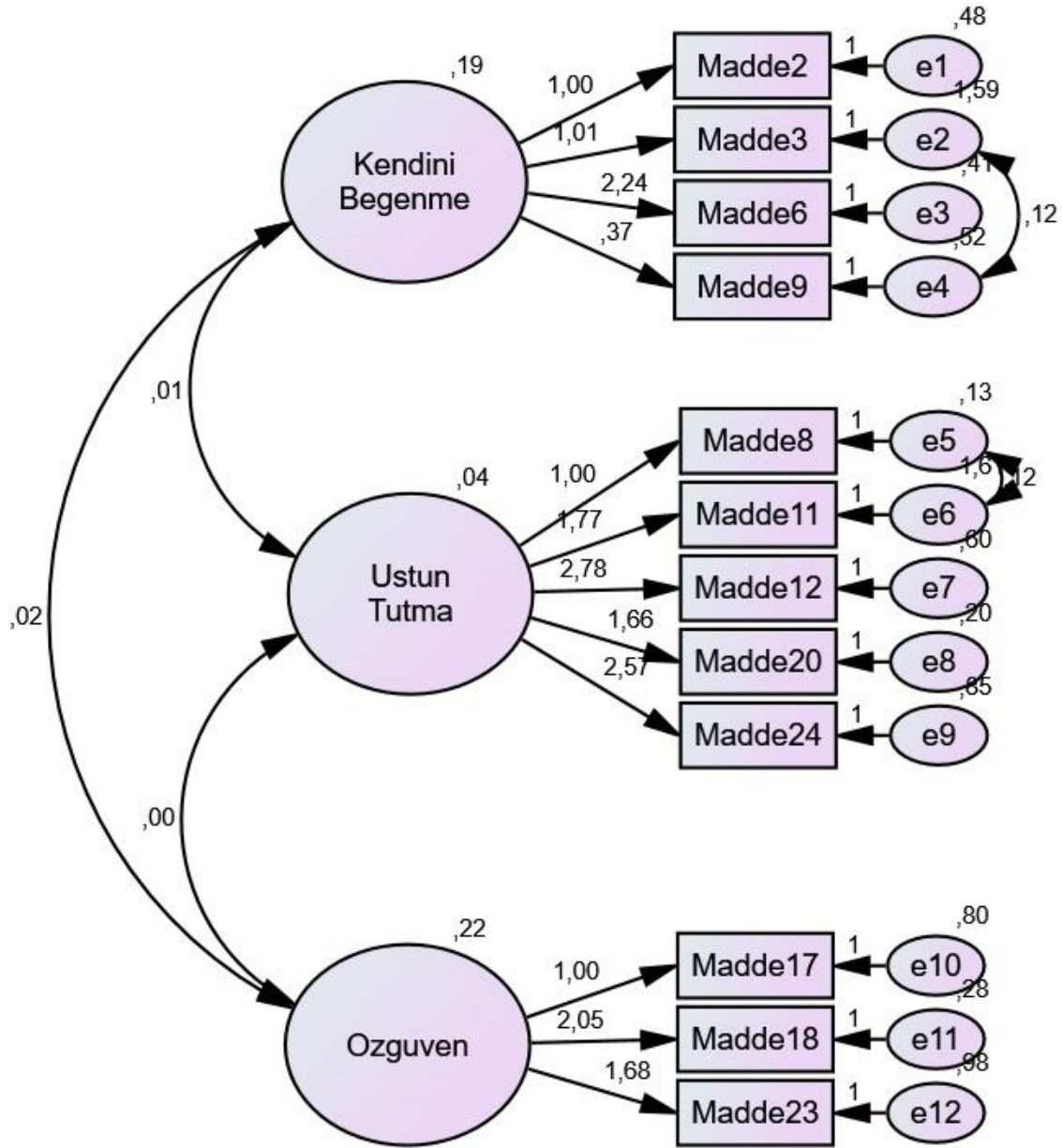
üzerinden analiz gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda ifadelerin tek bir faktöre yüklenmesi sağlanmış ve sonucunda 3 faktörlü 12 maddeli ölçek elde edilmiştir.

Tablo 1. Sporda Kibir Ölçeği ile İlgili Açıklayıcı Faktör Analizi Bulguları

Madde No	Maddeler	α	Açıklanan Varyans	Faktör Yükleri
Faktör1	Kendini Beğenme Alt Boyutu	,787	19,221	
6	Konuyla ilgili bilgi sahibi olmasam da konuya vakıf olduğumu söylerim.			,929
2	Takımın tamamını ilgilendiren konularda arkadaşlarımla düşüncelerimi dinlemeden yorum yaparım.			,791
3	Rakiplerimi/Takım arkadaşlarımla jest ve mimik hareketlerimle rahatsız edebilirim.			,526
9	Sporcu arkadaşlarıma karşı olumsuz olan davranışlarımla antrenörümü yansıtmam.			,514
Faktör2	Kendini Başkalarından Üstün Tutma Alt Boyutu	,766	17,091	
8	Takım arkadaşlarımla fikirlerimi herkesin önünde küçük düşürürüm.			,718
24*	Kendimden küçük sporcu arkadaşlarımla problemlerini çözmek için elimden gelen yaparım.			,673
20*	Takım arkadaşlarımla görevlerine karşı saygılıyım.			,641
11	Kararlarımı kimseye açıklamayı gerekli görmem.			,563
12*	Takım arkadaşlarımla görüş, fikir ve düşüncelerimi dinlemeye istekliyimdir.			,555
Faktör3	Özgüven Alt boyutu	,771	16,194	
18	Kendimi fazla ciddiye alırım.			,854
23*	Arkadaşlarımla dikkatini çekmek için duygusal bağ kurmaya ihtiyacım yoktur.			,799
17*	Düşüncelerim eleştirilirse sinirlenmekten kaçınırım.			,627
KMO: ,702		Toplam Açıklanan Varyans: 52,505		Genel Cronbach's Alpha: ,774

Tablo 1 incelendiğinde faktör1'i içeren ifadelerin bireyin kendini beğenme düzeyini açıklayan ifadelerden oluşmasından dolayı "Kendini Beğenme" olarak isimlendirilmiştir. Faktör2'yi içeren ifadeler bakıldığında başkalarından üstün olmayı tanımlayan ifadelerden dolayı "Kendini Başkalarından Üstün Görme" olarak isimlendirilmiştir. Faktör3 incelendiğinde ise bireyin kendine olan güveni ile ilgili ifadeler içerdiğinden bu faktör ise "Özgüven" olarak isimlendirilmiştir. Yapılan açıklayıcı faktör analizine göre toplam açıklanan varyans 52,505 ve ölçeğin genel Cronbach's Alpha değeri ise 0,774 olarak belirlenmiştir.

Açıklayıcı faktör analizinin (AFA) ardından belirlenen faktörler ve maddelere ait faktör yükleri ile IBM Amos 24 programı kullanılarak doğrulayıcı faktör analizinin yapılması doğru görülmektedir(Hinkin, 1998). Açıklayıcı faktör analizi (AFA) ile belirlenen faktör numaraları ve yükleri Amos programı ile grafiksel model şeklinde açıklanmıştır. Bu işlem sonucundan doğrulayıcı faktör analizine (DFA) yönelik çıkan sonuçlar doğrultusunda aynı faktör altına bulunan maddeler arasında kovaryans oluşturularak çalışmanın değerleri uygun hale getirilmiştir (Şekil 1).

Şekil 1 Sporda Kibir Ölçeği Modeline Göre Doğrulayıcı Faktör Analizi Parametre Sonuçları

Şekil 1 bakıldığında ölçeğin kabul edilebilir düzeyi alması için kendini beğenme alt boyutunda bulunan madde 3 ile madde 9 arasında ve kendini başkalarından üstün tutma alt boyutunda ise madde 8 ile madde 11 arasında kovaryans oluşturulmuştur. Bu sayede ölçeğin doğrulayıcı faktör analizine (DFA) ilişkin uyum iyiliği indeksleri kabul edilebilir düzeye indekslenmiştir.

Model uyum konusunda araştırmacılar pek çok indeks ortaya çıkarmışlardır. Bu konuda çalışmalara bakıldığında 30'dan fazla uyum indeksi tespit edilmiştir (Hinkin, 1998). Bu indekslerin çoğu ise ölçek geliştirme alanında oldukça fazla kullanılmaktadır.

Tablo 2. Doğrulayıcı Faktör Analizine Göre Uyum İndeksleri Tablosu

İncelenen Uyum İndeksleri	Mükemmel Uyum Değerleri	Kabul Edilebilir Uyum Değerleri
X^2/sd	$0 \leq X^2/sd \leq 3$	$3 \leq X^2/sd \leq 5$
GFI	$.95 \leq GFI \leq 1.00$	$.90 \leq GFI \leq .95$
AGFI	$.90 \leq AGFI \leq 1.00$	$.85 \leq AGFI \leq .90$
CFI	$.97 \leq CFI \leq 1.00$	$.95 \leq CFI \leq .97$
NFI	$.95 \leq NFI \leq 1.00$	$.90 \leq NFI \leq .95$
RMSEA	$.00 \leq RMSEA \leq .05$	$.05 \leq RMSEA \leq .08$

Shmumackers ve Lomax (2004) tarafından belirlenen uyum indeksi tablosu tablo 2 de belirtilmiştir.

Tablo 3. Sporda Kibir Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizine İlişkin Uyum İyiliği İndeksleri

Uyum İndeksi	Değer	Uyum Durumu
χ^2/sd	4,941	Kabul Edilebilir Uyum
RMSEA	,043	Mükemmel Uyum
GFI	,939	Kabul Edilebilir Uyum
AGFI	,884	Kabul Edilebilir Uyum
NFI	,981	Mükemmel Uyum
CFI	,968	Kabul Edilebilir Uyum

Yapılan DFA analizinden sonra değerler incelendiğinde tüm uyum indekslerinin değerlerinin Shmumackers ve Lomax (1996)'a göre kabul edilebilir değerler arasında olduğu saptanmıştır. Bununla beraber χ^2/sd , GFI, AGFI ve CFI değerlerinin kabul edilebilir uyum

gösterdiği görülmektedir. RMSEA ve NFI değerleri ise mükemmel uyum değerlerinde olduğu tespit edilmiştir (Tekin, 1996).

Tablo 3. Sporda Kibir Ölçeği Faktör ve Madde Dağılımı

No	Maddeler	α	Faktör Yükleri
Faktör1	Kendini Beğenme Alt Boyutu	,787	
1	Konuyla ilgili bilgi sahibi olmasam da konuya vakıf olduğumu söylerim.		,929
2	Takımın tamamını ilgilendiren konularda arkadaşlarımın düşüncelerini dinlemeden yorum yaparım.		,791
3	Rakiplerimi/Takım arkadaşlarımı jest ve mimik hareketlerimle rahatsız edebilirim.		,526
4	Sporcu arkadaşlarıma karşı olumsuz olan davranışlarımı antrenörüme yansıtmam.		,514
Faktör2	Kendini Başkalarından Üstün Tutma Alt Boyutu	,766	
5	Takım arkadaşlarımın fikirlerini herkesin önünde küçük düşürürüm.		,718
6*	Kendimden küçük sporcu arkadaşlarımın problemlerini çözmek için elimden gelen yaparım.		,673
7*	Takım arkadaşlarımın görevlerine karşı saygılıyım.		,641
8	Kararlarımı kimseye açıklamayı gerekli görmem.		,563
9*	Takım arkadaşlarımın görüş, fikir ve düşüncelerini dinlemeye istekliyimdir.		,555
Faktör3	Özgüven Alt boyutu	,771	
10	Kendimi fazla ciddiye alırım.		,854
11*	Arkadaşlarımın dikkatini çekmek için duygusal bağ kurmaya ihtiyacım yoktur.		,799
12*	Düşüncelerim eleştirilirse sinirlenmekten kaçınırım.		,627

Tablo 3 incelendiğinde sporda kibir ölçeği alt boyutları ve madde numaralarının son hali görülmektedir. Buna göre ölçek 3 alt boyut ve 12 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte kendini başkalarından üstün tutma alt boyutunda 6. 7. ve 9. maddeler ve özgüven alt boyutunda 11. ve 12. maddeler ters kodlanmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Sporun rekabetçi ruhu ve başarılı olma isteği tüm sporcularda ve spor dallarında oldukça önemlidir. Sporda başarılı olma isteğini etkileyen önemli fiziksel ve psikolojik etkenlerin olduğu literatür taramalarında araştırmacılar tarafından belirtilmiştir. Günümüzde spor psikologları tarafından sporculara verilen mental ve psikolojik destek sayesinde sporcuların

başarılarının artırılması amaçlanmaktadır. Psikolojik sorunlardan biri de kibir (hubris) sendromudur. Kibir sporcuların performansını doğrudan etkileyen psikolojik sorunların başında gelmektedir. Özellikle takım sporlarında kendi performansının yanı sıra takım arkadaşlarının da performanslarını doğrudan etkileyeceği düşünülmektedir. Literatür taramalarına bakıldığında kibir (hubris) ve sporla ilgili ilişkilendirilmiş ölçeğin olmaması ve araştırmalar neticesinde performans ve başarı kavramlarını doğrudan etkileyeceği düşünüldüğünden kibir (hubris) sendromu ölçeğinin geliştirilmesi gerekli görülmüştür.

Yapılan ölçek geliştirme çalışması neticesinde ölçeğin son haline bakıldığında 3 alt boyut ve 12 sorudan oluştuğu kabul görmüştür. Buna göre ölçek kendini beğenme alt boyutunda 1. 2. 3. ve 4. sorulardan, kendini başkalarından üstün tutma alt boyutu 5. 6. 7. 8. ve 9. sorulardan ve son olarak özgüven alt boyutunda ise 10. 11. ve 12. sorulardan oluştuğu saptanmıştır. Ölçeğin likert tipi 5 dereceli likert olarak belirlenmiştir. En düşük derece “Kesinlikle Katılmıyorum“ ve en yüksek derece ise “Kesinlikle Katılıyorum“ şeklindedir. Ölçeğin puanlanmasında ortalama puanlar kullanılacaktır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 60 en düşük puan ise 12’dir. Buna göre puan arttıkça kibir düzeyinin arttığı düşük seviyede ise kibir düzeyinin düşük olduğu söylenmektedir.

Yapılan bu ölçek ile beraber gelecek dönemlerde bireysel ve takım sporlarında mücadele eden sporcuların mental ve psikolojik anlamda kibir teması üzerinden eksik yönler tespit edilerek performans ve başarı düzeylerine doğrudan katkı sağlanabileceği düşünülmektedir. Ayrıca farklı alanlar ile uyarlama yapılarak ölçeği diğer alanlarda da kullanılabileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Robinson, G. (2016). Making sende of hubris. Garrard, P. (Eds.), The intoxication of power: Interdisciplinary insights. *Palgrave Macmillan UK*: Springer.
- Jakovljević, M. (2011). Kibir sendromu ve politik psikiyatriye yeni bir bakış açısı: toplum yanlısı davranışları, kamu yararını ve medeniyetimizin güvenliğini koruma ihtiyacı. *Psikiyatri danubina*, 23(2.), 136-138.
- Owen, D., Davidson, J. (2009). Hubris syndrome: An acquired personality disorder? A study of US Presidentsand UK Prime Minister soverthe last 100 years. *Brain*, 132(5), 1396-1406.
- Rijsenbilt, A., Commandeur, H. (2013). Narcissus mahkeme salonuna girer: CEO narsisizmi ve sahtekarlığı. *İş ahlakı dergisi*, 117(2), 413-429.

- Claxton, G., Owen, D., Sadler-Smith, E. (2015). Hubris in leadership: A peril of unbridled intuition? *Leadership*, 11(1), 57-78.
- Timuroğlu, K., İşcan, Ö. F. (2008). İşyerinde narsisizm ve iş tatmini ilişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(2), 239-264.
- Erdemli, A. (2008). *Spor Yapan İnsan*. İstanbul: E Yayınları, ss. 125.
- Bayrak, M., Tunçkol, H.M. (2012).Sporda emeklilik olgusu ve emeklilik uyum modelleri. *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi*, 14 (2): 150-156.
- Web1. <https://www.fanatik.com.tr/futbolcularin-ego-kokan-sozleri-haber-fotograf-1268203>.
Erişim Tarihi: 07.06.2022
- Hinkin, T.R. (1998). A Brief tutorial on development of measures for use in survey questionnaires. *Organizational Research Methods*, 1(1): 104-121.
- Schumacker, R.E., Lomax, R.G. (2004). A Beginner's guide to structural equation modeling. Psychology Press.
- Tekin, H. (1996). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. (9.Baskı). Ankara: Yargı Yayınları.

Makale Bilgisi

Makale Geliş Tarihi: 29.05.2022

Makale Kabul Tarihi: 27.06.2022

The Relationship Between Democracy and Environmental Degradation: Panel Data Analysis on E-20 Countries

Mustafa Necati ÇOBAN*

Abstract

Environmental degradation is a significant problem that makes its impact felt day by day and affects all of humanity. Increased carbon emissions threaten human life and environmental sustainability. Factors such as industrialization, deforestation, and unconscious and excessive use of resources increase environmental degradation. It is envisaged that environmental degradation will be combated in a democratic management approach where solid institutional structures, good governance and freedom of association exist. A democratic system in which the release of information is established will also increase the environmental awareness of individuals. Increasing environmental awareness will increase environmental quality and reduce environmental degradation. It is aimed in this study looks into the relationship between democracy and environmental degradation. By the stated purpose, panel data analysis was carried out using data covering the period 2006-2019 in the E-20 countries. The Democracy Index published by The Economist was used as an indicator of democracy, while carbon emissions (metric tons per capita) were used as an indicator of environmental degradation. In addition, control variables such as GDP per capita, foreign direct investments, the share of the urban population in the total population and the ratio of trade openness were included in the study. It has been found as a result of the analysis that environmental degradation decreases as the level of democratization increases in the E-20 countries.

Keywords: democracy, environmental degradation, panel data analysis, E-20 countries

* Assoc. Prof., Tokat Gaziosmanpaşa University, Department of Economics, necati.coban@gop.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2839-4403

Demokrasi ve Çevresel Bozulma İlişkisi: E-20 Ülkeleri Üzerine Panel Veri Analizi

Özet

Çevresel bozulma, günden güne etkisini hissettiren ve tüm insanlığı etkileyen önemli bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Artan karbon salınımı, insan hayatını ve çevresel sürdürülebilirliği tehdit etmektedir. Sanayileşme, ormansızlaşma, kaynakların bilinçsizce ve aşırı kullanımı gibi faktörler çevresel bozulmayı artırmaktadır. Güçlü kurumsal yapıların, iyi yönetişimin ve örgütlenme özgürlüğünün mevcut olduğu demokratik bir yönetim anlayışında çevresel bozulma ile mücadele edileceği öngörülmektedir. Haber alma özgürlüğünün tesis edildiği demokratik bir sistem, aynı zamanda bireylerin çevresel farkındalıklarını da artıracaktır. Çevresel farkındalıkların artması, çevre kalitesinin artmasını sağlayacak ve çevresel bozulmayı azaltacaktır. Bu çalışmada demokrasi ve çevresel bozulma arasındaki ilişkinin araştırılması amaçlanmaktadır. Belirtilen amaç doğrultusunda E-20 ülkelerinde 2006-2019 dönemini kapsayan veriler kullanılarak panel veri analizi yapılmıştır. Demokrasi göstergesi olarak The Economist tarafından yayınlanan Demokrasi Endeksi, çevresel bozulma göstergesi olarak ise karbon emisyonu (kişi başına metrik ton) kullanılmıştır. Ayrıca çalışmaya kişi başına düşen GSYİH, doğrudan yabancı yatırımlar, kentsel nüfusun toplam nüfus içindeki payı ve ticari açıklık oranı gibi kontrol değişkenleri dahil edilmiştir. Yapılan analiz neticesinde E-20 ülkelerinde demokratikleşme düzeyi arttıkça çevresel bozulmanın azaldığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: demokrasi, çevresel bozulma, panel veri analizi, E-20 ülkeleri

Introduction

The deformation of the environment, together with the depletion of resources covering all biotic and abiotic elements that make up our environment, including air, water, soil, plants, animals and all other living and non-living aspects of the planet earth, is expressed as environmental degradation (Bourque et al., 2005; Malcolm and Pitelka, 2000; Maurya et al., 2020). Typical forms of environmental degradation include desertification, land degradation, rising sea levels with global warming, and deforestation. The United Nations Conference on Environment and Development has identified four fragile eco-systems of the world, taking into account these processes. These fragile ecosystems are the regions with severe deforestation or desertification, the low-lying coastal areas and the vanishing regions or islands (Suhrke, 1993).

Factors such as modern urbanization, industrialization, overpopulation and deforestation are the main causes of environmental degradation. Environmental pollution refers to the degradation of natural resources, both qualitatively and quantitatively. The smoke emitted by both vehicles and processing plants expands the scale of toxic gases that are noticeable

everywhere. Smoke emitted by waste materials, vehicles and enterprises are the main driving force of contamination (Chopra, 2016).

Environmental degradation is increasing rapidly from the process that started with the Industrial Revolution to the present day. The transfer of nature and natural resources to future generations, concerns about ensuring environmental sustainability and the fact that global warming makes its impact felt thoroughly have shown the necessity of establishing a global action mechanism regarding the issue. International organizations, especially the United Nations, constantly raise the issue of environmental degradation, but the aim of countries for economic growth makes it difficult to reach a common decision on this issue globally.

Institutional quality and environmental degradation relationship into concrete is a subject of much interest and importance that attracts researchers in recent years. Researchers debate the effect of the level of democratization on the environment empirically and theoretically (Li and Reuveny, 2006).

Democracy is defined as a system of government with four essential elements:

- a) Democracy recognizes the right to choose and change those who govern through free and fair elections.
- b) Likewise, in a democratic system, citizens can actively participate in politics and civil life.
- c) The protection of the human rights of all citizens is essential in a democratic system.
- d) A democratic system also requires the existence of a rule of law in which laws and procedures are applied equally to all citizens (Diamond, 2004; Nwogu, 2015).

The existence of strong institutions, the effective use of public resources by political authorities, the strong and protected nature of property rights and the establishment of political stability indicate an ideal democratic order. Democracies in which these concepts are incompletely established can be characterized as imperfect democracies (Çoban, 2019).

There are different opinions about the effects of democracy on the environment. While some researchers state that democracy improves the environmental quality (Barrett and Grady, 2000; Neumayer, 2002; Winslow, 2005; Farzin and Bond, 2006; Li and Reuveny, 2006; Arwin and Lew, 2011; Sjöstedt and Jagers, 2014; Adams et al., 2016; Adams and Klobodu, 2017; Hotunluğlu and Yılmaz, 2018; Iwinska et al., 2019; Atay Polay and Çuhadar, 2020), others state

that democracy worsens the environmental quality (Hardin, 1968; Heilbrunner, 1974; Dryzek, 1987; Scruggs, 2009; Romuald, 2011; Usman et al., 2020; Ursavaş, 2021). According to those who argue that democracy improves the quality of the environment, it is assumed that people living in democratic countries are free to collect information about the environmental quality of the country in which they live. In democratic societies, citizens can express their preferences and exert pressure on their government. With the freedom of the press brought about by democracy, citizens can be more aware of environmental problems. Furthermore, citizens can voice their preferences on the environment and form lobby groups, using the freedom of expression provided by a democratic government (freedom of association). Citizens, along with their right to vote, can encourage political leaders to implement environmental policies at the national and international levels (Payne, 1995; Romuald, 2011)

Economic models, which are related to the link between public and political decisions (Page and Shapiro, 1983), suggest that politicians are greatly influenced by this situation when people are effectively informed about major problems. Contrary to democratic governances, in autocratic regimes, the public cannot access information and cannot form lobby groups simultaneously because they cannot organize (Romuald, 2011).

According to those who argue that democracy increases environmental degradation, it is stated that the economic and political freedoms advocated by democracy can worsen environmental quality. If the private property rights of natural resources are not well defined, interest groups or free individuals may use these natural resources excessively and unconsciously. This leads to increased environmental degradation (Hardin, 1968). Again, it can be stated that global environmental problems cannot be intervened with the worldwide character of the environment and democracy only at the national and local decision levels (Heilbrunner, 1974). Apart from all these, according to those who argue that democracy worsens the environmental quality, democracies adopt the conditions of market economies. These liberal democracies can prioritize the interests of companies and focus more on profit maximization rather than better environmental quality (Dryzek, 1987).

It is aimed in this study to look into the relationship between democracy and environmental degradation in E-20 countries. By the stated purpose, panel data analysis was carried out using data covering the period 2006-2019 in the E-20 countries. The Democracy Index, taken as an indicator of democracy, started to report in 2006, causing the data range of the study to be relatively limited. Today, the consensus that the developing countries are the

pollution havens of the developed countries and that the developing countries are primarily illiberal democracies make the study necessary when considered together with the characteristics of the E-20 countries examined. In the study, there is a literature review section after the introduction, and after the literature review, the data set and method used in the study are introduced. After the data set and method section, econometric analysis is included. Finally, there is a conclusion section in the study.

Literature Review

When the relevant literature is examined, it is seen that different researchers from different country groups have investigated the relationship between democracy and environmental degradation. In some of the studies, it was found that democracy reduces environmental degradation (Barrett and Grady, 2000; Neumayer, 2002; Winslow, 2005; Farzin and Bond, 2006; Li and Reuveny, 2006; Arwin and Lew, 2011; Sjöstedt and Jagers, 2014; Adams et al., 2016; Adams and Klobodu, 2017; Hotunluğlu and Yılmaz, 2018; Iwinska et al., 2019; Atay Polay and Çuhadar, 2020) while in others, it was found that democracy increases environmental degradation (Hardin, 1968; Heilbroner, 1974; Dryzek, 1987; Scruggs, 2009; Romuald, 2011; Usman et al., 2020; Ursavaş, 2021).

The number of researchers who have found that democracy increases environmental degradation is limited. However, it is observed that the relationship between these two variables is still of interest. Because it is seen that there is still no literature that will enable to reach a clear conclusion about the direction of the relationship between the two variables, and the literature is not rich in this direction.

Congleton (1992) examined the role of political institutions in controlling pollution. As a result of the cross-sectional data analysis, it can be concluded that political institutions affect local and international environmental policies. Liberal democracies were more willing to regulate environmental waste than less liberal democracies.

Midlarsky (1998) empirically investigated the relationship between democracy and the environment. As a result of the analysis, it has been determined that democracy affects environmental quality negatively. Based on the findings, it has been suggested to examine the relationship between democracy and the environment in a multidimensional way.

Torras and Boyce (1998) examined their effects on political rights and civil liberties. As a result of the analysis, it has been determined that political rights and civil liberties have substantial impact on environmental quality, especially in low-income countries.

Barrett and Graddy (2000) examined the relationship between democracy and environmental quality. In the study using data covering the period 1977-1987, different models were created, and panel data analysis was performed for 60 countries and 160 countries. As a result of the panel data analysis, it was concluded that democracy positively affected environmental quality in most of the models established.

Neumayer (2002) investigated the relationship between democracy and international environmental commitment in a study where he examined 153 countries. A cross-country analysis for 1998 concluded that the worldwide spread of democracy would lead to increased ecological obligations. There is strong evidence for a positive relationship between democracy and environmental commitment variables.

Fredriksson et al. (2005) examined the effects of environmental lobby groups on pollution control in rich and developing countries. As a result of the research, empirical findings revealed that environmental lobby groups acted to make environmental policies more rigid.

Winslow (2005) analyzed the relationship between democracy and urban air pollution, one of the environmental degradation types, in the study covering the period 1971-1992. In the study, which examined 46 countries, the Freedom House Index and Polity III were used as democracy indicators, and SO₂, SPM and smoke were used as urban air pollution indicators. After the analysis, it was found that the higher the level of democratization, the lower the level of environmental pollution.

Farzin and Bond (2006) examined the relationship between democracy and environmental quality. The hypothesis that democracy contributes the most to environmental quality and reduces carbon emissions when compared to other forms of government has been supported by empirical evidence. It has also been stated that the results should be considered for the developing world countries as well as the United States.

Li and Reuveny (2006) investigated the relationship between democracy and environmental degradation. In the study in which the effects of democracy on five different forms of environmental degradation, including carbon emissions, nitrogen dioxide emissions,

deforestation, land degradation and organic pollution in water, were investigated, it has been found that democracy reduces all five types of environmental degradation. Likewise, it has been concluded that the effects of democracy on environmental degradation differ in these five different forms of environmental degradation.

Pellegrini and Gerlagh (2006) analyzed the effects of democracy on environmental policies. As a result of the research, it was found that democracy has an insignificant impact on environmental policies. Apart from this finding, considering that countries with a democratic history tend to be less corrupt, it has been stated that democracy can have a hardening effect on environmental policies in these countries.

Gallagher and Thacker (2008) analyzed the relationship between democracy and environmental quality. OECD countries and non-OECD countries were analyzed in the study using data covering the period 1960-2001. After the analysis, although there has been no evidence of the short-term effect of the current level of democratization on carbon emissions, robust findings have been obtained that the long-term democracy stock helps to reduce carbon emissions.

Scruggs (2009) examined the effects of democracy on environmental protection. As a result of the research, it has been determined that the impact of democracy on the safety of the environment is meaningless. The pace of economic growth has been found to have the most consistent effect on environmental performance.

Arwin and Lew (2011) investigated the effects of democracy on the environment. Carbon emissions, water pollution and deforestation data were used as environmental quality indicators in the study, which used data for the period 1976-2003 for developing countries. It has been found as a result of the analysis that democracy improves the quality of the environment. However, it has also been stated that this result differs according to the environmental quality indicators used.

Romuald (2011) examined the effects of democratic institutions on environmental quality. In the study, which used data covering 1960-2008, 122 developing and developed countries were analyzed. After the panel data analysis, it has been determined that there is a negative relationship between democratic institutions and environmental quality, and it has been found that democratic institutions attract investments that harm environmental quality.

Sjöstedt and Jagers (2014) investigated the relationship between democracy and the environment. In the study examining the effects of democracy levels on overfishing levels in Sub-Saharan Africa, it has been found that as a country's democratization level increases, so does its success in protecting marine environments. In addition, it has been found that democracy has a more substantial impact on environmental performance than corruption and government effectiveness levels.

You et al. (2015) analyzed the determinants of carbon emissions. In the study in which quantitative regression methods were applied, it was concluded that more democracy in the countries with the highest carbon emissions reduced carbon emissions.

Adams et al. (2016) analyzed institutional quality's effects on Ghana's environmental degradation. Bounds test approach and Fully Modified Phillip-Hansen technique were adopted for cointegration in the study, in which data from Ghana covering the period 1965-2011 were used. As a result of the analysis, it has been determined that the variables of institutional quality and environmental degradation are cointegrated in the long run, and it has been found that institutional quality is negatively related to environmental degradation.

Adams and Klobodu (2017) investigated the effects of democracy on environmental degradation. The panel cointegration test was carried out in the study using data from 1970-2011 for 38 African countries. It has been determined as a result of the analysis that democracy and bureaucratic quality effectively reduce environmental degradation in the long run in 38 African countries.

Hotunluoğlu and Yılmaz (2018) analyzed the relationship between democracy and carbon emissions. The importance of democracy for environmental policies was investigated in the study, which was conducted using the data of Turkey between the years 1972-2011. It has been found as a result of the analysis that democracy has a decreasing effect on carbon emissions in Turkey.

Iwinska et al. (2019) investigated the relationship between democracy and environmental quality. An analysis covering the 2006-2014 was made in the study, where the Democracy Index and the Environmental Performance Index were used. After the examination, a positive relationship has been determined between democracy and environmental quality.

Usman et al. (2020) examined the relationship between democracy and environmental degradation in South Africa. Data for South Africa covering the period 1971-2014 were used in the study, which employed the joint Bayer-Hanck cointegration test. As a result of the analysis, although it has been found that democracy increases environmental degradation, it is stated that the result obtained was statistically insignificant.

Atay Polat and Çuhadar (2021) analyzed the effect of democracy on environmental pollution. Static panel data analysis was carried out in the study, in which data were used for the period 1995-2018 in Central and Eastern European countries. As a result of the analysis, it has been determined that the development of democratic institutions in Central and Eastern European countries will contribute to the prevention of environmental degradation.

Haseeb and Azam (2021) investigated the relationship between democracy and environmental degradation. Data from low-income and high-income countries for the period 1995-2015 were used, and panel data analysis and Dumitrescu-Hurlin panel causality analyzes were carried out with the FMOLS method. After the study, it has been proven that democracy is helpful in reducing carbon emissions outside of low-income countries. When the Granger causality test results are examined, a bidirectional causality relationship has been found between the democracy and carbon emission variables.

Ursavaş (2021) investigated Turkey's relationship between democracy and ecological footprint variables. The panel ARDL method was applied in the study, in which data from Turkey's 1980-2017 period was used. As a result of the analysis, it was concluded that democracy increases environmental degradation in Turkey in the long run.

Data Set and Method

Balanced panel data analysis was performed in the study, using data covering the period 2006-2019, belonging to Argentina, Bangladesh, Brazil, China, Colombia, Egypt, India, Indonesia, Iran, Malaysia, Mexico, Nigeria, Philippines, South Korea, Saudi Arabia, South Africa, Thailand, Turkey, Poland and Russia, known as E-20 countries. The fact that the data were available for all the variables in the study effectively determined the data range in the study. Similar studies were used to select the variables (Barrett and Graddy, 2000; Winslow, 2005; Gallagher and Thacker, 2008; Arwin and Lew, 2011; Romuald, 2011; Adams and Klobodu, 2017; Atay Polat and Çuhadar, 2021; Haseeb and Azam, 2021).

In 2010, while 68% of the companies in Fortune Magazine's Global 500 were located in G7 countries, this rate was 17% for E20 countries in the same year. By the end of 2020, the percentage of companies from E20 countries in the Global 500 almost doubled, reaching 34%. In 2020, 124 China-based companies took place in the Global 500, and China pushed the USA to 2nd place as the country that included the most companies in the Global 500. The E-20 countries are a group of the top 20 developing countries selected by Fortune based on their economic and demographic weights. The E-20 group consists of Argentina, Bangladesh, Brazil, China, Colombia, Egypt, India, Indonesia, Iran, Malaysia, Mexico, Nigeria, Philippines, South Korea, Saudi Arabia, South Africa, Thailand, Turkey, Poland and Russia. (Harting, 2021).

The study used carbon emission (metric tons per capita) as an indicator of environmental degradation. Although carbon emission is also a dependent variable, the Democracy Index published annually by The Economist Intelligence Unit is included as an indicator of democracy. It is seen that the Democracy Index is used as an indicator of democracy in some studies. (Kim et al., 2018; Iwinska, 2019). In addition, variables such as GDP per capita, trade openness ratio, the share of the urban population in the total population and foreign direct investment were added to the study as control variables. Data on carbon emissions, GDP per capita, trade openness, the share of the urban population in the total population and foreign direct investment were obtained from the World Bank database.

Detailed information about all variables is shown in Table 1. Table 1 shows the variables in the study, the abbreviation of the variables, and the expected effects of the independent variables on the dependent variable.

Table 1. Information about the Variables

Variable	The Abbreviation of the Variable	Expected Effects on Carbon Emissions
Democracy Index	DI	+
GDP per capita (current US\$)	GDPPC	+
Foreign Direct Investments Net Inflows (% of GDP)	FDI	+
Trade Openness Ratio	TRADE	+

Urban Population (% of the total population)	URB	+
CO ₂ Emissions (metric tons per capita)	CO2	

The model estimated within the scope of the study is as follows:

$$CO2_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 DI_{it} + \alpha_2 GDPPC_{it} + \alpha_3 FDI_{it} + \alpha_4 TRADE_{it} + \alpha_5 URB_{it} + \alpha_i + \lambda_t + \varepsilon_{it}$$

CO_{2it} stands for the carbon emission level, DI_{it} for the Democracy Index, GDPPC_{it} for the GDP per capita, FDI_{it} for the foreign direct investment, TRADE_{it} for the trade openness ratio, URB_{it} for the share of the urban population in the total population, α_0 for the fixed parameter, α_i for the unit effect, λ_t for the time effect and ε_{it} for the error term.

Econometric Analysis

In this section, the summary statistics of the variables will be indicated first, and then the specification tests will be performed. After the specification tests are completed, the model will be estimated with the appropriate resistive estimator. The Stata 14 package program was used to perform all these analyses.

Table 2. Summary Statistics

Variable	Number of Observations	Mean	Standard Deviation	Min	Max
CO2	280	7.97	14.91	.25	88.83
DI	280	5.62	1.85	1.71	8.13
GDPPC	280	8329.5	6573.94	509.64	33422.9
FDI	280	2.27	1.49	-.20	9.34
TRADE	280	61.63	32.46	20.72	202.57
URB	280	63.02	17.97	27.51	91.99

The summary statistics of the variables included in the model are shown in Table 2. Table 2 shows the number of observations, means, standard deviations, and minimum and maximum values of the variables.

Table 3. The Correlation Matrix

	DI	GDPPC	TRADE	URBAN	FDI
DI	1.0000				
GDPPC	0.0455	1.0000			
TRADE	0.1071	0.2591	1.0000		
URBAN	0.0409	0.6898	0.0040	1.0000	
FDI	-0.0089	-0.0458	0.1867	0.1039	1.0000

After stating the summary statistics on the variables, the relationship between the independent variables was investigated. Table 3 shows the correlation matrix. When the correlation matrix is examined, it is seen that the correlation relationship between the independent variables is less than 75%. This shows that there is no multicollinearity problem in the model.

Table 4. VIF Values

Variable	Tolerance	VIF Value
DI	0.985171	1.02
GDPPC	0.429578	2.33
TRADE	0.802743	1.25
URBAN	0.459143	2.18
FDI	0.893588	1.12

One of the methods used to test whether there is a multicollinearity problem is the VIF test. Table 4 shows the VIF values and tolerance values for the variables. The fact that the tolerance values of the variables are less than 0.2 and the VIF values are greater than 10

indicates a multicollinearity problem. However, when we look at Table 4, the tolerance values of the variables in the model are more significant than 0.2. And likewise, the VIF values of these variables are less than 10. No multicollinearity problem was encountered within the scope of the model.

Table 5. Specification Tests (F Test, Hausman Test, Heteroskedasticity, Autocorrelation and Cross-Section Dependence Tests)

F Test	
F Statistics	24.62
Probability Value	0.0000
Hausman Test	
Chi-square Statistics	20.10
Probability Value	0.0012
Modified Wald Test	
Chi-square Statistics	68912.56
Probability Value	0.0000
Bhargava, Franzini, and Narendranathan's Durbin Watson Test and Baltagi-Wu Locally Best Invariant Test	
Durbin Watson Test Statistic Value of Bhargava, Franzini, and Narendranathan	.38933366
Baltagi-Wu Test Statistic Value	.56144976
Pesaran's CD Test	
Statistical Value	2.407
Probability Value	0.0161

Table 5 shows the findings regarding the specification tests performed. As a result of the F test conducted to determine whether the classical model is valid, it has been concluded that there were unit effects and the classical model was ineffective. Hausman test was used to

determine which of the fixed effects model and the random-effects model were effective. As a result of the Hausman test, it is seen in Table 5 that the fixed effects model was found to be effective. The Modified Wald test was applied to test whether there was heteroskedasticity in the model. As a result of the test, the finding of heteroskedasticity in the model was reached. To test the existence of autocorrelation, the Durbin Watson Test of Bhargava, Franzini and Narendranathan and Baltagi-Wu Local Best Invariant Test were applied. As a result of the tests performed, it is seen that both test statistic values are considerably smaller than 2 when Table 5 is examined. This indicates that autocorrelation is serious for the model, and the problem of autocorrelation exists. Finally, the cross-sectional dependence was tested with Pesaran's CD test. $N > T$ is required for the Pesaran's CD test to be applied. This condition is met, since $N=20$, and $T=14$ in the study. As a result of Pesaran's CD test, it has been found that there was a correlation between the units.

Table 6. Estimation Results

Independent Variables	Coefficient	Driscoll/Kraay Standard Error	Probability Value
DI	-7.275235	1.879314	0.002***
GDPPC	.0008743	.0001847	0.000***
TRADE	-.0142578	.0891014	0.875
URBAN	-1.387331	.2772019	0.000***
FDI	.9872615	.4476423	0.046**
$R^2 = 0.1758$			

Note: ***: 1% Significance Level, **: 5% Significance Level *: 10% Significance Level

Table 6 shows the estimation results for the model. Since both the heteroskedasticity, autocorrelation and the cross-sectional dependence problem were encountered in the model, the model was estimated with the Driscoll Kraay resistive estimator, which can be applied in the presence of these three statistical problems.

Looking at Table 6, it is seen that the R^2 value is 0.1758. R^2 value is important but correctly specified models can have low R^2 values, and misspecified models often have R^2 values (McGuirk and Driscoll, 1995). Furthermore, when dealing with the effects of rare events,

we should know that a low R^2 value does not necessarily indicate that the effect is small and unimportant (Glenn and Shelton, 1983; Moksony, 1999). Likewise, the coefficients and the standard errors and probability values derived with the Driscoll Kraay estimator are given in Table 6.

When the relationship between the Democracy Index and environmental degradation is examined, it is seen that the direction of the coefficient of the Democracy Index is negative. As the level of democratization increases in E-20 countries, environmental degradation decreases. A one-unit increase in the Democracy Index leads to a -7.275235-unit decrease in environmental degradation. Although the negative relationship between the two variables is an expected finding, the result obtained is also statistically significant at the 1% significance level.

When the relationship between the control variables GDPPC and the dependent variable CO2 is analyzed, it is observed that the relationship between the two variables is positive. As GDP per capita increases in E-20 countries, carbon emissions also increase. The result obtained is statistically significant at the 1% significance level.

Considering the relationship between TRADE and CO2 variables, it is seen that the relationship between the two variables is negative contrary to what is expected. The increase in the trade openness ratios of the E-20 countries reduces the environmental degradation in these countries. But this result is statistically insignificant.

If the relationship between the share of the urban population in the total population and carbon emissions is examined, it will be seen that the direction of the relationship between the two variables is negative. As the urbanization rate increases in the E-20 countries, environmental degradation decreases. This obtained finding is also statistically significant at the 1% significance level.

When the relationship between the FDI variable and the CO2 variable is investigated, the direction of the coefficient of the FDI variable shows that the direction of the relationship between the two variables is positive. As foreign direct investments (net inflows) increase in E-20 countries, carbon emissions also increase. The result obtained is also statistically significant at the 5% significance level.

Conclusion

Careless consumption of resources, the use of fossil fuels, increases in energy and resource production, and material production and consumption increase environmental degradation and adversely affect environmental sustainability. The fact that states are pursuing economic growth by ignoring the balance of nature increases carbon emissions and pressure on the planet. Along with very important problems such as global warming and climate change caused by human activities, the natural greenhouse effect is deteriorating.

There is a widespread belief that democracies in which good governance, individual freedoms, the rule of law and strong institutional structures are available to reduce environmental degradation. In a democratic environment, people can organize in favour of environmental protection and take actions to protect the environment in this context. At the same time, an environment where democracy is established indicates an environment where information is not monopolized by any political power or group. In a democratic environment, there are no obstacles to the freedom of information. The existence of freedom of the press also makes democracies advantageous in the context of environmental degradation. Individuals can be aware of environmental problems as the press is free and people's freedom of information is not restricted.

The effects of democracy on environmental degradation in E-20 countries were examined within the scope of the study. Panel data analysis was carried out in the study using data from the period 2006-2019 belonging to the E-20 countries. In the study, carbon emissions (metric tons per capita) were used as the dependent variable and an indicator of environmental degradation. The Democracy Index published annually by The Economist was used as an indicator of democracy. Explanatory variables such as GDP per capita, trade openness ratio, the share of the urban population in the total population and foreign direct investments are also included in the study.

When the findings are examined, it is observed that the results are consistent with the general view about the direction of the relationship between democracy and environmental degradation. When the results of the model estimation are examined in the econometric analysis part of the study, it is seen that the direction of the relationship between democracy and carbon emissions is negative. The obtained result is statistically significant at the 1% significance level. As the level of democratization increases in E-20 countries, carbon emissions decrease. Such result is also consistent with the results obtained in other studies in the literature (Barrett and

Graddy, 2000; Winslow, 2005; Li and Reuveny, 2006; Arwin and Lew, 2011; Sjöstedt and Jagers, 2014; Adams et al., 2016; Adams and Klobodu, 2017; Iwinska et al., 2019; Atay Polat and Çuhadar, 2021).

When the relationship between GDPPC and CO₂, which is one of the control variables, is examined, it has been found that carbon emissions will decrease as GDP per capita increases in E-20 countries. The result obtained is also statistically significant at the 1% significance level. It is seen that the direction of the relationship between the TRADE and CO₂ variables is negative, contrary to what is expected. But the obtained result is statistically insignificant. When the relationship between FDI and CO₂ variables is examined, it is concluded that as foreign direct investments increase in E-20 countries, carbon emissions will also increase. The result obtained is also statistically significant at the 5% significance level.

Considering the direction of the relationship between another control variable, URB and CO₂, it is seen that it is negative. Although this finding is not compatible with the general view about the relationship between the two variables, it is compatible with the results obtained in some similar studies in the literature (Balsalobre-Lorente et al., 2021; Zhang et al, 2017; Sorge and Neumann, 2019). With the increase in the urban population, it can be stated that the area in which people affect the environment decreases in these countries and thus natural life is protected in the areas outside the cities. The increasing urban population can contribute to less conversion of wild areas, reducing the pressure on the habitats of other species, and thus improving environmental quality

Based on the results of the study conducted for E-20 countries, it can be stated that democracy is an important issue for reducing environmental degradation. Strong institutional structures should be created and a separation of forces should be established. Good governance must exist. All the principles of democracy must be fulfilled. The individual rights and freedoms of citizens must be guaranteed. In a country where rights and freedoms are ensured, citizens can easily organize and form lobbies. Lobbies and organizations established in favour of environmental sustainability are of great importance in order to prevent environmental degradation. These lobbies can only appear on a democratic ground. Likewise, in order to ensure environmental awareness, the press should be free and the freedom of information should be ensured. The press is free only on democratic grounds, in democratic countries. People have the freedom of information only in countries where democracy functions. Environmental awareness increases with the freedom of the press in countries where the norms

of democracy function. Increasing environmental awareness is also important for reducing environmental degradation. In conclusion, countries should place importance on the functioning of democracy, paving the way for organizations that promote environmental sustainability and take initiatives to prevent environmental degradation by contributing to increased environmental awareness.

References

- Adams, S., Adom, P.K. and Klobodu, E.K.M. (2016). Urbanization, Regime Type and Durability, and Environmental Degradation in Ghana. *Environ Sci Pollut Res*, 23, 23825–23839. <https://doi.org/10.1007/s11356-016-7513-4>
- Adams, S., and Klobodu, E. K. M. (2017). Urbanization, Democracy, Bureaucratic Quality, and Environmental Degradation. *Journal of Policy Modeling*, 39(6), 1035–1051. doi:10.1016/j.jpolmod.2017.04.006
- Atay Polat, M. and Çuhadar, P. (2021). Demokrasi ve Yenilenebilir Enerjinin Çevre Kirliliği Üzerine Etkisi: Görünürde İlişkisiz Regresyon Analizi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(41), 3329–3361. DOI: 10.26466/opus.888826.
- Balsalobre-Lorente, D., Driha, O. M., Halkos, G. and Mishra, S. (2021). Influence of Growth and Urbanization on CO₂ Emissions: The Moderating Effect of Foreign Direct Investment on Energy Use in BRICS. *Sustainable Development*, <https://doi.org/10.1002/sd.2240>
- Barrett, S. and Graddy, K. (2000). Freedom, Growth, and the Environment. *Environment and Development Economics*, 5(04), 433–456
- Bourque, C.P.A., Cox, R.M., Allen, D.J., Arp, P.A. and Meng, F.R. (2005). Spatial Extent of Winter Thaw Events in Eastern North America: Historical Weather Records in Relation to Yellow Birch Decline. *Global Change Biology*, 11(9): 1477–1492
- Chopra, R. (2016). Environmental Degradation in India: Causes and Consequences. *International Journal of Applied Environmental Sciences*, Vol: 11, No: 6, pp. 1593–1601.
- Congleton, R.D. (1992). Political Institutions and Pollution Control. *The Review of Economics and Statistics*, 74(3), 412–421.
- Çoban, M. N. (2019). *Demokrasi ve Refah: AB Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme*. Gazi Kitabevi, Ankara.
- Diamond, L. (2004). *What is Democracy?* <http://www.standard.edu/~diamond/Iraq/whatsDemocracy012004.htm>. Accessed: 01.02.2022
- Dryzek, J. S. (1987). *Rational Ecology: Environment and Political Economy*. Oxford: Blackwell.
- Farzin, Y.H. and Bond, C. (2006). Democracy and Environmental Quality. *Journal of Development Economics*, 81 (1), 213–235.

- Fredriksson, P.G., Neumayer, E., Damania R., and Gates, S. (2005). Environmentalism, Democracy, and Pollution Control. *Journal Of Environmental Economics And Management*, 49(2):343–365
- Gallagher, G. P. and Thacker, S. C. (2008). *Democracy, Income and Environmental Qualit.*, Working Paper no. 164, Political Economy and Research Institute, University of Massachusetts.
- Glenn, N. D. and Shelton, B. A. (1983). Pre-adult Background Variables and Divorce: A Note of Caution About Overreliance on Explained Variance. *Journal of Marriage and the Family*, 45: 405-410.
- Hardin, G. (1968). The Tragedy of the Commons. *Science*, 162: 1243-1248.
- Harting, M. (2021). *Looking Back and Ahead: Eventful Decades for Emerging Markets, Alliance Bernstein*. <https://www.alliancebernstein.com/library/looking-back-and-ahead-eventful-decades-for-emerging-markets.htm#>, Accessed: 25.01.2022.
- Haseeb, M., and Azam, M. (2021). Dynamic Nexus Among Tourism, Corruption, Democracy and Environmental Degradation: a Panel Data Investigation. *Environment, Development and Sustainability*, 23, 5557-5575, doi:10.1007/s10668-020-00832-9.
- Heilbrunner, R. L. (1974). *An Inquiry into the Human Prospect*. New York: Norton.
- Hotunluoğlu, H. and Yılmaz, G. S. (2018). Demokrasi Karbondioksit Emisyonu İçin Önemli Mi? Türkiye İçin Bir Uygulama. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 133-141.
- Iwińska, K. Kampas, A. and Longhurst, K. (2019). Interactions Between Democracy and Environmental Quality: Toward a More Nuanced Understanding. *Sustainability*, 11:1–17
- Kim, Y., Kim, S., Baek, J., and Heo, E. (2018). The Linkages Between Democracy and the Environment: Evidence from Developed and Developing Countries. *Energy & Environment*, 0958305X1881363. doi:10.1177/0958305x18813637
- Li, Q. and Reuveny, R., (2006). Democracy and Environmental Degradation. *International Studies Quarterly*, 50(4), 935.
- Mak Arvin, B., and Lew, B. (2011). Does Democracy Affect Environmental Quality in Developing Countries? *Applied Economics*, 43, 1151–1160. doi:10.1080/00036840802600277
- Malcolm, J.R. and Pitelka, L. (2000). *Ecosystems & Global Climate Change: A Review of Potential Impacts on US Terrestrial Ecosystems and Biodiversity*. Arlington: Pew Center on Global Climate Change.
- Maurya, P. K., Ali, S. A., Ahmad, A., Zhou, Q., Castro, J. S., Khan, E. and Ali, H. (2020). *An Introduction to Environmental Degradation: Causes, Consequence and Mitigation*. In: Environmental Degradation: Causes and Remediation Strategies, DOI: 10.26832/aesa-2020-edcrs-01
- McGuirk, A. and Driscoll, P. (1995). The Hot Air in R2 and Consistent Measures of Explained Variation. *American Journal of Agricultural Economics*, 77: 319-328

- Midlarsky, M.I. (1998). Democracy and the Environment: An Empirical Assessment. *Journal of Peace Research*, 35(3), 341-361
- Moksony, G. (1999). Small is Beautiful. The Use and Interpretation of R2 in Social Research. *Szociológiai Szemle*, Special issue. 130-138.
- Neumayer, E. (2002). Do Democracies Exhibit Stronger International Environmental Commitment? A Cross-Country Analysis. *Journal of Peace Research*, 39 (2). pp. 139-164. ISSN 0022-3433
- Nwogu, G.A.I. (2015). Democracy: Its Meaning and Dissenting Opinions of the Political Class in Nigeria: A Philosophical Approach. *Journal of Education and Practice*, 6(4):131-142
- Page, B.I. & Shapiro, R.Y. (1983). Effects of Public Opinion on Policy. *The American Political Science Review*, 77(1), 175-190.
- Payne, R.A. (1995). Freedom and the Environment. *Journal of Democracy*, 6(3), 41-55.
- Pellegrini, L., and Gerlagh, R. (2006). Corruption, Democracy, and Environmental Policy. *The Journal of Environment and Development* 15(3): 332–354
- Romuald, K. S. (2011). *Democratic Institutions and Environmental Quality: Effects and Transmission Channels*. In 2011 International congress, August 30–September 2, 2011, Zurich, Switzerland (No. 120396). European Association of Agricultural Economists.
- Scruggs, L. (2009). *Democracy and environmental protection: an empirical analysis*. Annual Meeting of The Midwest Political Science Association 67th Annual National Conference. The Palmer House Hilton, Chicago, Illinois
- Sjöstedt, M., and Jagers, S. C. (2014). Democracy and The Environment Revisited: The Case of African Fisheries. *Marine Policy*, 43, 143–148. doi:10.1016/j.marpol.2013.05.007
- Sorge, L. and Neumann, A. (2019). *The Impact of Population, Affluence, Technology, and Urbanization on CO₂ Emissions across Income Groups*. Discussion Papers, 1812, DIW Berlin.
- Suhrke, A. (1993). *Pressure Points: Environmental Degradation, Migration and Conflict*. American Academy of Art and Science, Cambridge, MA
- Torras, M., and Boyce, J.K. (1998). Income, Inequality, and Pollution: A Reassessment of the Environmental Kuznets Curve. *Ecological Economics*, 25(2), 147-160
- Ursavaş, N. (2021). Türkiye'de Demokrasinin Ekolojik Ayak İzi Üzerindeki Etkisi. *Third Sector Social Economic Review*, 56(4), 2745-2757.
- Usman, O., Olanipekun, I.O., Iorember, P.T. and Abu-Goodman, M. (2020). Modelling Environmental Degradation in South Africa: The Effects of Energy Consumption, Democracy, and Globalization Using Innovation Accounting Tests. *Environ Sci Pollut Res*, 27, 8334–8349 . <https://doi.org/10.1007/s11356-019-06687-6>
- Winslow, M. (2005). Is Democracy Good for the Environment? *Journal of Environmental Planning and Management*, 48(5), 771–783. doi:10.1080/09640560500183074

You, W.H., Zhu, H.M., Yu, K., and Peng, C. (2015). Democracy, Financial Openness, and Global Carbon Dioxide Emissions: Heterogeneity Across Existing Emission Levels. *World Development*, 66, 189-207.

Zhang, N., Yu, K. and Chen, Z. (2017). How Does Urbanization Affect Carbon Dioxide Emissions? A cross-country panel data analysis. *Energy Policy*, Vol: 107, 678-687.

Makale Bilgisi

Makale Geliş Tarihi: 11.04.2022

Makale Kabul Tarihi: 19.04.2022

Lenin ve Rus Devrimi

Tamer YILDIRIM*

Öz

Vladimir Ilyich Ulyanov (Lenin) 1870'te Rusya'da orta Volga'dai Simbirsk'te doğdu. Lenin normal bir orta sınıf eğitimi aldı. 1924'te Ocak ayında 53 yaşında öldü. Yazar Christopher Hill (1912-2003) bir İngiliz tarihçisidir. Hill, Lenin'i bir devrim teorisyeni, düzenleyicisi ve lideri olarak değerlendirmiştir. Dünyanın ilk sosyalist devletinin başı olarak onun (Lenin'in) yedi yıllık çalışması kitabın sadece çeyreğinde tartışılmıştır. *Lenin ve Rusya Devrimi*, Lenin'in rejimi ve 1917 Rusya Devrimi'nin arka planını ve gidişatını incelemektedir. Hill, bu kitabında 1920'lerde Rusya'da yaşanan gelişmelerin kapsamlı bir kültürel, politik, ekonomik ve sosyal tarihini sunuyor. Bu çalışma Lenin ve Rus Devrimi'nin tarihteki önemli olaylarını incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Lenin, Rus Devrimi, Christopher Hill, Sosyalist Devlet.

Lenin and the Russian Revolution

Abstract

Vladimir Ilyich Ulyanov (Lenin) was born in 1870 at Simbirsk on the middle Volga, in Russia. Lenin had a normal middle-class education. He died in January 1924, at the age of fifty-three. The author Christopher Hill (1912-2003) is a British historian. Hill has been considering Lenin as the theorist, organizer and leader of revolt. Barely a quarter of the book to discuss his seven years' work as the head of the first socialist state in the world. *Lenin and the Russian Revolution* examines the background to and the course of the Russian Revolution of 1917 and Lenin's regime. In this book Hill, offers a comprehensive cultural, political, economic and social history of developments in Russia in the 1920's. This study examines the key events in history, Lenin and the Russian Revolution.

Keywords: Lenin, Russian Revolution, Christopher Hill, Socialist State.

* Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi. SAKARYA/Türkiye, tyildirim@sakarya.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-0033-0539.

Dünyanın ilk sosyalist devletinin kurucusu olarak değerlendirilen Lenin'in iktidarda olduğu yedi yıllık çalışma dönemi çok farklı şekillerde değerlendirilmiştir. Sol düşünceye mensup insanlar Lenin'i bir devrim teorisyeni, düzenleyicisi ve lideri olarak değerlendirmiştir. İngiliz tarihçisi Christopher Hill, Lenin'in kurduğu rejimi ve 1917 Rusya Devriminin arka planını ve gidişatını incelemiştir. Bunu yaparken özellikle 1920'lerde Rusya'da yaşanan gelişmelerin kapsamlı bir şekilde kültürel, politik, ekonomik ve sosyal yönden ele alarak Lenin ve Rus Devrimi'nin tarihteki önemli olaylarını sunmaya çalışmıştır.

Dokuz bölümden oluşan eserde yazar, yedinci bölüme kadar Lenin'i teorisyen, örgütçü ve ayaklanma lideri olarak incelemiş, dünyadaki ilk sosyalist devletin başkanı olarak onun yedi yıllık çalışmasını kitabın son bölümlerinde yapmıştır. Lenin'in haleflerinin yirmi yıldan daha kısa bir sürede yarattıkları büyük bir gücün temellerinin bu dönemde atıldığını, Lenin'in dönemini devasa ölçekli bir deneme yanılma, şimdiye kadar sınanmamış toplumsal örgütlenme biçimleriyle deneyimleme devresi olarak betimlemiştir.

Eser Lenin'in devrimle ilgili görüşlerini devrim süreciyle irtibatlandırarak anlatmaktadır. Tarihsel olarak sürece baktığımızda Rus halkı 1917'de iki devrimle Çar II. Nikolay'ı devirdi, devlet kilisesini lağvetti ve aristokrasinin sahip olduğu maddi olanakları elinden aldı. Bu durum yazara göre Rusya'nın siyasal anlamda Orta Çağ'a son vermesini ifade etmektedir. Rusya'nın bu kadar gecikmesinin nedeni de bağımsız bir orta sınıf yaratamamış olmasıdır. Fakat bazı tarihçiler Rus devriminin esas nedenini Çarlığın modern uygarlığın gerekleriyle bağdaşmamasına ve Çar'ın kişiliğine bağlamaktadır (s. 25). Burada değinilmesi gereken konulardan biri şudur. Temelinde Alman felsefesi, İngiliz ekonomi politiği ve Fransız siyasal düşüncesinin bulunduğu söylenen Marksizm, Batı'nın bir ürünüdür. Bu anlayışın Batı'da değil de Rusya'da devrime dönüşmesi Rus devriminin paradokslarından biridir. Bundan

dolayı sürekli olarak sorulan; “Sosyalist bir devrim, Rusya gibi endüstriyel olarak görece geri bir ülkede niçin başarılı oldu? sorusuna yazar şöyle cevap vermektedir: “İngiltere, Fransa ve Almanya’da liberal geleneğin olgunluğu ve gücü sayesinde, işçi sınıfı hareketi, parlamenter ve reformist faaliyetler içinde yutulmaya meyletmişti. Böyle bir geleneğin yaratılmadığı ve anayasal yollardan reform elde etme ümidinin olmadığı Rusya’da aristokrat ve entelektüel radikaller bile yetmişler ve seksenlerde devrimci ve bireysel terörist haline gelmişlerdir” (s. 19). Fakat sonuçta Rus kökenli Marksistler, Rus Devrimini kendi eylemlerinin uluslararası bir sürecin parçası olduğunu, bu eylemlerin sadece kendi ülkelerindeki etkileriyle değerlendirilmemesini gerektiğini de ifade etmişlerdir.

Lenin, 1915’te Marksizm’i geliştirmeye çalışmıştır. Marksizm’i değişen koşullara uyarlamaksızın devrimci bir Sosyal Demokrat olunamayacağını belirtirken sadece Marx ve Engels’in öğrencisi değil, P. Pestel, N. Çernişevski ve A. Zelyobov gibi Rus sosyalistlerinde mirasçısı olduğunu ortaya koymuştur. Lenin, farklı Avrupa ülkelerinde sürgünde geçen yıllara ve enternasyonal dünya görüşüne rağmen hiç kozmopolit bir insan olmamıştır. Zaten Marx ve Engels’in sosyalist toplum örgütlenmesi de Rusya gibi endüstrisi zayıf köylü bir ülkede nasıl uygulanacağını anlatmıyordu. Daha doğrusu köylüler ile ilgili değerlendirmeleri çok azdı. Hareketin Avrupa’daki lideri konumunda olan K. Kautsky de “küçük köylüler hiçbir zaman teorik kanatların etkisi altında kolektif üretime geçmemişlerdir” değerlendirmesinde bulunmuştu (s.145). Lenin, Kautsky’nin bu ve diğer görüşlerine *The Proletarian Revolution and the Renegade Kautsky* (1918) adlı eserinde karşı çıkmıştır.

Elde edilen başarıdan dolayı Lenin’in dolayısıyla Sosyal Demokrat Rus Partisi’nin kendini diğer sosyalist partilerin önünde görmesi söz konusuydu. Aslında Sosyal Demokrat Rus Partisi ve Alman Sosyal Demokrat Partisi’nde sınıf mücadelesi sosyalizme parlamenter reform yoluyla yavaş yavaş barışçıl bir geçiş biçiminde kavranmıştı. Çünkü 1870’lerin İngiltere’inde Marx, işçilerin burjuvaziyi satın almaları halinde sosyalizm için barışçıl bir zaferin mümkün olacağını düşünmekteydi (s. 130). Lenin de komünizmin zorla dayatılmayacağını, farklı ulusların sosyalizme aynı şekilde ulaşamayacaklarını düşünmekteydi. Genelde Lenin devrimleri tek bir olaydan ibaret değil, tarihsel bir süreç olarak düşünürdü. Fakat uygulamalar tam istenildiği ve planlandığı gibi olmamıştır. Kuram-eylem birliğinde uyumsuzluklar olmuştur. Tarihsel sürece baktığımızda Marx ve Engels’in sosyalist düzene geçmenin tek olası aracı olarak düşündükleri devrim, hemen hemen tüm Avrupa Sosyal Demokrat partileri için laftan, söylevden ve dinsel bir umuttan ibaret hale gelmişti: Devrim,

yakın pratik bir olasılık olarak ciddiye alınmadı (s. 100). Rusya’da beklenenden erken dünyaya gelen devrim de ilk dönemlerinde bekleneni veremedi.

Kişisel olarak Lenin, oldukça sınırlı biriydi ve dostlarıyla olan politik kavgaları onu yalnızlaştırmıştır. G. Plehanov başta olmak üzere çok sayıda sosyalist kuramcıyla arası açılmıştır. Hill, Lenin’in devrim sürecinde olgunlaştığını ve 1917’den sonra bunun oturduğunu belirtmiştir. Olgunluk yıllarında Lenin’in kendine güveninin çok yüksek olduğunu, bu güven olguların derinlemesine bir analizine dayandığını ve karşısındaki herkesi süpüren korkutucu bir tazyikle ve mahkûm etme şekliyle konuştuğunu belirtmektedir (s. 158). Bir insanın -bu bir lider de olsa- karşısındaki insanları suçlayıcı bir şekilde konuşması, küçük görmesi siyasi ve insani olarak düşünüldüğünde yazarın belirttiği gibi bir olgunluk belirtisi veya övülecek bir meziyet olarak değerlendirilemez.

Lenin, proletarya diktatörlüğünü “ezilenlerin öncüsünün ezenleri ezmek için yönetici sınıf olarak örgütlenmesi” olarak tanımlamıştır. Demokrasinin zenginler için değil de halk için demokrasi haline gelmesi, ezenlerin zor yoluyla sindirilmesi, demokrasiden dışlanması. Kapitalizmden komünizme geçişte demokrasinin uğradığı değişim olarak betimlenmiştir. Lenin’in söylediği “artık insan aklının ve dehasının hiçbir zaman baskının ve sömürünün bir aracına dönüştürülemeyeceği” sözü kendi ve daha sonraki dönemlerin hiçbirinde gerçekleştirilmemiştir. Lenin’in düşüncesi istenilecek ve tercih edilecek bir durumdur. Fakat realitede ortaya çıkan belirtilene tam karşıt bir şekilde olmuştur. Stalin’in politikalarına karşı çıkanları Gulag kamplarında ölüme göndermesi, uyguladığı politikalarla insanların açlıktan ölmesine sebep olması bunun en acı veren örneğidir. Komünizmde bunun olağan bir durum olarak görülmesi veya değerlendirilmesi mümkün olmasa gerek. Günümüzde bunu farklı bir şekilde dünyanın değişik bölgelerinde görmekteyiz. Bazı toplumların demokrasiye geçmesi için yabancı güçlerin buralarda uyguladığı ve binlerce insanın canından eden uygulamalar söz konusudur. Eğer bunlar onaylanıyorsa komünizmde de bu uygulamalar kabul edilebilir. Fakat insanın mutluluğunu, hayatını elinden alan hiçbir uygulama meşru olarak değerlendirilemez.

Mayıs 1917’de Devlet Duması için yapılan bir araştırma şöyle diyordu: “Bir köylü kadının, evini ve çocuklarını bırakıp seçme hakkını kullanmak üzere ilçeye gitmesi imkânsız. Öyleyse, yaşayanlarının yüzde ellisinin ve cephedeki askerler de hesaba katılırsa yüzde doksanının okuma yazma bilmediği köylerde, doğrudan ve gizli oy ilkesi hangi yolla etkin kılınabilir? Eğitimdeki gelişme düzeyinin genel, doğrudan ve gizli oy hakkının uygulanmasını mümkün kılması için, devrimden sonra bile yirmi yıl geçti” (s. 82). Bu ifadeler Türkiye

Cumhuriyeti'nin ilk yıllarındaki seçimlere oldukça benzemektedir. Yani ortam uygun değilken kişisel iradenin yönetime yansıtılması uzun süre mümkün olmamıştır.

Lenin, Rus Devrimi'ni yaratan niteliklerin amaçlılık, gerçekçilik, sağduyu, kararlılık, kavgacılık olduğunu belirtmiştir. Yazar da “böylesi bir özgüven için tek bir haklı nedeni vardı: Başarıya ulaşmış olması” (s. 161) demektedir. Fakat başarının geçtiği eser olarak Lenin'in 1902'de yazmaya başladığı ve 1904'te basılan *Bir Adım İleri İki Adım Geri* isimli kitabını göstermektedir. Sürece bakıldığında kitabın yazıldığı tarihte Lenin'in ne tür bir başarısı vardı? Tarihsel olaylara baktığımızda böyle bir başarının varlığından söz etmemiz mümkün değildir. Ayrıca yazar, Lenin'e olan hayranlığıyla onu hem bir eylem adamı hem de bir düşünür olarak görmekte Calvin'den beri hiç kimsenin bu iki rolü aynı anda kendinde toplamadığını (s. 163) belirtmektedir.

Ayrıca yazar, eserde Lenin'in bir yandan Bolşeviklerin karşılaştıkları tüm temel sorunlarla nasıl ilgilendiğini, diğer yandan da Marksizm'in Rusya'nın özgün tarihsel durumuna uygulanmasını nasıl savunduğunu göstermeye çalışmıştır. Dolayısıyla eser bir biyografi kitabından ziyade Ekim Devrimi'nin oluşum sürecini anlatan bir tarih kitabı gibidir.

Kitabın künyesi:

- 1.Kitabın Adı: *Lenin ve Rus Devrimi*
- 2.Kitabın Yazarı: Cristopher Hill
- 3.Kitabın Türü: İnceleme
- 4.Kitabın Yayınevi: Kor
- 5.Kitabın Basım Yeri: İstanbul
- 6.Kitabın Basım Yılı: 2021
- 7.Kitabın Baskısı: 1. Baskı
- 8.Kitabın Sayfa Sayısı: 192
- 9.Kitabın Sayfa Yapısı: Kitap Kâğıdı
10. Kitabın Özgün Dili: İngilizce (*Lenin and the Russian Revolution*)
11. Kitabın Çevirmeni: Ferhat Sarı

Kitabın yazarı hakkında kısaca bilgi: 17. yüzyıl İngiliz tarihi alanında bir akademisyen olan yazar John Edward Christopher Hill (1912–2003), Marksist düşünceye mensup, bir dönem

Rusya’da bulunmuş, Marksizm ve din hakkında da yazılar yazmıştır. Balliol College bir süre çalıştıktan sonra ikinci dünya savaşında İngiliz ordusunda görev almıştır. Savaşın sonra Oxford Üniversitesinde akademik kariyerine tarihçi olarak devam etmiştir. 1980 yılında üniversitelerdeki görevlerinden emekli olmuştur. Yirmiden fazla eser yazan Hill’in İngiliz tarihi ve Marksizm ile ilgili eserlerinin önemli bir kısmı Türkçeye çevrilmiştir.

Kitabın içeriği hakkında bilgi: 1947 yılında baskısı yapılan kitapta Hill, Lenin’in ve onun hayatının eseri olarak değerlendirilen Ekim Devrimi’nin tarihteki yerine dair değerlendirmelerini sunmuştur. Lenin’in eylem ve düşüncelerinin farklı yönlerini ve özellikle devrimin başarılarını ön plana çıkarmıştır. Partinin izlediği tarım politikası, devrime ve Sovyet devletine ilham veren siyasal felsefe, Lenin’in emperyalizm eleştirisi ve onun, Sovyet devleti yöneticilerinin takip etmesi gereken ulusal ve uluslararası politika tanımı ele alınmıştır. Fakat dünyanın ilk sosyalist devletinin başı olarak Lenin’in yedi yıllık çalışması kitabın sadece çeyreğinde tartışılmıştır. Eser Türkçeye ilk kez Aziz Erinç tarafından çevrilmiş, 1991 ve 1994’te Evrensel Basın Yayın tarafından yayımlanmıştır.

Okur yorumu: Komünist düşünceye mensup yazar, Lenin hatta J. Stalin’le ilgili değerlendirmelerinde herhangi olumsuz bir ifadeye başvurmamıştır, eleştiriye açık konularda da bu tavrını devam ettirmiş, hatta Lenin ve Stalin ile K. Marx ve F. Engels’in arasında olduğu gibi bir ilişkinin olduğu izlenimini vermeye çalışmıştır. Yazar, eserde vermiş olduğu bilgilerin kaynağını belirtmemiş, konuları tarafgir bir bakış açısıyla değerlendirmiştir. Çevirmen büyük ölçüde Türkçeye başarılı bir çeviri yaptıysa da otokratlaşma, kolektivizasyon, dekabrist, plebyen, kariyerist gibi Türkçede bulunmayan kavramları kullanması söz konusudur. Kitabın yer aldığı serinin giriş metni çevrilmemiştir. Eserin İngilizcesinde yer alan Rusya’nın farklı dönemlerinde sahip olduğu yerleri gösteren haritalar verilmemiştir. Genel olarak bakıldığında eserin Lenin ve Ekim devrimi hakkındaki Türkçe bilgilere önemli bir katkısı olduğunu söyleyemeyiz.

Kaynakça

Hill, C. (2021). *Lenin ve Rus Devrimi*. (Çev. Ferhat Sarı). İstanbul: Kor Yayınları.

Makale Bilgisi

Makale Geliş Tarihi: 14.06.2022

Makale Kabul Tarihi: 25.06.2022

Devleti Geri Getirmek - Türkiye ve Fransa'da Planlama ve Ekonomik Kalkınma Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma

Eren ŞAHİN*

Özet

Ekonomide planlama kavramı genel olarak sosyalist ekonomi modeliyle ilişkilendirilmektedir. Yazar Vedat Milor *Devleti Geri Getirmek* adlı bu eserinde var olan kanıyı değiştirmekte, planlamanın salt piyasa karşıtlığı olarak değerlendirilemeyeceğine, piyasa ekonomisi ve planlamanın birbirleriyle etkileşim içerisinde olabileceğini belirtmektedir. *Devleti Geri Getirmek*, Türkiye ve Fransa'da planlama kavramının doğuşu, gelişimi ve işleyişini incelemekte, planlama kavramının her iki ülke açısından geleceğini değerlendirmektedir. Milor, bu kitabında planlama kavramının Türkiye ve Fransa'daki serüvenini tarihsel süreç içerisinde ele alıyor, Fransa'da başarılı bir planlamanın oluşup Türkiye'de oluşmamasının nedenlerini inceliyor.

Anahtar Kelimeler: Planlama, Ekonomik Kalkınma, Vedat Milor, İktisat.

Planning and Economic Development in Turkey and France: Bringing the State Back In

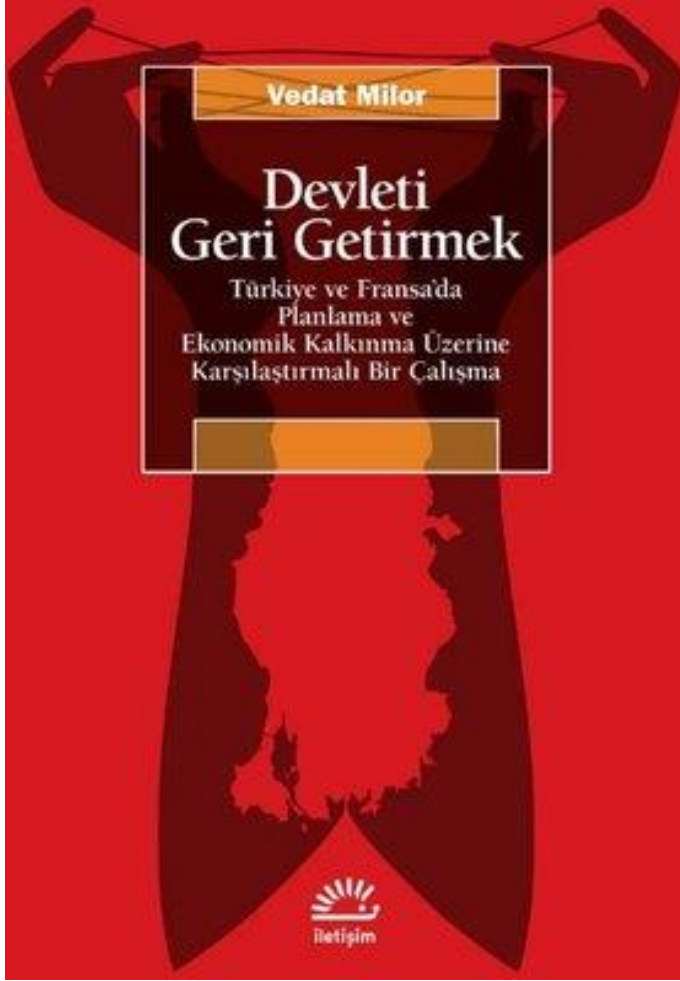
Abstract

The concept of planning in economy is generally associated with the socialist economy model. Author Vedat Milor, in her work titled *Bringing the State Back In*, changes the prevailing opinion, and states that planning cannot be considered purely as anti-market, and that market economy and planning can interact with each other. *Bringing the State Back In* examines the birth, development and functioning of the planning concept in Turkey and France, and evaluates the future of the planning concept for both countries. In this book, Milor deals

* Arş. Gör., Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi. TUNCELİ/Türkiye, erensahin@munzur.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-9943-843X.

with the adventure of the concept of planning in Turkey and France in the historical process, and examines the reasons why a successful planning can occur in France but not in Turkey.

Keywords: Planning, Economic Development, Vedat Milor, Economy.

Planlı ekonomi, gelişmişlikleri, yönetim şekilleri, coğrafyaları bakımından pek çok ülkede uygulanmış, uygulanışları bakımından farklı sonuçlar doğurmuştur. *Devleti Geri Getirmek* adlı bu eser ise Türkiye ve Fransa'da planlamanın kurumsallaşması, gelişimi ve sonuçlarını karşılaştırmalı olarak değerlendirmektedir. Söz konusu yapıt; *Giriş, Türkiye ve Fransa'da Planlamanın Doğuşu, Türkiye ve Fransa'da İktisadi Planlamanın Gelişimi, Türkiye ve Fransa'da Planlamanın Bir Sonu Var Mı?* Başlıklı dört kısımdan oluşmaktadır.

Giriş adı verilen birinci kısımda planlamanın tanımı ve uygulanışına

dair bilgiler yer almakta, var olan literatür ortaya konmakta ve eleştirilmekte, nihayetinde çalışmaya teorik bir çerçeve çizilmektedir. Kapitalist ekonomilerde planlama kavramı piyasaların özgürleşmesi ve ekonominin gelişmesi şeklinde gerçekleşen devletin ekonomiye dolaylı müdahalesi olarak tanımlanmıştır. Planlama ile sanayileşmenin yoğunlaştığı, yatırım malları endüstrisinin kurulduğu iktisadi kalkınma amaçlanır. Amaca ulaşmanın en önemli göstergelerinin ise Gayri Safi Milli Hasıla Artışı (GSMH) ve uluslararası rekabet gücü olduğu belirtilmiştir. Planlamanın gerçekleşmesi ve altyapısının oluşmasında gelişmiş kapitalist ülkelerle üçüncü dünya ülkeleri arasında farklar bulunduğu ileri sürülmektedir. Fransa'da planlamanın etkili bir kalkınma aracı haline gelmesindeki başlıca neden olarak kamu yöneticileri ve özel sektör arasındaki güç dengelerinin sağlanması gösterilmekte, bunun da ancak kapitalizmin geliştiği ülkelerde mümkün olacağı belirtilerek üçüncü dünya ülkeleri bunun dışında tutulmaktadır. Bu sebeple gelişmiş kapitalist ülkelere esinlenen planlama

deneyimlerinin başarısızlığa mahkûm olduğu saptaması yapılmıştır. Fransa’da oluşturulan iktidar/güç bloğuna karşılık Türkiye’de iktisadi planlamanın başarılı bir şekilde uygulanmasının ön koşulu olarak ise reformist devlet adamlarının iş dünyasını baskılaması gösterilmiştir. Fransa’da planlamanın kurumsallaştığı İkinci Dünya Savaşı sonrasında zayıf burjuvazi ve güçlü bir çalışan sınıf arasında gerçekleştiği, emeğin politik bir özne olarak ortaya çıktığı, buna karşılık Türkiye’de planlama ölçeği ve metodolojisi başarılı olmasına rağmen kamu ve özel sektörlerinde yatırım eğilimlerini değiştiremediği belirtilmiştir. Sonrasında ise modernleşme teorisi, bağımlılık teorisi, devlet kuramları, araçsalcı yaklaşım, yapısal işlevselci yaklaşım, özne teorisi ve kuramsalcı yaklaşımlar ele alınarak bu teori ve yaklaşımların planlamayı nasıl değerlendirdiği aktarılmış ve kimi eleştiriler getirilmiştir.

Türkiye ve Fransa’da Planlamanın Doğuşu başlıklı ikinci kısımda ise Türkiye ve Fransa’da planlamanın ortaya çıktığı tarihsel arka plan ele alınmış, siyasal ve sosyo-ekonomik koşulların planlamaya olan etkileri değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeye göre Fransa’da 1929 Ekonomik Buhranının etkilerinin ağırlığı, İkinci Dünya Savaşı ve nihayetinde Alman işgali sonucu büyük bir yıkım yaşanmıştır. İş dünyasının Alman işgali karşısında işbirlikçi bir tavır sergilemesi sermaye kesiminin prestij kaybına uğraması, bunun aksine sendikaların ve işçi kuruluşlarının işgale karşı direniş göstermeleri Fransa’da savaş sonrası koşulların belirlenmesinde etkili olmuştur. Fransa’da 1945 Ekim ayında gerçekleşen seçimlerde komünist ve sosyalist partinin seçimden güçlü çıkmaları ve bu iki partinin kurduğu koalisyon ekonomide piyasanın rolünü azaltmak için devlet kontrolünün kurulması sağlanmıştır. Diğer yandan sınai kalkınmayı sağlamak amacıyla iktisadi planlamanın önemi hem sol (sosyalist ve komünist) hem de neoliberaler (De Gaulle ve takipçileri) tarafından tasdik edilmiş, böylelikle planlama konusunda toplumun büyük bir kesimini kapsayan bir ittifak oluşmuştur. Bu ittifak sonucunda iktisadi kalkınmayı amaçlayan “Monnet Planı” 1950’lerin başına kadar başarıyla uygulandı ve kömür, elektrik enerjisi, demir-çelik, çimento, nakliye ve tarım makineleri gibi alanlarda ağır sanayinin gelişmesi için atılımlar gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de ise tarıma dayalı ticaret ve endüstrileşmenin gerçekleştiği 1950’li yıllar ve Demokrat Parti döneminin askeri bir darbe ile sona ermiş, yeni dönemde planlama kavramının ön plana çıkarılması ve Devlet Planlama Teşkilatı’nın kurulması ile sonuçlanmıştır. Bu teşkilata bağlı olarak Yüksek Planlama Kurulu oluşturulmuş, Türkiye’nin iktisadi planlamayla sınai kalkınması amaçlanmıştır. Bu amacın gerçekleşmemesi ise Fransa’da oluşan toplumsal zeminin Türkiye’de oluşamaması, 1961 genel seçimleriyle iktidarın sivilleşmesi, politikacıların iş dünyası ile yakın ilişkilerinden kaynaklı planlamacıların kalkınmayla ilgili öncelikleri politikacılar tarafından

benimsenmemiştir. Bunun sonucu olarak ise ilk planlamacıların Ekim 1962’de toplu istifası gerçekleşmiş, devam eden yıllarda da iktisadi planlama için sağlıklı bir ortam yaratılamamıştır. Ayrıca Türkiye ve Fransa’nın bağlı bulunduğu Batı Bloğunun her iki ülke için farklı etkileri söz konudur. Fransa’da Monnet Planı’nın Marshall Yardımı ile desteklenirken Türkiye’de Marshall Yardımları, Türkiye’nin temel tarım ürünleri ve sanayi hammadde tedarikçisi olarak Batı Bloğuna entegre olması için kullanılmıştır. Böylece her iki ülke için dış dinamiklerin farklılığı da ortaya konmuştur.

Türkiye ve Fransa’da İktisadi Planlamanın Gelişimi adlı üçüncü kısımda ise her iki ülkede iktisadi planlamanın işleyişine yönelik etkenler ele alınmıştır. Planlamanın kurumsallaşmasına yönelik farklılıklara değinilirken Türkiye’de planlama reformlarının kısa vadede sanayi burjuvazisine mali yükler getireceğinden benimsenmediği, buna karşılık Fransa’da ikinci dünya savaşı sonrası koşullarında iktidar sınıfı koalisyonu yeniden düzenlenmiş ve devletin göreceli iktisadi özerkliği sağlandığından planlama reformlarının önü açılmıştır. Ayrıca Fransa’da 1960’ların başına kadar planlamanın ağır sanayinin gelişiminde başat rol oynadığı düşünüldüğünden, planlamacılar ve planlama örgütleri sermayenin yönlendirilmesinde ön planda oldukları belirtilmiştir. Türkiye’de ise iktisadi planlamanın başarısı Kamu İktisadi Teşekküllerinin verimliliğine bağlı kalmıştır. Kamu İktisadi Teşekküllerinin bölgesel istihdam yaratmak, kırsal üreticinin ürünlerini piyasa fiyatlarından yüksek alması gibi farklı fonksiyonlarının bulunması, planlamacıların sermaye birikimini teşvik konusunda devlet bütçesine güvenememesi, kaynakların yanlış tahsisi gibi etkenler Türkiye’de iktisadi planlamanın önünde bir engel olarak kaldığı ifade edilmiştir.

Türkiye ve Fransa’da Planlamanın Bir Sonu Var Mı? Adlı dördüncü kısımda Türkiye ve Fransa’da iktisadi planlamanın akıbetine değinilmektedir. Fransa’da 1974 Kriziyle piyasalara dönüş olarak yorumlanan gelişmeler 1981 yılında Mitterand yönetiminde sosyalistlerin iktidara gelmesi ile son bulmuştur. Fransız sosyalistlerinin geçmişte Avrupa solu tarafından benimsenen Keynesyen tam istihdam anlayışını terk etmeleri ve korumacı anlayışa sırt çevirmeleri Fransız planlaması adına bir bütünlük sağlamıştır. Türkiye’de ise yabancı kredilerin ve işçi dövizlerinin azalması gibi etkenlerin Türkiye’de sanayileşmenin gelişimini olumsuz etkilediği, Ecevit hükümeti döneminde IMF çözümlerinin kabul edilmemesi sonucu Türkiye’nin uluslararası kredi kuruluşları tarafından boykot edilmesi, hükümete duyulan güvenin azalması sonucu iş dünyasının yatırım yapmayı bırakması gibi ekonomik çıkmazlar askeri darbe ile sonuçlanmıştır. Fransız planlamacıların çağın ekonomik koşullarına uyum sağlayarak iktisadi planlama konusunda Türkiye’den daha başarılı olduğu belirtilmiştir.

Çalışmanın tamamlandığı 1986 yılına kadar olan süreç değerlendirilmiş ve Türkiye’de planlamanın kurumsallaşmasının üzerinden çeyrek asır geçmesine rağmen ülkenin bağımlı yapısından kurtulamadığı, Fransa’da ise planlamanın aktör olduğu savaş sonrası yeniden toparlanmanın mümkün olduğu ifade edilmiştir.

Kitabın künyesi:

1.Kitabın Adı: *Devleti Geri Getirmek: Türkiye ve Fransa’da Planlama ve Ekonomik Kalkınma Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma*

2.Kitabın Yazarı: Vedat Milor

3.Kitabın Türü: İnceleme

4.Kitabın Yayınevi: İletişim

5.Kitabın Basım Yeri: İstanbul

6.Kitabın Basım Yılı: 2022

7.Kitabın Baskısı: 1. Baskı

8.Kitabın Sayfa Sayısı: 387

9.Kitabın Sayfa Yapısı: Kitap Kâğıdı

10. Kitabın Özgün Dili: İngilizce (*Planning and Economic Development in Turkey and France: Bringing the State Back In*)

11. Kitabın Çevirmeni: Feza Aygen

Kitabın yazarı hakkında kısaca bilgi: Vedat Milor, Türkiye’de “gurme” ve yaptığı televizyon programlarıyla bilinmektedir. Milor’un pek bilinmeyen yönü ise Ekonomist oluşudur. Doktorasını Kaliforniya Üniversitesi’nde 1986 yılında tamamlamış, doktora tezi olan “Planning and Economic Development in Turkey and France: Bringing the State Back In” adlı çalışması 1990 yılında Amerikan Sosyoloji Derneği tarafından “En İyi Tez” ödülüne layık görülmüştür. Ayrıca Milor’un “Hesap Lütfen: Özgün, Dengeli ve Lezzetli Bir Yaşamın Peşinde” adlı söyleşi kitabı da bulunmaktadır.

Kitabın içeriği hakkında bilgi: Çalışmanın tamamlandığı 1986 yılı itibariyle planlamanın Türkiye ve Fransa’daki konumu ortaya konmuş, Türkiye’de planlama deneyiminin başlangıcından çeyrek asır geçmesine rağmen neden planlamanın oturtulamadığı sorusuna yanıt aranmıştır. 2022 yılında yayımlanan eserin önsözünde yazar, çalışmanın hazırlandığı koşullar

hakkında bilgi vermekte, 1986 yılında tamamladığı çalışmayı bugünün koşulları açısından değerlendirmektedir. Ayrıca doktora tezine danışmanlık yapan Prof. Dr. Michael Burawoy ve İktisat Tarihi alanında değerli çalışmaları bulunan Şevket Pamuk'un önsözde esere dair yorumları bulunmaktadır.

Okur yorumu: Eser Türkiye'de ekonomik planlamanın gelişimi, işleyişi, kurumsallaşması ve gerileyişi hakkında önemli bilgiler içermekte, Fransa'daki konjonktür ile de karşılaştırılarak planlamanın sanayileşmiş ülkelerle üçüncü dünya ülkeleri arasında uygulanış farklarını ortaya koymuştur. Türkiye'de planlamanın akıbeti konusunda yaptığı çıkarımlar sağlam bir temele oturmaktadır. Eser İktisat Tarihi alanında okurlara değerli bilgiler sunmaktadır.

Kaynakça

Milor, Vedat (2022). *Devleti Geri Getirmek: Türkiye ve Fransa'da Planlama ve Ekonomik Kalkınma Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma*. (Çev. Feza Aygen). İstanbul: İletişim Yayınları.